

wielewaal

tweemaandelijks tijdschrift
mei 2001 jaargang 67
afgiftekantoor antwerpen x

natuurbeleving - natuurstudie - natuurbehoud

**De Wielewaal,
natuurvereniging, vzw**

Meer dan 60 plaatselijke afdelingen
verspreid in het Vlaamse en het
Brusselse Gewest
Doelstellingen: natuurbeleving,
natuurstudie, natuurbehoud

Samenwerking

De Wielewaal hecht veel belang aan
samenwerking met andere
natuurverenigingen en aan overleg
met overheidsinstellingen.

Natuurbehoud

De vereniging beheert 2000 ha
natuur en koopt jaarlijks zowat
150 ha reservaatgronden.

Steun

U kan ons steunen, niet enkel door
uw lidmaatschap, maar ook door
giften, die fiscaal aftrekbaar zijn
vanaf 1000 F.

Nalatenschappen en legaten

U kan onze inspanning voor het
natuurbehoud daadwerkelijk
steunen door een nalatenschap of
legaat. Door dergelijke
begunstigingen kan De Wielewaal
reeds herhaaldelijk waardevolle
natuurgebieden verwerven.
Indien U dergelijke steun zou
overwegen kan U een notaris
raadplegen of inlichtingen vragen op
ons secretariaat (vragen naar Joris
Braquené, tel. 014/47 29 52)

Als lid ontvangt U

- zes maal per jaar Wielewaal,
boordevol natuurinformatie
- op aanvraag: vier maal per jaar
Oriolus, het tijdschrift voor de
gevordeerde vogelkijker

Administratie:

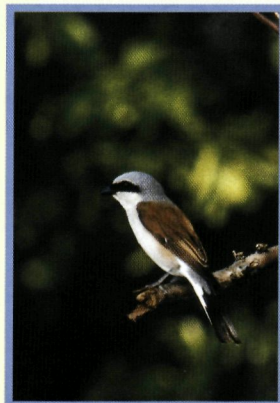
De Wielewaal vzw
Graatakker 11 - 2300 Turnhout
Open van dinsdag tot en met
zaterdag tijdens de kantooruren
tel. 014/47 29 50 - fax 014/47 29 51
gemeentekrediet 096-2218078-97

Redactie-adres: Gie Luyts,
Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout

Lidmaatschap:

België 706 F of 17,5 EURO
andere landen: 1.150 F of 29 EURO

Mannetje Grauwe klauwier
(foto: Marcel Vos)

promoti

77

Hoe mag de toekomst er
uitzien?

78

Dwalend in het
moeraslabyrint:
De Waterral

81

Mijnsippen (*Atypidae*) op de heide

83

Russula-spektakel te Booischot

89

Neusiedler See... nog altijd de moeite waard!

92

Voor u gesprokkeld

97

Nieuw voor België: Klein leermos
gebombardeerd door *Corticifraga fuckelii*

100

Natuurhistorisch nieuws

104

Activiteitenkalender

113

Verenigingsberichten

115

Van aalscholver tot zeis

116

Goed om te weten

Hoe mag de toekomst er uitzien?

Drieëntwintig juni 2001 wordt een belangrijke dag. Het is dan aan de gelijktijdige Algemene Vergaderingen van De Wielewaal en Natuurreservaten om de definitieve knoop door te hakken over de vorming van de nieuwe natuurbehoudsentiteit die in Vlaanderen van start gaat vanaf 2002.

Intussen is het in de afdelingsbesturen, bij de werknemers en in de beheerraad bijzonder druk. Naast de intense herorganisaties rondom de nakende fusie blijven we met de "gewone" organisatorische inspanningen en beslissingsmomenten even alert.

Denken we maar aan de nodige beslissingen rondom het uitbreken van mond- en klauwzeer in West-Europa. We hebben als vereniging onze verontwaardiging over de in zwarte rook gehulde hallucinante en weerzinwekkende beelden even opzij moeten zetten en snel en efficiënt gereageerd. Deze MKZ-crisis heeft namelijk ook gevolgen op het omgaan met vee in onze eigen reservaten, op de toegankelijkheid van onze reservaten, op onze NME-activiteiten en op onze studieprojecten.... We vinden het belangrijk om ons verantwoordelijk op te stellen en ons volledig solidair te tonen met de landbouw, zonder daarom het gevoerde landbouwbeleid goed te keuren!

In deze materie draagt België trouwens een verpletterende verantwoordelijkheid. Tijdens de tweede helft van dit jaar is ons land immers aan de beurt om het voorzitterschap van de EU waar te nemen. Gaat men inzake landbouwbeleid verder de ogen sluiten en dus slechts kiezen tussen de figuurlijke pest en cholera? Of gaat men toch de keuze durven maken tussen de figuurlijke pest en cholera enerzijds of een ecologisch verantwoorde landbouw op mensenmaat anderzijds? We hopen dat België deze materie hoog op het agenda plaatst én verdedigt.

Als men beschouwt op welke schaal de laatste jaren o.a. varkenspest, BSE en MKZ om zich heen hebben kunnen grijpen, dan moet men toch wel bijzonder hardleers zijn om niet de juiste conclusies te trekken over hoe onze landbouw er in de toekomst kan en mag uitzien.

Voorts timmeren we zelf aan een hels tempo verder aan de nieuwe grote natuurbehoudsvereniging voor Vlaanderen. Op 21 april jl. hebben we een tweede inhoudelijk sterk fusiecongres gehad. Je weet het intussen al: we vinden de mening van de basis zeer belangrijk en we zetten geen nieuwe stappen, zonder u eerst te raadplegen. Zo wordt er binnenkort in elke provincie ook vergaderd omtrent de ontwerpstatuten voor de nieuwe entiteit. Je bent van harte welkom.

En de naam voor het nieuwe geheel? Ik krijg de vraag regelmatig. Nog even geduld! Als ik naar tijdsbesteding in een discussie moet kiezen tussen de vlag en de lading, dan kies ik resoluut voor de lading. Als een vereniging breder wil worden, dan kan ze dit volgens mij niet doen zonder te zorgen voor nog meer diepgang. Een breed schip zonder diepgang zwalpt koersloos rond. Er gaat dus terecht nog steeds heel veel energie naar inhoudelijke afspraken.

Wordt er dan geen werk gemaakt van een nieuwe naam? Jawel hoor! Hoe je naar buiten treedt, is immers ook heel belangrijk. Maar het is een specialiteit op zich. Er is daarom een gespecialiseerd studie bureau aangesteld dat een volledig plan zal uitwerken rond naam, logo, huisstijl en communicatie. In het proces dat hieromtrent uitgewerkt is, worden zowel de actieve vrijwilligers, de personeelsleden, de beheerders, de leden van een verenigingspanel, alsook relevante derden betrokken.

Er is immers maar een toekomst, als ze door ons allen gedragen wordt!

Wouter Mertens
Voorzitter De Wielewaal, Natuurvereniging vzw

voorzorg

ROBERT DE LUST

DWALEND IN HET MOERASLABYRINT

Waterrallen leven in de schemerzone van dichte moeraskruiden en de spoellijn. Soms verlaten ze even de coulissen en kunnen we ze waarnemen. Ze zijn zeker niet zeldzaam tijdens de trekmaanden. In milde winters overwinteren meer vogels dan vermoed in onze riet- of biezenvelden.

Bovendien ontgaan ons méér broedgevallen dan we voor mogelijk houden, omdat naast hun onmiskenbare geluiden weinig andere dingen op hun aanwezigheid appelleren. Een nestvondst is het nec plus ultra, maar blijft de vrucht van het toeval. Zoeken naar een rallennest staat immers gelijk met de gedeeltelijke destructie van het vegetatiekleed en is daarom af te raden.

De W

Rallus aquaticus behoort tot een geslacht van fijngespoorde vogels die behendig tussen de riet- en zeggenstengels dwalen. Porceleinhoen, Klein en Kleinst waterhoen zijn haar dichte verwanten die eveneens verborgen leven. Ze heeft de romp van een maanvis; zijdelings afgeplat, soepel want spoelvormig. Die stelt de vogel in staat moeiteloos tussen de begroeiing te laveren. Dat doet hij stappend op halfhoge benen met lange tenen, zwemmend, wadend, rennend, over hindernissen wippend, soms met de vleugels klappend, kop en lichtgebogen snavel vooruitstekend als een spies.

Om rallen op te sporen is een bandrecorder een hulpmiddel. De vogels reageren alert op soorteigen geluiden. Tijdens de nazomer en herfst, als veel noordelijke vogels passeren, worden ze snel geprikkeld door die geluidsbron. Wie ze op die manier uit de tent wil lokken, doet dat best buiten de broedtijd. Ervaren onderzoekers waarschuwen ervoor dat rallen hun legsel in de steek durven laten of het pogen te verhuizen. Vaak reageren de vogels na

korte tijd toch niet meer of ze verwijderen zich wèg van de geluidsbron (eigen waarn.)

Bij valavond en in de vroege ochtend vallen de hese rallenkreten sterk op. De vogels houden zo contact met partner of jongen, claimen hun voedselterritorium of reageren op soortgenoten in de buurt.

Vogelaars die vaak de omgeving van rietvelden verkennen, weten dat rallen vaak prompt reageren op verstoring. Horen ze een indringer, dan beginnen ze soms gedempt te roepen. Soms wachten ze tot het breken of ritselen van stengels ophoudt om luid te protesteren.

Een pak jaren geleden liepen zowel Waterral als Porceleinhoen me onverhoeds voor de voeten. Dat die vogels de nauwe fazantenpaden frequenteerden, wekte minder verbazing dan de ringvangst van verschillende exemplaren op korte tijd. De determinatie van een donskuiken vergde zoekwerk, want de vakbibliotheek pulde nog niet uit van degelijke boeken. Uit de vangsten bleken Waterrallen talrijker dan gedacht door te trekken, daarenboven broedden ze er!

Het zijn intrigerende vogels die méér in petto hebben dan we vermoeden. Van 1960 tot op heden kregen 1741 volgroeide vogels en 54 pulli, of gemiddeld per jaar 46 Waterrallen een Belgische ring mee. (meded. W. Roggeman. Hoofd Vogelringwerk. KBIN). België is niet rijk bedeed met moerassen. Het eerder kleine getal geringde vogels illustreert de behoedzaamheid waarmee onze ringers te werk gaan bij eventuele betreding van moerasbiotopen.

In de Kosmos-reeks verscheen in 1982 een titeltje van G. de Kroon die z'n levenswerk maakte van waterral-observatie. Hij stelde vast dat slechts 3,4% van de geringde vogels teruggemeld worden. Het is een gevolg van hun verborgen leefwijze en van de moeilijke toegankelijkheid van de biotoop. Wie zich wil verdiepen in de gedragingen van rallen behoeft wat doorzettingsvermogen. In augustus 1999 was ik dagelijks op m'n gewone stek bij een rietgordeel present. Elke morgen appelleerden talloze ralsporen op de slijkrandjes, naar de aanwezigheid van de vogels. Enkele paren hadden in de omgeving gebroed.

aterral

Er dwaalden jongen in de nauwe door Waterhoenen en Fazanten gebaande gangetjes. In de vroege ochtend klonken voortdurend contactkreten van oude en jonge vogels. Soms bevonden ze zich vlakbij, maar ze bleven vaak onzichtbaar. Het zijn argwanende vogels, die de camouflagede van het plantendeek meesterlijk benutten.

Waterrallen leven een schimmig bestaan waar hun dicht begroeide leefplek debet aan is. Dat is de natte oever met Riet, lisdodden, zeggen, Pluimzegge, wilgenstruweel, Bitterzoet, Valeriaan, Poelruit, Penningkruid, Watermunt, Moeraswederik, Pijptorkruid, Moerasvergeet-mij-niet. Ondiepe poeltjes, weke gangetjes, slijkerige oeverranden, vooral smalle overloopjes tussen dichte vegetatiepartijen vormen hun leefmilieu. In de plassen zoeken ze ijverig naar weekdiertjes, kreeftachtigen e.d. Ze rennen over de slijkerige plekken, zwemmen even makkelijk als ze lopen. Eieren, zelfs jongen van zangvogels en aas vervollenden hun voedselpakket. Het waterniveau, vooral een geringe wisseling ervan, bepaalt of rallen over-

zomer en broeden, ofwel betere oorden opzoeken.

In m'n waarnemingsgebied (Oost-Vlaamse kreken) bevestigde het regenrijke '98 de invloed van de waterstand op het voorkomen van *Rallus aquaticus*. Nooit voordien bleven zoveel vogels overzomer en wezen roepende vogels met jongen op geslaagde broedsels. In de rietkragen bleven altijd geulen en plassen van 20 à 30 cm diepte staan. Sterke uitdroging van de verlandingszones uit vorige zomers, bleef toen uit. Een nat voorjaar bevordert alleszins de aantrekkingskracht van geschikte biotopen (cf. Hustings M., Kwak R.e.a. 1989).

De waterralbiotoop is de *jungle* van moerasplanten die zowel in laagveenmoeras, op uiterwaarden en in zones met wisselende waterstand voor een dichte bodembedekking zorgt. Plaatsen waar een dikke strooisellaag voorradig is, tegelijk doorspekt met blote modderstroken, ondiepe greppels en geultjes, zijn geschikt als broed- of voedselterrein. Moerasbossen die bij rietvelden of bij verlande oeverstroken aanleunen, worden gebruikt als foerageerplek. Toch zijn het de riet- en zeggenvelden waar genesteld wordt. Rallen worden zowel aangetroffen in estuaria, getijgeulen, lagunen, zoutpannen en mangrovebossen als in brakke of zoetwaterhabitats.

Onze *bremscharre* of *riethoren* is er één uit veel soorten: Momenteel leven er 133 ralsoorten over de aarde verspreid. Van 17 uitgestorven species zijn er trouwens van wie slechts één exemplaar (of balg!) bekend is (de Rovaniaral en de Bogotàral). Ràar maar waar: Sedert 1981 werden nog 4 onbekende soorten, waarvan 2 niet vliegende, ontdekt (cf. B. Taylor, B. van Perlo 1998).

Verwantschappen tussen rallensoorten blijven nog punt van verder onderzoek. Verschillen in skeletbouw, geluiden, DNA-structuur e.a. leiden nog steeds tot nieuwe inzichten in de evolutie van deze vogelgroep. Rallen zijn mogelijk bosvogels van oorsprong, die evolueerden naar aquatische vormen én de resterende typische bosbewoners uit de tropen (Olson 1973 in Taylor en van Perlo).

Rallen zijn geen maffe vogels. Ook in de hand zijn het kwieke, nerveuze vogels die hun lenig lijf wrikken en wringen, met de snavel hakken, zich schrap zetten met nagels en lange tenen. Vleugel-,

snavel- en loopbeenmaten geven amper houvast om de sexe te bepalen, het verenkleed is gewoon mooi. Het scherp wit-zwartpatroon op de flanken van het achterlijf, de vaalgrijze tot paarsblauwe gloed die borst, keel en hals bedekt, de bruin-oranje tot rode iris, witte onderstaartdekveren bij adulten, een mengsel van witte, okergele tot gitzwarte veertoppen op die plek bij jonge vogels, zijn sprekende handkenmerken.

Opvallend is de vliegongekwaamheid van adulte Waterrallen op het einde van de broedtijd (juli). Vlieg- en stuurpennen worden simultaan afgeworpen. Ca. 3 weken lang moeten ze zich behelpen met hun "voetse" wendbaarheid binnen de dichte vegetatie. Die rui vindt plaats tussen midden juli en september. De lichaamsrui is dan al volledig of deels voorbij. Jonge vogels maken dan een rui door van de lichaamsbevedering die voor de eventuele wegtrek voltooid is (cf. Cramp & Simmons 1980).

De broedtijd is het scharniergebeuren. Wie heel het jaar rallen aantreft op geschikte plaatsen, vermoedt dat het standvogels zijn. Ringonderzoek bevestigde dat. Het is in de Lage Landen en een flink deel van West-Europa mees-tendeels het geval. Toch zijn er 'Vlaamse' vogels die wegtrekken. Ons rallenbestand wordt vanaf de nazomer tot december aangevuld met noordelijke migranten. Onze eigen broedvogels wijken uit bij strenge winters. Vooral in onze kuststreek concentreert zich dan de grootste dichtheid van inwijkelingen (cf. Vogels in Vlaanderen 1989).

Rallen hebben korte, ronde vleugels. Het zijn geen ranke vliegers zoals meeuwen, sterns en pijlstormvogels. Het zijn ook geen gewillige vliegers. Zelf zag ik rallen wel eens laag boven de grond vliegen, over hooguit vijftig meter, vooraleer ze met afhangende pootjes invielen in de begroeiing. Niettemin zijn die nachtreizigers bij uitstek, bij machte flinke afstanden te overbruggen, vermoedelijk altijd voeling houdend met water of én oeverbegroeiing. Wát bijv. te denken over trekkers die op Spitsbergen, Madeira en de Azoren landen? Het is bekend dat Midden-Europese vogels in het Mediterrane bekken, zelfs aan de Kaspische Zee overwinteren.

Het waterralnest is niet groot, zit wegge-moffeld in een pol zeggenstengels, van overjaars en afgeknakt Riet, onder een

Jonge Waterral
(foto's: Staf Elsermans)

overhang van Pluimzegge, soms in een holte van de strooisellaag. Het is een dikbodernap, die de grond niet raakt, waarin het legsel nauwelijks opvalt, omdat het de kleur van overjaars riet heeft. Waterrallegsels zijn curiosa omdat ze niet voor het rapen liggen, omdat ze op moeilijk toegankelijke, vaak sompige plaatsen staan. Het is een aparte ervaring zo'n nest te vinden. De zomer koestert beknellende zwoelte binnen het Riet, waar wilgen, sleedoor- en braamstruiken windstille plekken vormen. Tijdens de broeddagen van de Waterral, verstilt de zang van Kleine karekiet, Blauwborst en andere rietzangers al opmerkelijk. Het zijn contactkreetjes van Meerkoeten, Waterhoenen én rallen die de rust beklemtone.

De nestplaats van de ral is zwanger van duffe geuren: humus, modder die vertering uitdamp. Het broedsel omvat zes à zeven eieren die gedurende 19 à 22 dagen vooral door het wijfje bebroed worden. Twee broedsels zijn gemeengoed. Tussen half april en eind juni komen die tot stand. De vocale activiteit van de vogels beperkt zich dan hoofdzakelijk tot het typische kiek-kiek-kiek, dat gedurig contact tussen de partners bevestigt. Het bekende gekrijs dat aan een gillend speenvarken ontleend lijkt, hoort men in die periode minder, al vertolkt het 's nachts angsten, tegelijk rivaliteit van soortgenoten-buren. Terugkerende kreten, alarmgeroep en meer uitgesponnen geluiden zijn veelsoortig. Verschillende bronnen wijzen op de functie die ze hebben. Omdat Waterrallen 's nachts flink actief kunnen zijn, is het een aanrader dat spectrum vooraf goed te bestuderen. Er bestaan goede opnamen met de nodige uitleg, die een rallenwake tot een belevenis maken.

Geluiden van jongen bijvoorbeeld of geluiden die typisch zijn voor een hoedend hennetje, maken het mogelijk broedgevallen te bevestigen.

Allermerkwaardigst is de vleugelklauw die de jongen bezitten, een scherpe nagel op de vleugelscherming. Die eigenschap is niet overbodig. Jonge Water-

rallen bezitten nog niet de behendigheid van de adulten om zich een weg te banen door de smalste kieren. Ze hebben dus baat bij een instrument dat ze helpt te klauteren om prooi van de plantstengels weg te pikken.

Waterrallen die goede terreinen bezetten kunnen naar verluidt binnen elkaars gehoorsafstand nestelen. Het is best aannemelijk. Want waar één paartje broedt, hoort men vaak nog vogels roepen. *Rallus aquaticus* is niet a-sociaal: tijdens de wintermaanden dulden de vogels gemakkelijk de nabijheid van soortgenoten. Toch gewagen verschillende bronnen van vogels die buiten de broedtijd flink afgezonderd leven en node gezelschap verdragen. Ze claimen wel eens individuele winterterritoria.

Het *moment suprême* is het ogenblik waarop een rallenpaartje gaat koorzingen, waarbij de partners een duet van staccato-kreetjes voortbrengen. Soms gelijkt het erop dat de vogels hun beurt afwachten om te roepen tijdens de vroege morgen, ook bij valavond en af en toe ook 's nachts. Soms ontstaat een vreemde cacafonie van één-lettergrepijge tonen, die afwisselend van de ene, tegelijk van de andere schijnt te komen. Als men ademloos luistert aan de rietboord, twijfelt of één, dan wel twee vogels roepen, groeit verwachting om een mogelijk broedpaar. 'Alleen de lok- en baltsroep van het mannetje mag voor de localisatie van een mogelijk broedpaar gebruikt worden, want ook de wijfjes roepen' poneren Hustings, Kwak et al. 1989. Het blijft een spel van gissen en missen!

De omvang van de trek is deels nog

blindkijken. Op het einde van februari beginnen noordelijke vogels onze gewesten te verlaten. Die wegtrek en de terugkeer van eigen broedvogels piekt in maart (cf. Anselin A. 1989). September-oktober zijn topmaanden voor de herstrek die tot einde november kan uitlopen.

Robert De Lust
Leegstraat 29, 9960 Assenede.

Literatuur:

- Hustings M., Kwak R., Opdam P., Reynen M. 1989. *Vogelinventarisatie. Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging*. PUDOC. Wageningen.
- De Kroon G. 1982. *De Waterral*. Kosmos Amsterdam.
- Teixeira R. 1979. *Atlas van de Nederlandse Broedvogels*. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. Deventer.
- Taylor B., van Perlo B. 1998. *Rails*. Pica Press. Sussex.
- Roggeman W. 1999. *Ringersbulletin*. K.B.I.N. Brussel.
- Anselin A. 1989. *Vogels in Vlaanderen*. VLAVICO. Bornem.
- Van den Heede V., Van Keymeulen J., 1996. *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten. Afl. 1. Vogels*. R.U.G.

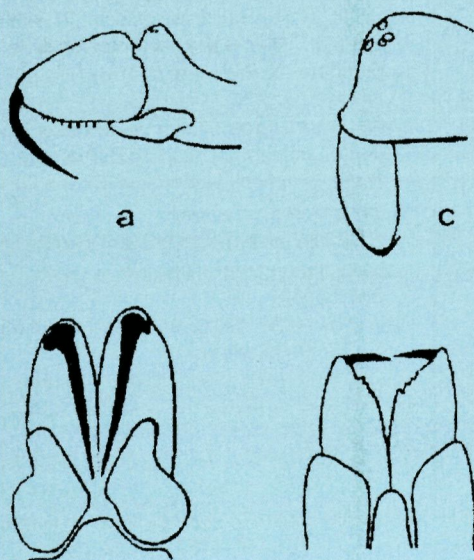
Mijnspinnen (*Atypidae*) op de heide

Tijdens een wandeling in een heidegebied in het Turnhoutse werd mijn aandacht getrokken door wat op het eerste zicht een grote kever leek, tot ik het aantal poten telde. Acht. Als spinnenliefhebber gingen meteen alle alarmbellen rinkelen.

Foto's: copyright Ed Nieuwenhuys©1998

Figuur1:
zij- en onderaanzicht
van de cheliceren van een
orthognathe (a,b) en een
labidognathe spin (c,d)

Door de grootte en het model wist ik meteen dat het een "speciale" was. Voorzichtige afvangst en nader onderzoek met de loop bevestigden mijn vermoeden. Het was een volwassen mannetje *Atypus affinis* Eichwald. Meteen was mijn dag goed. Deze zeldzame soort is door haar ondergrondse leefwijze zeer moeilijk te vinden, alleen de mannetjes kan men in het najaar zien lopen wanneer ze op zoek zijn naar een vrouwtje.

Atypus affinis staat op de Vlaamse Rode Lijst als kwetsbaar. De nog resterende geschikte leefgebieden verdienen dus de nodige aandacht!

Atypus is de enige Belgische spin die behoort tot de suborde Orthognatha. Alle andere spinnen zijn van de suborde Labidognatha. Het verschil bestaat uit de stand van de cheliceren (kaken). Bij de Orthognathae liggen de cheliceren voor het kopborst-

stuk, evenwijdig met het lichaam. De giftanden liggen ook evenwijdig met het lichaam onder de cheliceren. Bij een beet worden de giftanden van bovenaf in de prooi geslagen, een beetje zoals een slag met een houweel. Bij de Labidognathae staan de cheliceren onder een hoek met het lichaam. De giftanden staan met de punten naar elkaar gericht en worden van opzij in de prooi geslagen, zoals een tang. De bekendste Orthognathae zijn de tropische vogelspinnen, de grote harige spinnen die tegenwoordig ook als huisdier gehouden worden.

Zoals gezegd leeft *Atypus* ondergronds, vandaar de naam mijn- of aardspinnen. De spin graaft een verticale woonbuis die bekleed wordt met spinsel. Bovengronds buigt het spinsel om en zet zich buisvormig voort in een gesloten vanggedeelte dat gecamoufleerd wordt met aarde, naal-

OPROEP

Waarnemingen van *Atypus* of zijn woonbuis zijn altijd welkom bij Herman De Koninck of bij Nobby Thys op het Wielewaalsecretariaat (Nobby.Thys@wielewaal.be) Op die manier kunnen extra verspreidingsgegevens verzameld worden.

den enz... . Als een insect over de buis loopt slaat de spin toe, grijpt het slachtoffer met zijn kaken door het spinsel heen en doodt het. De prooi wordt naar binnen getrokken en in de woonbuis gedeponneerd. De gaten in de buis worden gerepareerd en de maaltijd kan beginnen.

Na vier jaar is deze soort volwassen. In de paartijd (herfst) verlaten de mannetjes hun woonbuis en zoeken een vrouwtje op, tikken op haar woonbuis en als zij het wil wordt hij geduld. De paring vindt binnenin plaats en kan lang duren. Het mannetje verlaat de woonbuis niet meer en sterft na een tijdje. Het vrouwtje kan tot acht jaar oud worden. De eicocon wordt in de buis opgehangen tot de eieren de volgende zomer uitkomen. De jongen blijven bij de moeder tot het volgend voorjaar waarna ze zich verspreiden en hun eigen weg gaan. Ook de jongen herkent men aan hun uiterlijk, in tegenstelling tot vele andere spinnen die pas te determineren zijn als ze volwassen zijn.

Het biotoop bestaat uit zandige bodem met lage vegetatie en open plekken, bosranden en zuidhellin-

gen. Ook op kalkgraslanden vindt men populaties die kunnen variëren van 2-3 tot 200 exemplaren.

Dit was een kennismaking met een vertegenwoordiger van de spinnengriezels, een groep miskende maar zeer nuttige dieren. Zij zijn speciaal geschikt om het insectenvolkje in toom te houden, waarvan zij onvoorstelbare hoeveelheden verorberen. Maar dat is misschien stof voor een volgend artikel.

Met dank aan Marc Janssen

*Herman De Koninck
Smalvoortstraat 47b2
2300 Turnhout
tel.: 014/42 61 50*

Referenties

- Heimer & Nentwig, 1991. *Spinnen Mitteleuropas*
- M. Ransy & L. Baert, 1987. *Catalogue des araignées de Belgique* 46 (5) K.B.I.N.
- Maelfait J.P., L. Baert, M. Janssen, M. Alderweireldt, 1998. A red list for the spiders of Flanders. *Bulletin van het K.B.I.N., entomologie*, 68: 131-142.
- Meijer A.W.F., 1987. Over de aanwezigheid van de mijnsinnen op de Bemelerberg. *Natuurhistorisch Maandblad* 76 (4)
- Roberts M.J. *Spinnengids*.
- Van helsdingen P.J., 1980. De mijnen in Limburg zijn nog niet dicht. *De Levende Natuur* 3/1980.
- Van Katwijk W., 1976. Spinnen van Nederland en Vlaanderen.

Russula-spektakel

OLIVIER HEYLEN
& ANN WALRAEVENS

te BOOISCHOT

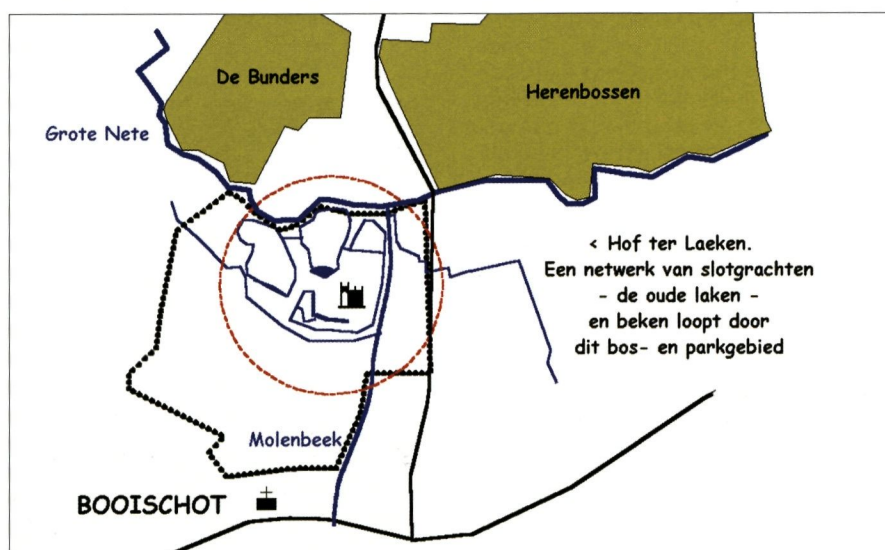

Breed, machtig en gestadig had de Bamiswind dagen over de aarde gezwollen, nevel en prikregen meejagend in zijn groot geweld. Dagen achtereen stonden de koppen der boomen gebogen, de blaren omgeslagen en het gers plat op den grond. Dan kwam de mist de blaren rotten, en de koeien loeiden naar den warmen stal.... En van uit het mos, de lucht, het veld, de beken en het riet, uit het groote en het kleine, kwam er eene heilige rust, eene zuivere stilte en hooge sereniteit. De bladeren vielen, de winter rilde aan de horizon...

Dit citaat uit 'Pallieter' van Felix Timmermans roept de sfeer van de herfst op. Natte en winderige dagen verdrijven onmiddellijk de zomer. Het wordt dan stil... Sommige levens kwijnen weg, maar lang niet allemaal! Als exponenten van het Bamisweer treden de paddestoelen in het najaar op de voorgrond. In 2000 verschenen deze organismen in dichte drommen, met duizelingwekkende aantallen. De diversiteit was ongeëvenaard. Ze stonden overal te pronken. Zelfs op plaatsen waar andere jaren niet veel te bespeuren valt, waren ze soms met groot vertoon aanwezig. Na een eerder tegenvallende voorzomer, bleek de pret in de periode juli-november werkelijk niet op te kunnen. Ook de russula's lieten het niet afweten. Op tal van plaatsen werden zeer zeldzame soorten gevonden.

Wij getuigen in dit artikel van een aantal vondsten te Booischoot (-Hulshout), aan de boorden van de Grote Nete; daar

Pallieter spettert met russula's

waar Pallieter in de rivier sprong' en 'duizend druppels in de lucht dretsten'. Of uit elke druppel ook een andere russula ontwaakte, proberen we hier uit te vissen.

OP ZOEK NAAR RUSSULA'S IN EEN GRENZONE

Op het grensgebied van Zuiderkempen en Hageland komen talrijke bodemschakeringen voor die een interessante uitgangssituatie bieden voor een variatie aan planten en zwammen. Zo ook in het gebied van Westmeerbeek (Hulshout) tot Heist-op-den-Berg, waar de vallei van de Grote Nete deel uitmaakt van de overgangszone. De rivier buigt te Heist-op-den-Berg af in noordelijke richting. Maar voordat deze kromming een feit is, vloeien haar wateren nog door een interessant bosgebied en parklandschap. Te Hulshout, langs de rechteroever, liggen de Herenbossen en De Bunders. Op linkeroever van de rivier, precies ten noorden van Booischoot-centrum, ligt het private kasteeldomein Hof ter Laeken (zwarte stippel-

lijn op de kaart). Ter hoogte van dit domein mondt de Molenbeek in de rivier uit. Deze beek loopt deels door het park.

De Herenbossen zijn een vrij jong boscomplex dat momenteel beheerd wordt door AMINAL afdeling Bos en Groen. Het gebied was tijdens de Tweede Wereldoorlog nog grotendeels open (gedeeltelijk kaal gekapt). Bestanden van Zomereik (*Quercus robur*) wisselen er nu af met Amerikaanse eik (*Q. rubra*), Populier (*Populus x canadensis*) of met -net buiten de valleizone- Grove den (*Pinus sylvestris*). De Herenbossen worden al meerdere jaren mycologisch gevolgd, zij het misschien niet volledig. Het gebied heeft de mycoloog wel iets te bieden maar de relatief jonge leeftijd van de bomen heeft niettemin repercussies voor de mycologische waarde van het boscomplex.

Even verderop liggen De Bunders met o.a. een privaat domein met populierenaanplant (Fortsebossen) waarin relatief weinig zwammen te vinden zijn. De zwammenpareltjes liggen evenwel voor het rapen in Hof ter Laeken, op zijn

1 In het boek van F. Timmermans duikt Pallieter meermaals in de Nete. Wij maken hier evenwel allusie op de film 'Pallieter' van Roland Verhaert waar de zwempartij in de Grote Nete bij Hof Ter Laeken te Booischoot plaatsvindt.

minst wat mycorrizavormers zoals boleten en russula's betreft. Voor alle duidelijkheid: een mycorriza is een samenlevingsvorm tussen een zwam en plantenwortels waarbij beide partners voordeel hebben. Russula's zijn meer bepaald ectomycorrizavormers. Alle leden van het genus *Russula* worden verder gekenmerkt door het feit dat het vlees kruimelig is en de steel als een krijtte breekt. Er zijn nog tal van andere typische kenmerken waaronder uiteraad ook veel microscopische (bijvoorbeeld witte tot gelige sporen met sterk amyloïde ornamentatie). We gaan verderop bij de bespreking van de resultaten dieper in op enkele interessante soorten. We bespreken evenwel eerst grondig ons belangrijkste studiegebied.

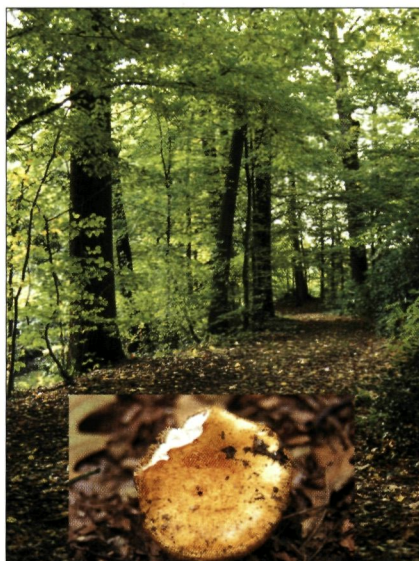
RUSSULAPARADIJS TER LAEKEN

Kasteeldomein Hof ter Laeken bestond reeds omstreeks 1330. Het wordt sinds zijn ontstaan beheerd door dezelfde adellijke familie. Het park was in de loop van de 18e eeuw relatief arm aan bomen, maar werd sindsdien in toenemende mate bebost. We vinden er vandaag verschillende dreven met eeuwenoude bomen, laantjes die grenzen aan grasperken en bovenal door water omgorde, beboste wallen met vooral een zandiglemig, maar lokaal ook een kleig karakter. Met oude bomen bedoelen we in eerste instantie monumentale beuken (*Fagus sylvatica*) met een leeftijd van circa 200 jaar en daarnaast ook tal van knoestige Zomereiken. Deze laatste zijn soms meer dan 200 jaar oud. Enkele alleenstaande bomen hebben zelfs een ouderdom van minstens 400 jaar. Andere boomsoorten zijn een stuk jonger. Het domein telt evenwel ook veel grote Zomerlindes (*Tilia platyphyllos*) - met een gemiddelde stamomtrek van meer dan 180cm- en Amerikaanse eiken. Langs de Molenbeek treffen we o.a. een reeks Canadapopulieren aan en enkele jonge Fijnsparren (*Picea abies*). Europese lork (*Larix decidua*) komt enkel gegroepeerd voor. Het gaat hier om middelhoge exemplaren. Van Taxus (*Taxus baccata*) groeien er enkele oude struiken terwijl jonge kiemplanten her en der opduiken. Globaal genomen is het naalddhout echter in de minderheid. Bovendien gaat het veelal om jonge bomen die groeien op voor fungi minder geschikte standplaatsen (te droog).

Wanneer we ons beperken tot het voor russula's meest spectaculaire gedeelte, dan volstaat een beschrijving van 350 meter 'dreef' waarin een variatie te vinden is aan middelhoge tot hoge bomen in de toplaag en talrijke struiken in de ondergroei. Deze dreef bestaat in de praktijk uit een onverhard pad dat over een vrij smalle wal loopt. Deze wal wordt gedurende het hele jaar over een groot gedeelte van zijn lengte aan beide zijden vergezeld van water. Tabel 1 geeft

Tabel 1. - Beschrijving van de boom- en struiklaag van 350m dreef waarin talloze Russula-soorten waargenomen werden.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Frequentie (Tansley)
Zomereik	<i>Quercus robur</i> L.	Dominant
Canadapopulier	<i>Populus x canadensis</i> Moench	Abundant
Europese lork	<i>Larix decidua</i> Mill.	Abundant (lokaal)
Haagbeuk	<i>Carpinus betulus</i> L.	Abundant
Pontische rododendron	<i>Rhododendron ponticum</i> L.	Abundant
Zomerlinde	<i>Tilia platyphyllos</i> Scop.	Abundant
Amerikaanse eik	<i>Quercus rubra</i> L.	Frequent
Beuk	<i>Fagus sylvatica</i> L.	Frequent
Fijnspar	<i>Picea abies</i> (L.) Karst.	Frequent (lokaal)
Gewone esdoorn	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	Frequent
Lijsterbes	<i>Sorbus aucuparia</i> L.	Frequent
Amerikaanse vogelkers	<i>Prunus serotina</i> Ehrh.	Occasioneel
Azalea	<i>Azalea</i> L.	Zeldzaam
Gewone es	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	Occasioneel
Gewone vlier	<i>Sambucus nigra</i> L.	Occasioneel
Hazelaar	<i>Corylus avellana</i> L.	Zeldzaam
Robinia	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Zeldzaam
Ruwe berk	<i>Betula pendula</i> Roth	Zeldzaam
Taxus	<i>Taxus baccata</i> L.	Zeldzaam
Zoete kers	<i>Prunus padus</i> L.	Zeldzaam
Zwarte els	<i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn.	Zeldzaam
Tamme kastanje	<i>Castanea sativa</i> Mill.	Sporadisch
Witte paardekastanje	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	Sporadisch

Links een ware russuladreef. De Geelzwarte russula (*R. ochroleuca*), zowat de algemeenste russula, is met talloze exemplaren vertegenwoordigd. Aan de rechterkant de Molenbeek met enerzijds een Beuk en anderzijds Canadapopulieren (*Populus x canadensis*). De zeldzame Matte russula (*R. melitodes*), met uitgesproken gele plaatjes, troffen we onder de Canada's aan (foto's: O. Heylen).

een inventaris van de bomen en struiken waarbij eveneens de frequentie van voorkomen opgetekend is. Opmerkelijk is het beperkt voorkomen van Zwarte els (*Alnus glutinosa*) langs slechts één van de slotgrachten. Nog opvallender is de quasi afwezigheid van berk : slechts een paar exemplaren Ruwe berk (*Betula pendula*) in de randzone. De meest dominante soort is de Zomereik. Amerikaanse eik en Zomerlinde zijn opvallend en verspreid aanwezig. Canadapopulier beperkt zich tot een gedeelte van de dreef maar is daar wel codominant. In de ondergroei treffen we vooral veel Haagbeuk (*Corylus avellana*) en Pontische rododendron (*Rhododendron ponticum*) aan. Voor de andere soorten zoals Lijsterbes (*Sorbus aucuparia*) verwijzen we naar de tabel. Op de bos-

bodem groeit hier en daar Klimop (*Hedera helix*) en enkele voorjaarsbloeiërs zijn ook aanwezig. Verder is het duidelijk dat mossen, vooral Gewoon sterremos (*Mnium hornum*) en Fijn laddermos (*Eurhynchium praelongum*), domineren op de hogere delen van de dreef. Het lokaal erg abundant voorkomen van deze soorten duidt erop dat de bladeren in het najaar niet lang ter plaatse blijven. Op de hoger gelegen richels maken bladeren inderdaad minder kans om te blijven liggen waardoor de humuslaag ook niet dik is. Dat is interessant voor veeleisende mycorrizavormers (zie verder).

Laten we eerst de resultaten van de mycologische inventaris nader beschouwen (tabel 2). De waarnemingen werden uitsluitend gedaan in de periode september-oktober 2000. Voor de de-

Oude eiken en beuken staan met hun wortels constant in het water (rechts) terwijl de kronen zich over een schraal grasperk met Gewone veldbies (*Luzula campestris*) uitspreiden. Aan russula's is hier geen gebrek. We overlopen hier van links naar rechts: Ruwe russula (*Russula virescens*) met kenmerkende schubben op de hoed, Vissige okerrussula (*R. cicatricata*) waarvan de vrij grote hoed okerkleurig tot olijfgroen is en het vlees groen kleurt met ijzerzouten en Roze russula (*R. velutipes*) met typische roze hoed en witte plaatjes (foto's: O. Heylen).

Tabel 2: Inventaris van de russula's in Hof ter Laeken en de Herenbossen. In vet aangeduide kruisjes duiden op soorten die wel in Hof ter Laeken maar niet in de bewuste dreef gevonden werden. De zeldzaamheidsgraad (frequentie) wordt weergegeven volgens Walleyne & Verbeke (2000).

Zeldzaamheid	Hof ter Laeken	Herenbossen	Wetenschappelijke naam (Arnolds et al. 1995)	Nederlandse naam
A	X	X	<i>R. nigricans</i> (Bull.:Fr.	Grofplaatrussula
A	X	X	<i>R. ochroleuca</i> Pers.	Geelwitte russula
A	X	X	<i>R. undulata</i> Velen.	Zwartpurperen russula
VA		X	<i>R. aeruginea</i> Lindblad sensu str.	Groene berkenrussula
VA	X		<i>R. amoenolens</i> Romagn.	Scherpe kamrussula
VA	X	X	<i>R. betularum</i> Hora	Roze berkenrussula
VA		X	<i>R. claroflava</i> Grove	Gele berkenrussula
VA	X	X	<i>R. cyanoxantha</i> (Schaeff.) Fr. f. <i>cyanoxantha</i> f. <i>peltareaui</i> Sing.	Regenboogrussula
VA	X	X	<i>R. densifolia</i> Gillet	Fijnplaatrussula
VA	X		<i>R. fellea</i> (Fr.:Fr.) Fr.	Beukenrussula
VA	X	X	<i>R. fragilis</i> (Pers.:Fr.) Fr. sensu str.	Broze russula
VA	X		<i>R. mairei</i> Sing.	Stevige braakrussula
VA	X		<i>R. nitida</i> (Pers.:Fr.) Fr.	Kleine berkenrussula
VA	X	X	<i>R. parazurea</i> J. Schaeff.	Berijpte russula
VA	X		<i>R. pectinatoides</i> Peck	Onsmakelijke kamrussula
VA	X		<i>R. puellaris</i> Fr.	Vergelende russula
VA	X	X	<i>R. velenovskyi</i> Melzer & Zvara	Schotelrussula
VA	X	X	<i>R. vesca</i> Fr.	Smakelijke russula
MA	X	X	<i>R. brunneoviolacea</i> Crawsh.	Gewolkte russula
MA	X		<i>R. exalbicans</i> (Pers.) Melzer & Zvara	Verblekende russula
MA		X	<i>R. foetens</i> Pers.:Fr.	Stinkende russula
MA	X		<i>R. heterophylla</i> (Fr.:Fr.) Fr.	Vorkplaatrussula
MA	X		<i>R. ionochlora</i> Romagn.	Violetgroene russula
MA	X		<i>R. risigallina</i> (Batsch) Sacc.	Abrikozenrussula
MA	X	X	<i>R. violeipes</i> Qué.	Paarsstelige pastelrussula
MA	X		<i>R. virescens</i> (Schaeff.) Fr.	Ruwe russula
VZ	X	X	<i>R. emetica</i> (Schaeff.:Fr.) Pers. f. <i>silvestris</i> = <i>R. silvestris</i>	Braakrussula
VZ	X	X	<i>R. grisea</i> (Pers.:Fr.) Fr. var. <i>grisea</i> var. <i>iodes</i> Romagn.	Duifrussula
VZ	X		<i>R. olivaceoviolascens</i> Gillet	Zwartrode russula
VZ	X	X	<i>R. velutipes</i> Velen.	Roze russula
Z	X	X	<i>R. albonigra</i> (Krombh.) Fr.	Zwartwitte russula
Z	X		<i>R. melitodes</i> Romagn.	Matte russula
Z	X		<i>R. pseudointegra</i> R. Maire	Kleibosrussula
ZZ	X		<i>R. cicatricata</i> Romagn. ex M. Bon	Vissige okerrussula
?	X		<i>R. chloroides</i> Kromholz	Smalplaatrussula
?	X		<i>R. elaeodes</i> (Bres.) M. Bon	Groene visrussula
?	X		<i>R. graveolens</i> Romell sensu str. var. <i>graveolens</i> var. <i>megacantha</i> M. Bon	Vissige eikenrussula
?	X		<i>R. purpurata</i> Crawsh. sensu str.	Vissige purperhoedrussula

Een oud exemplaar van de Stinkende russula (*R. foetens*). Let op de diep geribde tot gevoorde hoedrand.
(foto: O. Heylen)

Het vlees van de Vissige eikenrussula (*R. graveolens* var. *megacantha*) kleurt groen na reactie met ijzersulfaat (cfr. andere vissige russula's).
(foto: O. Heylen)

Russula's met veel (korte) tussenplaatjes. Op de foto is te zien hoe het vlees van deze soort na beschadiging zwart verkleurt. Bij proeven is er een duidelijk menthol-effect (tongkoelend).

De Roze russula (*R. velutipes*), een soort met zachtroze hoed en witte plaatjes, werd vrij laat ontdekt (weinig exemplaren). De eveneens roze Kleibosrussula (*R. pseudointegra*) werd onder Canadapopulier aangetroffen, overigens vlakbij Beuk. Onder Canadapopulier troffen we ook de Matte russula (*R. melitodes*) aan; dit is ook een soort met gele plaatjes maar ditmaal met een donker (wijn)rode hoed. Deze zeldzame soort, die overigens in vergelijking met veel andere russula's relatief slank gebouwd is, werd nog maar op enkele plaatsen in Vlaanderen aangetroffen. Het bosgebied De Averegeten van de naburige gemeente Hallaar is daar één van (eveneens onder Canadapopulier). Slechts één keer vonden we -laag bij de slotgracht onder Zwarte els- een exemplaar van de Zwartrode russula (*R. olivaceoviolascens*). Deze is wellicht niet zo zeldzaam maar kan makkelijk met Broze russula (*R. fragilis*) verward worden; exemplaren van Broze russula met zwak getande snede lijken er immers sterk op. Verder valt de aanwezigheid op van var. *megacantha* van *R. graveolens* (zie foto). Deze heeft duidelijk lange stekels op de sporen (sterke vergroting!). Tal van andere vissige russula's (*Xerampelinae*-groep) werden ontdekt. De verspreiding van deze soorten in Vlaanderen is vaak slecht bekend. Bijzonder zeldzaam is de Vissige okerrussula (*R. cicatricata*). Deze soort komt in Vlaanderen slechts op een paar plaatsen voor. Ze werd door ons slechts eenmaal gevonden.

VERSPREIDING EN ACHTERUITGANG

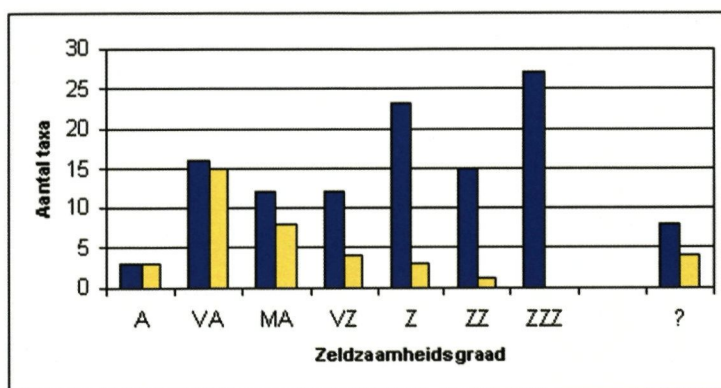
Indien we een beter beeld willen krijgen van de waarde van het gebied voor russula's (en andere ectomycoriza's) dan kunnen we best enkele vergelijkingen maken. Wanneer we de russula's uit de

terminatie maakten we in eerste instantie gebruik van de sleutels in Romagnesi (1996). Verder deden we vooral beroep op Buyck (1990), Vermeulen (1999) en Dähncke (1993). We maken een verschil tussen de soorten die gevonden werden in het goed bestudeerde gebied Hof ter Laeken en de minder volledig onderzochte Herenbossen. We betrekken dit laatste complex expliciet in de analyse omdat hier in tegenstelling tot het kasteelpark berken wel (overvloedig) aanwezig zijn. De kenmerkende berkenbegeleiders Groene berkenrussula (*R. aeruginea*) en Gele berkenrussula (*R. claroflava*) komen er voor terwijl ze een paar honderd meter verder -in Hof ter Laeken- afwezig zijn. Ook de Stinkende russula (*R. foetens*) werd tot hertoe alleen in de Herenbossen gevonden. Deze soort met geelbruine tot okergele hoed waarvan de rand vaak sterk geribd is, troffen we aan in een monotoon bestand van Amerikaanse eik. Alle andere 16 soorten die bijko-

mend in de Herenbossen aangetroffen werden, konden ook voor Hof ter Laeken genoteerd worden. In dit kasteeldomein werden in totaal op twee maanden tijd 38 verschillende taxa gevonden. Het betreft hier 35 soorten (andere taxa zijn variëteiten die al dan niet een taxonomische waarde hebben). Op twee soorten na, nl. de Smalplaatrussula (*R. chloroides*) en de Ruwe russula (*R. virescens*), werden alle taxa eveneens of uitsluitend in de beschreven dreef gevonden. De Smalplaatrussula werd in een laan met Zomerlinde ontdekt. De Ruwe russula kwam massaal voor op een grasperkje onder Zomereik, Amerikaanse eik, Zomerlinde en Beuk. De hoge soortenrijkdom in de dreef, waarvan de onderzochte oppervlakte circa 350x4 m bedraagt, en het respectabel aantal relatief zeldzame taxa, is zeer merkwaardig.

Reeds vroeg aanwezig was de Zwartwitte russula (*R. albonigra*). Dit is een soort van de *Compactae*, een groep van

Aantal russula's in het onderzoeksgebied (geel) in vergelijking met het aantal in Vlaanderen (blauw) volgens frequentie van voorkomen (zeldzaamheidsgraad).

Rode Lijst van Walleyne & Verbeken (2000) en de nieuw gevonden soorten uit Walleyne & Lejeune (2000) optellen, komen we tot 120 verschillende soorten (incl. *R. silvestris*) die in Vlaanderen nog zouden moeten voorkomen. In ons onderzoeksgebied troffen we dus zowat 1/3 van alle uit Vlaanderen bekende russula's aan. Een vergelijking met de russula's uit het Zoniënwoud maakt de hoge waarde van het gebied nog duidelijker. Vanholen & De Kesel (1999) geven in hun lijst 70 verschillende taxa voor het Zoniënwoud op. Een tiental van deze soorten zijn (quasi) exclusief aan naalddhout gebonden en worden hier om reden van vergelijkbaarheid (enkel loofhout) even niet betrokken. De diversiteit aan russula's in Hof ter Laeken en omgeving verhoudt zich dan tot deze in het Zoniënwoud met 41 op 60. Voor het aandeel van zeldzame of algemene taxa verwijzen we naar de volgende figuur.

Volgens de Rode Lijst is de Zwartwitte russula bedreigd. Deze soort is in vergelijking met de periode voor 1986 in 50-70% van de uurhokken² verdwenen. De Kleibosrussula is een kwetsbare soort. Dezelfde lijst plaatst de Vissige okerrussula in de categorie 'Z': een

soort die nu zeer zeldzaam is maar die steeds zeldzaam geweest is en dus niet echt achteruit gaat. De Duifrussula en de Matte russula behoren waarschijnlijk wel tot de bedreigde soorten terwijl de Stinkende russula niet bedreigd is maar wel het risico loopt om kwetsbaar te worden. Ook de Ruwe russula en de Abrikozenrussula (*R. risigallina*) gaan achteruit met 25-50%. Andere gevonden soorten (circa 30) zijn -mogelijk op een paar vissige russula's na- momenteel niet bedreigd. De toestand van heel wat gevonden soorten blijkt dus min of meer kritiek te zijn. Bovendien geldt dit niet alleen voor de aanwezige russula's maar ook voor andere mycorrizavormende soorten. Zo komen in Hof ter Laeken ook diverse andere waardevolle soorten voor zoals de vrij zeldzame Wortelende boleet (*Boletus radicans* Pers. : Fr.) of de zeldzame en bedreigde Elzenboleet (*Gyrodont lividus* (Bull. : Fr.) Sacc.).

ECOLOGIE EN CONCLUSIES

Dat veel (bijzondere) mycorrizasoorten tegenwoordig nog wel langs paden, walletjes of greppelkanten te vinden zijn, maar niet meer of veel minder in het bos

zelf, is een bekend fenomeen (Veerkamp, 1994). Strooiselophoping, die voor een deel het gevolg is van de toegenomen zure en stikstofrijke depositie, beïnvloedt de bewuste fungi in negatieve zin. Het is daarbij vooral de grote hoeveelheid stikstof die voor fysiologische veranderingen in de plant zorgt, met negatieve gevolgen voor de zwammen. Vandaar dat in sommige oudere bossen met een dikke humuslaag niet zoveel te beleven valt. Jonge bossen met een dunne humuslaag daarentegen kunnen dan weer moeilijk gekoloniseerd worden door de meeste *Russula*-soorten. Dat heeft te maken met het feit dat veel russula's tot de groep van de 'laat-stadium-fungi' (late stage fungi) behoren. We noemen hier Geelwitte russula, Witte russula, Broze russula, Smakelijke russula en Roodvoetrussula (*R. xerampelina*). In tegenstelling met de vroeg-stadium-fungi (early stage fungi) kunnen die soorten (alleenstaande) jonge zaailingen van bomen en struiken niet of moeilijk infecteren (Last et al., 1994). Andere mycorrizafungi die dat wel kunnen, domineren dan de eerste jaren/decennia het bos. Stilaan komen vervolgens o.a. meer russula's opzetten. De laat-stadium-fungi, die in het algemeen meer gastheerspecifiek zijn (Dix & Webster, 1995), bereiken in veel bossen een optimum na 3 tot 4 decennia waarna ze weer kunnen afnemen (toenemende strooiselophoping). Deze lijn kan evenwel niet overal doorgetrokken worden, o.a. omdat er paden en wallen bestaan. Een aantal russula's (o.a. Geelwitte russula) is bovendien niet zo gevoelig voor grote hoeveelheden stikstof. De Geelwitte russula vonden we in het onderzoeksgebied zelfs

Links: De Paarsstelige pastelrussula (*R. violeipes*) met kenmerkende steel.

Rechts: Kleibosrussula (*R. pseudointegra*) met roze hoed en gele plaatjes (foto's: O. Heylen)

² Een uurhok is een blok van 4x4 km² volgens IFBL-coördinaten.

De witte-grijze steel van de Zwartwitte russula (*R. albonigra*) kleurt na beschadiging traag zwart. (foto: O. Heylen)

terug op de droge bodems met vrij dikke humuspakketten; op die plaatsen kwam zelfs geen enkele andere russula voor. De enige opvallende begeleider was de Bitterzoete melkzwam (*Lactarius subdulcis*).

Het is duidelijk dat laat-stadium-fungi in Hof ter Laeken relatief goed vertegenwoordigd zijn. Dat is ook vrij logisch gezien het groot aantal oude bomen van verschillende soorten (Beuk, Zomereik, Haagbeuk e.a. door elkaar). Dat er zoveel russula-soorten op zulk een kleine oppervlakte voorkomen, heeft zo goed als zeker ook te maken met de beperkte strooiselophoping op de bodem. Trouwens, de grootste rijkdom aan ectomycorrhiza-fungi komt in het algemeen voor in bossen op arme standplaatsen. Zulke bossen kunnen wel 80 soorten ectomycorrhiza's (waaronder ook russula's) per 1000 m² herbergen (Kuyper, 1994; zie ook Baar, 1996). De bodem in ons onderzoeksgebied is niet voedselarm, noch erg voedselrijk maar de strooisellaag is wel beperkt. Dit is hoe dan ook slechts één van de kwaliteitsmeters. Een weinig verdichte bodem (geen recreatie) is een andere belangrijke factor. Verder is de bodem niet uitgesproken zuur. Mycorrhiza's hebben een voorkeur voor zwak zure bodems met pH 5 (Meyer, 1973). De invloed van het rivier- en beekwater (Grote Nete, Molenbeek, stelsel van slotgrachten) is zeker diepgaand. Eerst en vooral omwille van de continue vochtvoorziening en verder omwille van de indirecte effecten via zuurtegraad, nutriënten- en mineralenhuishouding. Het is zeker geen toeval dat de smalle door water omsingelde gordel, met het door een galerij van woudreuzen lopende bospad, zoveel vruchten opleverde. Beslist een pareltje van een biotoop!

Echter, op een gegeven moment begon al dat moois te tanen. Wanneer de bladeren gevallen zijn, rilt de winter immers aan de horizon...

Zo vervolgde Timmermans:

Het was ermee gedaan. Het leven had alles gegeven wat het kon. Het was moe en uitgeput, en ging nu rusten terug in den grond, en er nieuwe krachten vergaren voor te naaste jaar. Kikkers, vleermuizen, vogelen en krekels, alles doet en moet mee met de wet. Terugwerking. Het is de inademing van de wereld...

DANKWOORD

Onze dank gaat uit naar Dhr. Baron en Mevr. Barones Ignace de Gruben voor de medewerking. Verder danken wij Dhr. Ruben Walleyne voor de opmerkingen en Dhr. Hans Vermeulen voor hulp bij determinaties.

Referenties

- Arnolds, E., T.W. Kuyper & M.E. Noordeloos – 1995. *Overzicht van de paddestoelen in Nederland*. Nederlandse Mycologische Vereniging.
- Baar J. – 1996. The ectomycorrhizal flora of primary and secondary stands of *Pinus sylvestris* in relation to soil conditions and ectomycorrhizal succession. *Journal of Vegetation Science* 7: 497-504.
- Buyck, B. – 1990. *Determinatiesleutel voor het geslacht Russula aan de hand van veldkenmerken*. Zelfstandige publicatie.
- Dähncke, R.M. – 1993. *1200 Pilze in Farbfotos*. AT Verlag, Stuttgart.
- Dix, N.J. & J. Webster – 1995. *Fungal ecology*. Chapman & Hall, London.
- Kuyper, T. – 1994. Betekenis van paddestoelen voor het functioneren van oecosystemen. In: '*Paddestoelen en natuurbeheer*' p. 17-25 (ed. T. Kuyper). KNNV.
- Last, F.T., K. Natarajan, V. Mohan & P.A. Mason – 1994. Sequences of sheathing (ecto-)mycorrhizal fungi associated with man-made forests, temperal and tropical. In '*Mycorrhizas in ecosystems*' p. 214-219 (eds. D.J. Read, D.H. Lewis, A.H. Fitter & I.J. Alexander). CAB International, Wallingford.

Meyer, F.H. – 1973. Distribution of ectomycorrhizae in native and man-made forests. In '*Ectomycorrhizae. Their ecology and physiology*' p. 79-105 (eds. G.C. Marks & T.T. Kozłowski). Academic Press, New York.

Romagnesi, H. – 1996. *Les Russules d'Europe et d'Afrique du Nord*. Reprint 1996. ARG Gantner Verlag K.-G., Vaduz.

Timmermans, F. – 1930. *Pallierter*. Zestiende druk. Standaard Boekhandel, Brussel.

Vanhollen, B. & A. De Kesel – 1999. Inventarisatie en monitoring van de mycoflora en de lichenen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. *Jaarrapport 1998 Werkgroep Mycologie*.

Veerkamp, M.T. – 1994. Invloed van de successie in bossen op de paddestoelenflora. In: '*Paddestoelen en natuurbeheer*' p. 46-57 (ed. T. Kuyper). KNNV.

Vermeulen, H. – 1999. *Paddestoelen, schimmels en slijmzwammen van Vlaanderen. Determinatiesleutels aan de hand van veldkenmerken*. De Wielewaal, Natuurvereniging vzw & Natuur- en Milieu-Educatie De Wielewaal vzw.

Walleyne, R. & G. Lejeune – 2000. Enkele zeldzame en miskende Russula's uit Vlaanderen. In '*Jaarboek van de Vlaamse Mycologen-Vereeniging*' p. 54-57.

Walleyne, R. & M. Verbeken – 2000. *Een gedocumenteerde Rode Lijst van enkele groepen paddestoelen (macrofungi) van Vlaanderen*. Instituut voor Natuurbehoud i.s.m. KAMK, Likona-Mycolim, Nationale Plantentuin van België en Universiteit Gent.

Neusiedler See...

nog altijd de moeite waard!

TEKST EN FOTO'S:
MARCEL VOS

De dag van
vandaag kan je
naar vogels gaan
kijken tot in de
verste uithoeken
van de aarde.

Gespecialiseerde
reisagentschappen en
ervaren gidsen brengen
enthousiaste vogelaars
comfortabel en
probleemloos naar de
vogelrijkste gebieden van
de verschillende
continenten.

Nog niet zolang geleden was dat nog anders!

Buitenlandse Wielewaalreizen waren jarenlang beperkt tot Texel, de Camargue en... Neusiedler See.

Noorwegen, Schotland, Spanje en nog verdere bestemmingen kwamen er pas later bij.

Wie toen individueel erop uit wilde trekken kon als voorbereiding op de uitgekozen reis nog geen beroep doen op de stapels boeken, tijdschriften en brochures die vandaag onbeperkt worden aangeboden, laat staan dat wij ons konden informeren op Internet.

Maar we konden wel terugvallen op de uitnodigende en oerdegelijke reisverslagen van onze erevoorzitter Rik Franckx en de ornithologische rapporten van andere even enthousiaste medereizigers.

Samen met een paar vrienden bezochten we zo, goed voorbereid en succesrijk, meermaals de Camargue, de Spaanse Pyreneeën, en andere interessante gebieden.

Ondanks een gepland bezoek in 1986 kon ik wegens bepaalde omstandigheden slechts in 1990 vluchtig kennismaken met de omgeving van de Neusiedler See. Het werd echter liefde op het eerste gezicht!

Sindsdien heb ik met mijn echtgenote reeds zeven keer tijdens de lente en telkens gedurende twee weken rondgetoerd aan het bekende en unieke steppenmeer, langs de nog overgebleven kleinere meertjes (de Lacken) van Seewinkel en in de restanten van de poesta en van het vroegere laagveengebied van Waasen (Hansag).

In zijn reisverslag anno 1985 (Wielewaal, Jg. 52, maart '86) bracht Rik Franckx nochtans niet alleen de voor hem zo typische en verleidelijke informatie over vogel- en andere natuurwaarnemingen, maar stak hij het toen terechte pessimisme niet onder stoelen of banken. We citeren: "In korte tijd zijn in Neusiedler vele waardevolle natuurgebieden (m.n. de drooglegging van vele Lacken en poestaweiden en de aantasting van de rietgordeel rondom het meer) opgeofferd aan

de steeds uitbreidende wijnbouw en het massatoerisme. Nog enkele jaren en dan zijn ook de laatste gebieden verdwenen die nog een bezoek aan Neusiedl lonen”.

Gelukkig kreeg net in 1990 het hele Neusiedler Seegebied de noodzakelijke aandacht voor een duurzaam natuurbehoud, wat in 1994, met de steun van het IUCN (De wereldnatuurbeschermingsunie van de UNO), resulteerde in de oprichting van het Nationaal Park Neusiedler See/Seewinkel/Hansag, het eerste in zijn soort in Oostenrijk. We kunnen het zelfs internationaal Park noemen, want terzeldertijd kreeg ook het in Hongarije doorlopende gebied eenzelfde statuut.

Concreet betekent dit een over beide landen doorlopende natuurzone van 7.000 ha (m.a.w. de enorme rietvlakte in het zuidelijk gedeelte van het steppenmeer) waarin geen menselijke activiteit wordt toegelaten.

Daarnaast 4 zogenaamde bewaarzones (zeg maar natuurreservaten) langs de Oostenrijkse kant: Illmitz-Hölle, Lange Lacke en omgeving, de Zitzmannsdorfer Wiesen en Waasen (Hansag). In Hongarije zijn dat de hele omgeving van de natuurzone en 2 grote Hansaggebieden.

De totale oppervlakte van deze bewaarzones bedraagt 13.650 ha.

De rest van de hele regio van Neusiedler See kreeg daarbij het statuut van “Landschaftsschutzgebiet” wat inhoudt dat hier alle bestaande menselijke activiteiten toegelaten blijven onder bepaalde natuurbewarende voorwaarden.

Aan de erkenning als Nationaal Park door het IUCN en de daaraan verbonden belangrijke financiering door dit internationaal orgaan, is wel de voorwaarde verbonden dat bezoekers, onder bepaalde voorwaarden, moeten worden toegelaten voor hun vorming, ontwikkeling, aansporing en verrijking.

Het Neusiedler See-gebied vormt een overgang tussen twee totaal verschillende macrolandschappen: westelijk de Alpen, oostelijk de kleine Hongaarse Laagvlakte.

Biologisch en landschappelijk is zo'n overgangsgebied van uitzonderlijke waarde omdat de natuur in 't algemeen en de fauna en flora in 't bijzon-

Boomkikker (foto: M. Vos)

der vanuit beide richtingen in mekaar overgaan, met als resultaat een uitzonderlijke soorten- en individuenrijkdom aan planten en dieren. Overigens wordt het gebied aangeduid als een van de belangrijkste “wetland areas” in Europa.

Het uitzonderlijk karakter ervan wordt nog benadrukt door de veelvuldigheid van levensruimten binnen een betrekkelijk kleine oppervlakte. Zo vinden we hier mozaïekachtig naast elkaar zand- en zoutrijke gebieden, droge graslanden en laagvenen, poesta's en natte weilanden, eikenbossen en steppenrelicten, beboste heuvels en kleine landschapselementen, en natuurlijk de enorme rietpartijen; nagenoeg de hele omtrek van het meer, zowat 80 km lang, is omzoomd met een rietgordel van 1 tot 2 km breed langs de noord- en oostzijde en van 3 tot 7 km breed langs de westzijde. In 't zuiden is het meer zo goed als dichtgegroeid, zodat deze grensoverschrijdende rietvlakte niet minder dan 7.000 ha bedraagt. Ze vormt als 't ware het hart van het nationaal park, dat, zoals reeds gezegd, logischerwijze als “natuurzone” werd ingericht.

Het is derhalve niet verwonderlijk dat deze diversiteit, gekoppeld aan het gunstige klimaat (gem. 260 dagen zon per jaar) een rijk vogelleven in de hand werkt. Van de 300 waargenomen soorten broeden er een 150-tal in het gebied, de andere helft zijn doortrekkers, overwinterraars en dwaalgasten.

Nagenoeg tweederde van het aantal broedvogels krijgt hier het statuut

mee van “zeer talrijk” tot “vrij talrijk”. We gaan ze niet allemaal opnoemen, maar uiteraard zijn er soorten waarmee wij niet zo vertrouwd zijn, zoals Buidelmees, Grauwe gans *Anser anser rubrirostris* (de oostelijke ondersoort), Grote zilverreiger, Hop, Sperwergrasmus, Syrische bonte specht, Witoogend en Zwartkoprietzanger. Wegens de enorme rietjungle, natuurlijk ook Baardmannetje, Grote karekiet, Bruine kiekendief, Klein water-

Grote trap (foto: M. Vos)

hoen, Ooievaar, Purperreiger, Roerdomp, Snor en Wouwaap. Tenslotte de soorten die we wel kennen, maar die bij ons of zeldzaam of de laatste jaren hopeloos achteruit zijn gegaan: Putter, Europese kanarie, Gele kwik, Grauwe klauwier, Grauwe gors, Nachtegaal, Paapje, Ringmus, Tortelduif, Veldleeuwerik en Zomertaling.

Bijeneter, Draaihals, Grauwe kiekendief, Grote trap, Krekelzanger, Krooneend, Pijlstaart, Lepelaar en Strandplevier zijn ook hier zeldzame broedsoorten, maar men kan ze bij elk bezoek gegarandeerd waarnemen. Ondertussen is ook de Steltkluut terug van weggeweest.

Behalve in de "natuurzone" mogen de bezoekers in de ganse omgeving van de Neusiedler See naar vogels komen kijken. In de bewaarzones en langsheen de oeverzones van het meer is autoverkeer meestal uitgesloten, maar met de fiets en tevoet krijg je overal goede observatiemogelijkheden vanop de aangelegde fiets- en wandelpaden. Parkwachters houden alles onder controle. Zelfs de kleine populatie van de Grote trap in de bewaarzone van Waasen (Hansag) kan men vrij observeren, vanaf de beide, met de auto te berijden wegen die respectievelijk vanuit Taden en Andau leiden naar de grens met Hongarije. Ten behoeve van de talrijke bezoekers werd langs beide wegen een kijktoren geplaatst, die een goed uitzicht biedt op het reeds vroeger beschermde en 130 ha grote Trappengebied. Ook hier is er permanent toezicht vanwege de parkwachters. Begrijpelijk is het tevens een ideale plek om andere interessante soorten waar te nemen.

In de rest van het Neusiedler See-gebied (het zgn. Landschaftsschutzgebiet) is de auto wel toegelaten.

Zelfs het hele areaal aan wijnvelden verdient eveneens onze aandacht, want blijkbaar hebben vele soorten zich hieraan aangepast. Het op het eerste gezicht eentonige cultuurlandschap is hier evenwel regelmatig onderbroken door kleine landschapselementen: bosjes en kanten, grasstroken en bloemrijke wegranden en sedert enkele jaren zie je steeds meer, eveneens bloemrijke, braakliggende percelen. Die komen er na het rooien van overjarige wijnstokken en wordt bedacht met een financiële subsidie. Maar dan mogen

Siesel (foto: M. Vos)

uiteraard deze percelen niet voor iets anders benut worden. Een groenbraakactie in de landbouw volgt dezelfde trend.

En tenslotte is het ook uitkijken geboden nabij de dorpskernen. De natuurlijke begroeiing kan er doordringen tot in de woonzones. De plaatselijke bewoners lijden hier blijkbaar niet aan de ons zo bekende opruimziekte.

Wie graag zijn natuurwaarnemingen op de gevoelige plaat brengt komt aan de Neusiedler See nog bepaald aan zijn trekken. Vogels fotograferen is hier nog echt een vorm van natuurbeleving. Heel wat soorten kan je vanuit de auto op beeld brengen, maar voor anderen moet het, zoals we reeds aantoonen, te voet gebeuren, en bovendien is het gebruik van een schuiltent er verboden. Het wordt dus een kwestie van zich in te leven in dit specifiek landschap, van exploreren, ontdekken, bestuderen van het gedrag en vooral van veel tijd, geduld en de gebruikelijke meeval. Maar dat maakt het precies zo boeiend!

Op die wijze ga je ook andere objecten ontdekken, zoals bv. een verraste

Ree, een kleurrijke Smaragdhagedis, de ontelbare Boomkikkers en de schuwe, maar zo boeiende Siesels. En ook voor de liefhebbers van planten, vlinders en insecten, reptielen en amfibieën, heeft dit gebied nog heel wat in petto.

Zoals gezegd ben ik er reeds meerdere keren op bezoek geweest. Ik ben niet de enige! Ik heb er al meerderen ontmoet die er reeds meer dan twintig bezoeken hadden opzitten!

Neusiedler See is beslist nog de moeite waard!

Voor u gesprokkeld

SAMENSTELLING: WALTER BELIS

Bronnen: *Aves Ichnusae*, 2 (I-II) '99, *Epops*, 46 (2) '00 (Internet), *Falco*, 13-14 '00 (Internet), *Journal of New Zealand Birds*, 2 (10) '00 (Internet), *Natuurwerkgroep De Kerkuil* (Internet), *Mergus Nieuwsbrief*, 3 '00, *Watervogel Nieuws*, 12 '00, *SOVON-Nieuws*, 13 (3) '00, *SOVON-Broednieuws*, 11 '00, *Wielewaal Rupelstreek*, 9 (4) '00, *Alauda*, 68 (3) '00, *La Hulotte*, 87 '00, *Grasduinen*, oktober '00, *Milvus*, 9 (3) '00, *Vogelkundige Nachrichten aus Oberösterreich*, Sonderband, '00, *Ornithologische Mitteilungen*, 52 (9) (10) '00, *Ornis Hungarica*, 8-9 (1-2) '99, *Het Vogeljaar*, 48 (4) '00, *De Graspieper*, 1-2 '00, *De Kieft*, 24 (3) '00, *Vogels*, 5 '00, *Ornithos*, 7 (3) '00, *Birder's World*, oktober '00 (Internet), *Birdwatch*, 100 '00 (Internet), *Animal Behaviour*, 60 (2) (4) '00 (Internet), *Journal of Animal Ecology*, 69 (5) '00 (Internet), *Carpodacus*, 1 (3) '00, *Bali Bird Park Magazine*, 2, september-oktober '98 (Internet), *Western Birder*, juli-augustus '00 (Internet), *Journal of Avian Biology*, 31, 4 '00 (Internet), *Journal of Field Ornithology*, 71 (3) '00 (Internet), *Bulletin of the African Bird Club*, 7 (2) '00 (Internet), *Trouw*, 10 november '00, *The Condor*, 102 (4) '00 (Internet), *Cotinga*, 14 '00 (Internet), *Bird Calls*, 4 (2) '00 (Internet), *Canadian Journal of Zoology*, 78 (10) (11) '00 (Internet), *Functional Ecology*, 14 (5) '00 (Internet), *Avian Pathology*, 26 (4) '97 (Internet), *Behaviour Ecology*, 11 (5) '00 (Internet), *L'Oiseau Magazine*, 60 '00, *Mens en Vogel*, 38 (3) '00, *L'Epeichette*, 57 '00 (Internet), *LPO-infos*, 25 '00.

- Flamingo's breiden hun broedterritorium uit (cfr. artikel uit *Wetlands International*, 9 '99 in *Wielewaal* 67: ***). Reeds in 1975 werd een eerste - niet geslaagde - broedpoging vastgesteld op Sardinië. De eerste geslaagde broedgevallen dateren uit 1993. Nu broedt de volledige Italiaanse populatie - of 9,5 à 11 % van de westelijke populatie van de Middellandse Zee - in de zuidelijke wetlands van het eiland. Het broedsucces evolueerde van 52,2 % in 1993 naar 90,9% in 1994. (*Aves Ichnusae*, 2 (I-II) '99)

- Op 11 oktober 1998 werd een immature Kuifduiker waargenomen bij Cagliari (Sardinië). Deze waarneming geldt als de eerste voor Sardinië. Van eerdere ob-

servaties in de loop van vorige eeuw zijn geen gegevens meer beschikbaar. (*Aves Ichnusae*, 2 (I-II) '99)

- Het oostelijk deel van Sicilië (provincies Catanië, Syracuse en Ragusa) is een uitverkoren overwinteringsgebied voor waadvogels. In de periode 1996-1999 werden hier 7710 vogels geteld of 28 verschillende soorten. Het vaakst trof men Goudplevier (19,4 %), Kievit (18 %), Kleine strandloper (7,9 %), Strandplevier (7,5 %), Zwarte ruiter (5,5 %), Wulp (4,38 %), Bonte strandloper (4,33 %) en Tureluur (3,3 %) aan. Poelruiter, Rosse grutto, Witgat en Morinelplevier waren zeldzame gasten. Griel, Kleine plevier, Bontbekplevier, Drieteenstrandloper, Temmincks strandlo-

per, Groenpootruiter en Steenloper zijn hier goed vertegenwoordigd. (*Aves Ichnusae*, 2 (I-II) '00)

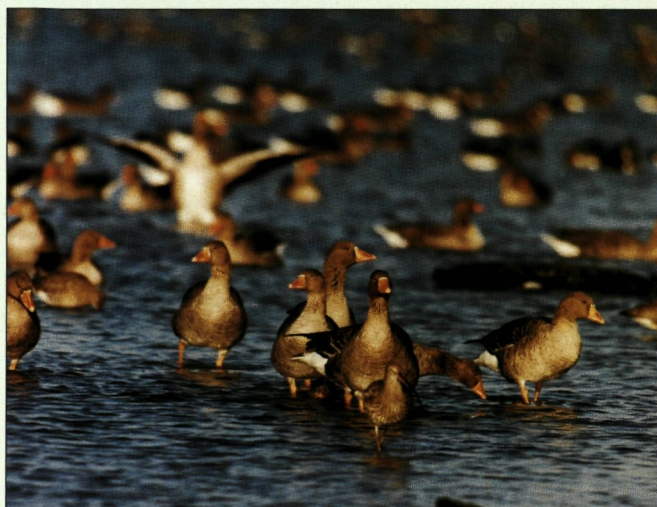
- Veel hollenbroeders (mezen, Boomkruipers en -klevers) en nachtroofvogels (Oehoe, Kerk- en Steenuil) zullen in de Limousin huisvestingsproblemen gekend hebben na de zware decemberstorm van eind 1999 in Frankrijk. Ook voor Sperwer, Havik en valken, zijn veel boomtoppen geveld. Toch zijn plaatselijke verantwoordelijken van oordeel dat de situatie niet mag gedramatiseerd worden. Hetzelfde verhaal vernamen we persoonlijk van Yves Müller, hoofdredacteur van het tijdschrift *Ciconia* en uitmunten specialist van de Elzasser wouden, tijdens de laatste uitgave van *Ecologia* in Lunéville [n.v.d.a.]. (*Epops*, 46 (2) '00)

- In het Sloveense Drasko werd gedurende het broedseizoen van 1998 een onderzoek verricht naar populatiedichtheid en nestkeuze bij Kauwen. Drie kolonies werden bestudeerd. De gemiddelde dichtheid van de 54 paren bedroeg 0,26 paren/km². Terwijl de Kauwen voordien in boomgaarden nestelden werd in 1998 geen enkele natuurlijke nestgelegenheid aangetroffen. De vogels hadden hun toevlucht gezocht in schoorstenen en hoge gebouwen. (*Falco*, 13-14 '00)

- Bij het begin van dit millennium is de Guerneys Pitta wellicht de eerste vogel die het risico loopt om van onze planeet te verdwijnen. Deze vogelsoort, die men aantreft van Japan tot Indonesië en die zijn naam ontleent aan de gelijknamige bankier die de wereld afreisde op zoek naar nieuwe soorten, was ooit zeer talrijk in de wouden van zuidwest Azië. In 1952 werd de soort reeds als uitgestorven beschouwd tot men in 1989, na intens zoeken, nog 30 paren aantrof. Nu resten er nog slechts 10. (*Journal of New Zealand Birds*, 2 (10) '00 en *L'Oiseau Magazine*, 60 '00)

- Het Instituut voor Natuurbehoud publiceerde de resultaten van de watervogeltellingen vanaf een boot langs de Zeeschelde. Zes soorten lieten nieuwe recordaantallen noteren. Grauwe gans verdubbelde met ruim 4700 ex. in januari 1999 het vorige maximum; Smient haalde net geen 3000 ex. in dezelfde maand; Wintertaling scoorde goed over de ganse periode en overschreed de 18 000 ex. in november en december 1998. In november werd een recordaantal (1186 ex.) Pijlstaarten genoteerd. De zachte winter leverde ongeveer 6000 Taffel-eenden en ± 900 Kuifeenden op. (*Watervogel Nieuws*, 12 '00)

- Vogels die onmogelijk veel voedsel in éénmaal tot zich

Grauwe ganzen

(foto: J. Verbanck)

kunnen nemen omdat hun lichaamsgewicht hen dan te traag zou maken, verbergen hun voedsel maar beschikken over grotere hersenen waardoor zij probleemloos hun voorraad terugvinden. Kool- en Zwarte mees, die tot honderd stukjes voedsel per dag verstoppen, kozen in een onderzoek nooit tweemaal voor dezelfde bergplaats. (*Journal of New Zealand Birds*, 2 (10) '00)

- Kaderend in het project Steenuil, op touw gezet door De Wielewaal vzw, publiceerde de Veurnese Natuurwerkgroep De Kerkuil de eerste resultaten op haar gloednieuwe website. Over 40 km² werden 69 roepende Steenuilen geregistreerd, een gemiddelde van 1,725 Steenuilen per km². In gebieden met kleine landschapselementen was de soort het best vertegenwoordigd. (*Natuurwerkgroep De Kerkuil*)

- Uit de zes vliegtuigtellingen die het Instituut voor Natuurbehoed uitvoerde in de winter 1999-2000, blijkt dat het aantal Eiders in maart 2000 (104 ex.) erg gering was tegenover de 680 exemplaren in de winter 1997-1998. Het aantal Zwarte zee-eenden bleef nagenoeg hetzelfde en dat geldt ook voor Grote zee-eend. Tijdens de tellingen werden grote groepen Smienten waargenomen voor de Belgische kust. Waarschijnlijk werden ze verstoord door de intensieve havenwerken in de Voorhaven van Zeebrugge. (*Watervogel Nieuws*, 12 '00)

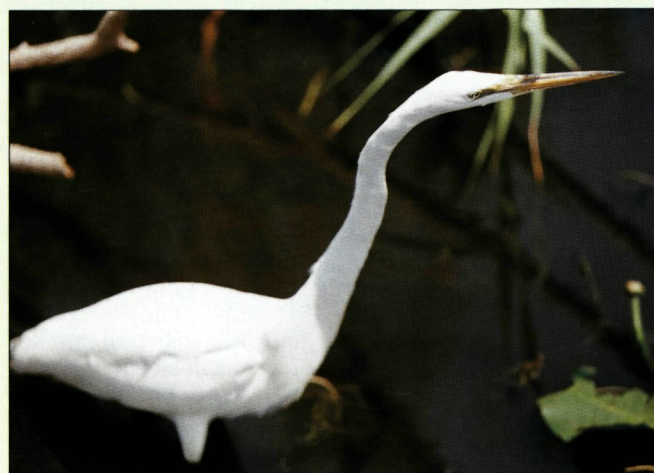
- Van oktober 1999 tot en met februari 2000 werden 1612 Kolganzen met een halsband geringd, 32 aan de Rijn in Duitsland en 1580 verspreid over Nederland. Na anderhalf jaar onderzoek beschikt men over 5200 aflezingen: 24 in Rusland, 7 in Zweden, 122 in België, 1296 in Duitsland, 1 in Hongarije, 4 in Estland, 30 in Litouwen en 3920 in Nederland. (*Mergus nieuwsbrief*, 3 '00 en *Watervogel Nieuws*, 12 '00)

- Het aantal Grutto's is in Nederland afgenomen van 87 000 paren in 1990 naar 58 000 paren in 2000, een daling van 30 %. Opvallend is de terugval van de soort in

het zuiden en oosten van het land. Zeker de ontwikkeling in Friesland, waar zich een derde van de Nederlandse populatie bevindt, is onrustwekkend. Jaarlijks verdwijnen hier 800 gruttoparen (4 %). Verdrijving, opkomst van de Vos, geringe variatie in graslandgebruik, verstedelijking en massaal maaien worden tot de voornaamste oorzaken gerekend. (*SOVON-Nieuws*, 13 (3) '00, *De Kieft*, 24 (3) '00, *Vogels*, 5 '00 en *Het Vogeljaar*, 48 (4) '00)

- De uitzonderlijke hoge sterfte bij Eiders in de Waddenzee wordt toegeschreven aan een tekort aan beschikbare schelpdieren. In totaal schat men dat 21 000 Eiders het loodje hebben gelegd. Alleen al op het eiland Griend daalde het aantal broedparen van 68 in 1999 naar 42 in 2000 (-40 %). Eiders en Scholeksters leven van dezelfde soorten schelpdieren maar hebben elk hun eigen techniek en beperkingen. Sinds midden jaren tachtig blijkt het scholeksterbestand met 35 % gedaald te zijn. Het totale areaal droogvallende mosselbanken is in de Waddenzee van 4000 ha (in de jaren zeventig en tachtig) teruggevallen tot enkele honderden hectaren waardoor voedselschaarste ontstaat voor de Scholeksters. Zeer vervelend nu de Nederlandse Raad van State de kokkelvisserij weer toelaat. Amper één dag na het verschijnen van *SOVON-Nieuws* op het Internet, werd de mogelijkheid geboden een protestbrief, gericht aan staatssecretaris Faber, te ondertekenen. (*SOVON-Nieuws*, 13 (3) '00 en *SOVON-Broednieuws*, 11 '00)

- Ongeveer 30 % van de Sloveense populatie Grote zilverreiger overwintert in het noordoosten van de republiek in de alluviale vlakte van de Drava en aan de zoutmeren van Secovlje. In het studiegebied werden 285 individuen waargenomen, groepjes van gemiddeld 5,4 reigers met records van 36 in groep foeragerende exemplaren in 1995 en 1996. De aangroei van de laatste jaren kan verklaard worden door de aanleg van het 155 ha

Grote zilverreiger

(foto: J. Verbanck)

grote reservoir van Medvedce, bedoeld als viskwekerij. Dit reservoir wordt in de herfst en/of lente regelmatig drooggelegd en betekent een belangrijk voedselaanbod voor de reigers. (*Ornis Hungarica*, 8-9 (1-2) '99)

- Door het geringe aantal (Veld)muizen heeft de Bui-zerd er in Nederland een mager broedseizoen op zitten. Er waren veel legsels met één of twee eieren maar drie- of vierlegsels waren schaars. Wespendif heeft daarentegen het beste jaar sinds 1986 achter de rug. De broedvogels arriveerden vroeg op het seizoen, kenden uitstekende legsels en het voedselaanbod was ruim voldoende. Het aantal paren Slechtvalk steeg van 6 in 1999 naar 7 in 2000. Gemiddeld begonnen de vogels drie tot vier dagen eerder met broeden en legden ze 3,67 ei per legsel. Zes van de zeven koppels hebben met succes gebroed. In totaal vlogen 22 jongen uit. (*SOVON-Broednieuws*, 11 '00)

- De Geelgors rukt in Nederland, waar nog geen systematisch broedbiologisch onderzoek naar de soort wordt verricht, op van het noorden en westen van de provincie Groningen. Vermoedelijk zijn de vogels afkomstig uit de groeiende populaties van Drenthe en het zuidoosten van Groningen. (*SOVON-Broednieuws*, 11 '00)

- De meest opmerkelijke waarneming in de Rupels-treek voor de periode mei-juli was een doortrekkende Visarend op 6 juni te Boom. An-

dere vermeldenswaardige observaties zijn een groepje pleisterende Bosruiters begin mei en twee Temmincks Strandlopers op 12 mei, allebei op het Zuidelijk Eiland te Wintam. (*Wielewaal Rupels-treek*, 9 (4) '00)

- Van 1992 tot 1996 werd het dieet van Kleine torenvalk in de Crau, het laatste broedgebied van de soort in Frankrijk, bestudeerd. Uit de analyse van 219 braakballen bleek het hoofdbestanddeel tijdens het broedseizoen, zowel voor volwassen als jonge vogels, te bestaan uit Sabelsprinkhanen, met een duidelijke voorkeur (34 % voor juvenielen) voor *Decticus albifrons*, zeer verwant met de Wrattenbijter (*Decticus verrucivorus*) uit de *Tettigoniidae* maar iets groter en nooit groen (Chinerey, 1997). In september, net voor de migratie, schakelen Kleine torenvalken over op grotere exemplaren van *Orthoptera* en de rupsen van de Wolfsmelkpijlstaart. (*Aulauda*, 68 (3) '00)

- Tijdens ringwerk in het Zweedse Stora Fjäderågg observeerden Franse ornithologen agressieve Koolmezen op doortrek. De Koolmezen overmeesterden eerst een Goudhaantje, immobiliseerden het op de grond en pikten hardnekkig op het hoofd van het slachtoffer. De waarnemers konden duidelijk zien hoe de mees zich te goed deed aan de hersenen, het vetste deel van het lichaam. Dit tafereel duurde nauwelijks drie minuten. Een Barmsej en een Pallas' boszanger werden

eveneens aangevallen maar deze brachten het er levend van af. Noch de temperatuur (8°C), noch het rijkelijk aanbod aan insecten konden dit gedrag verklaren. (*Alauda*, 68 (3) '00)

- Kwartelkoning was op Corsica bekend van enkele fossiele resten - daterend van het einde van het Pleistoceen - en enkele slecht gedocumenteerde waarnemingen uit de vorige eeuw. Op 12 april 2000 werd aan de westkust (bij Canna-Gradugine) één exemplaar waargenomen. (*Alauda*, 68 (3) '00)

- Het zéér educatieve tijdschrift *La Hulotte* wijdde een nummer aan de Gierzwaluw, *l'arbalétrier*. Het resultaat is een wetenschappelijk boekje met tal van wetenswaardigheden over de "kruisboogschutter". Wie meer bibliografische gegevens wil vinden kan terecht op volgende website <http://www.lahulotte.fr>. (*La Hulotte*, 87 '00)

- Elke ornitholoog droomt ervan de roofvogeltrek in het Zweese Falsterbo mee te maken. In de periode 1986-1999 passeerden hier jaarlijks gemiddeld 36 000 roofvogels. 1999 was een topjaar met tussen 1 augustus en 20 november 58 237 roofvogels. Sperwer beet de spits af met 30 072 exemplaren en Buizerd behaalde de tweede plaats met een aantal van 18 502. (*Grasduinen*, oktober '00)

- In 1999 werden 525 dagroofvogels ter verzorging binnengebracht in de Vlaamse opvangcentra. Voornaamste redenen van opname waren breuken en wonden (29,7 %), verkeer (11,6 %), nestjongen (11 %), vensterslachtoffers (10,1 %) en uitputting (8,9 %). Buizerds vertegenwoordigden 33 %, gevolgd door Torenvalk (28,9 %) en Sperwer (28,4 %). Er werden ook 424 uilen verzorgd: Kerkuil (93 ex.), Oehoe (3 ex.), Velduil (2 ex.), Steenuil (166 ex.), Bosuil (71 ex.) en Ransuil (89 ex.). Ruim 33 % van de binnengebrachte uilen waren (nest)jongen. Opvallend was ook het hoge aantal verkeersslachtoffers (19,1 %). (*Milvus*, 9 (3) '00)

- In het jaar 2000 werd Rode wouw in Duitsland uitgeroepen tot vogel van het jaar. Duitsland is één van de drie Europese landen die van groot belang zijn voor de instandhouding van de soort op wereld- en Europees vlak. Ruim 90 % van de wereldpopulatie (14 700 à 19 100 paren) komt voor in Frankrijk, Spanje en Duitsland. Buiten het West-Palearctische gebied komt Rode wouw niet voor. De totale wereldpopulatie wordt op 17 400 à 22 600 paren geschat. (*Milvus*, 9 (3) '00)

- De voedingsecologie van Sperwer werd aan de hand van prooiresten bestudeerd. Het onderzoek spitste zich van 1996 tot 1997 in een stedelijk gebied (Salzburg) toe op 298 prooiresten. Van 1990 tot 1998 werden 6204 prooiresten uit een cultuurlandschap en 221 resten uit het Alpengebied onderzocht. In het stedelijk gebied werden hoofdzakelijk resten van Groenling, Kool- en Pimpelmees aangetroffen. Groenling stond gedurende de ganse broedperiode op het menu, mezen haalden hun hoogtepunt eind mei als de jonge Sperwers vliegklaar waren, terwijl mussen pas in juni werden gevoederd. Opvallend was dat in Salzburg gedurende de broedperiode geen Merels als buit verworven werden, ondanks hun talrijke aanwezigheid. Waarschijnlijk waren andere vogelsoorten meer in trek. De gemiddelde prooiomvang bedroeg in stedelijk gebied 26,1 gram tegenover 40,4 gram op het platteland of in de Alpen. Het spectrum aan prooidieren is duidelijk beperkter in de stad en dit heeft zeker zijn gevolgen op de jonge Sperwers. (*Vogelkundliche Nachrichten aus Oberösterreich*, Sonderband '00)

- In 1999 verschenen twee korte meldingen over de waarneming van een donkere Westelijke rufreiger in Bulgarije. Deze waarneming - die werd afgeschilderd als de eerste voor Bulgarije - betrof tweemaal hetzelfde exemplaar dat van 1 tot 10 juni 1999 werd geobserveerd bij Burgas aan de Zwarte Zee. Dit deed de vraag rijzen of drie donker-

grijze reigers die in het verleden als Kleine zilverreigers geboekt werden geen westelijke rufreigers waren. (*Ornithologische Mitteilungen*, 52 (9) '00 en *Aquila*, 105-106 '00)

- Het is eerder ongewoon om midden in het broedseizoen 13 tot 16 Buizerds samen aan te treffen op een oppervlakte van amper 1/3 hectare, waarbij de onderlinge afstand 1 tot 2 meter bedroeg. Het rijkelijk aanbod aan regenwormen op een pas gemaaid veld haalde de bovenhand op het territoriaaliteitsbeginsel. (*Ornithologische Mitteilungen*, 52 (10) '00)

- Uit een onderzoek in Hongarije naar het paargedrag van Kievit blijkt 80 % van de mannetjes monogaam te zijn. De polygame mannetjes besteden meer tijd aan hun zangvlucht dan de monogame maar kenden een hoger broedsucces. (*Ornis Hungarica*, 8-9 (1-2) '99)

- Sinds 1980 herstelt de Europese populatie Visarend, met uitzondering van het Middellandse Zeegebied, zich langzaam. Vermits de soort kampt met een nijpend tekort aan geschikte nestplaatsen, wil men in Nederland de Visarend hierbij helpen in de hoop de soort weer als broedvogel te kunnen noteren. Stemmen gaan op om op diverse plaatsen kunstnesten te plaatsen. (*Het Vogeljaar* 48 (4) '00)

- Na 1970 is de Kerkuilpopulatie in Noord-Holland drastisch achteruitgegaan om uiteindelijk geheel te verdwijnen. De grootste klap werd toegediend door de strenge winter van 1963. Van de toen ruim 3000 broedparen bleven er slechts enkele tientallen over. In 1971 broedden er nog zes paren en in 1978 werd geen enkel broedgeval meer vastgesteld. In 1987 werden de eerste nestkasten opgehangen en in 1990 volgde het eerste broedgeval in Noord-Holland. In 1996 werden 28 broedparen geteld en 39 in 1999. (*De Graspieper*, 1-2 '00 en *De Kieft* 24 (3) '00)

- De Huismus gaat in Groot-Brittannië, net als elders,

sterk achteruit. Volgens specialiste Denis Summer-Smith is hun aantal sinds de jaren zeventig met zo'n 65 % afgenomen. In België en Nederland zijn het verdwijnen van kruidachtige hoekjes en braakliggende terreinen in de bebouwde omgeving en een gebrek aan geschikte nestgelegenheid de belangrijkste oorzaak. Bij onze Britse burens tast men in het duister. De krant *The Independent* looft een bedrag van maar liefst 18 000 gulden uit voor iedereen die een wetenschappelijke verklaring kan geven voor het fenomeen. (*Vogels*, 5 '00)

- Doorgaans voeren de 40 000 jonge Ooievaars in Polen zich in de moerassige gebieden met kikkers. Afgelopen jaar echter roofden tientallen Ooievaars in Stubno, in het zuidoosten van Polen, jonge kippen en eendenkuikens. De Nederlanders stellen zich vragen want zij voeren jonge Ooievaars met eendagskuikens. De kans dat Nederlandse exemplaren in Polen verzeild geraakten is zeer klein. Jonge Ooievaars verlaten hun nest en vliegen dan naar de overwinteringsgebieden. (*Vogels*, 5 '00)

- Van Chinese kuifstern, een Oost-Palearctische soort waarvan men dacht dat ze uitgestorven was, heeft men in juni 2000 minstens acht vogels en vier nesten met vier jongen aangetroffen op een eilandje, 8 à 9 km buiten de kust van Taiwan. Dit evenement haalde zelfs Internet. (*Ornithos*, 7 (3) '00, *L'Oiseau Magazine*, 60 '00 en *Dutch Birding*, 22 (4) '00)

- In het voorjaar van 2000 werd er, zelfs tot in Groot-Brittannië en Denemarken, een invasie van Witstaartkievit opgemerkt. Op twee plaatsen in de Donaudelta werden in juni in totaal ongeveer tien broedparen met jongen waargenomen. Witstaartkievit is zodoende een nieuwe broedvogel voor Europa. Op 11 augustus werd nog een Witstaartkievit in Werkendam (Noord-Brabant) gesignaleerd (Het Vogeljaar 48: 191). (*Ornithos*, 7 (3) '00)

- In 1999 waren er nog slechts 32 broedparen van

de Dwergplevier aanwezig in de regio van de Grote Meren, op de grens van Canada en de Verenigde Staten van Amerika. In een poging de soort te beschermen heeft de Amerikaanse Fish and Wildlife Service voorgesteld een kuststrook van 189 mijl uit te roepen tot beschermd gebied. (*Birder's World*, oktober '00)

- Op 16 augustus werd op het eilandje Skokholm (Welsh Islands) met absolute zekerheid een Zuidpooljager waargenomen. Zuidpooljagers broeden o.a. op Antarctica en de zuidelijke Shetlands en Orkneys. De waarnemers hopen op een eerste gehomologeerde waarneming voor Groot-Brittannië en het West-Paleartic gebied. Hoewel de soort reeds in Marokko, Egypte, Israël, op de Azoren en de Faeroër werd opgemerkt bestaat er weinig zekere informatie. Cramp (1997) vermeldt hierover: "skua records by experienced observers off south-west England in late summer and autumn said to include this species, but claims await confirmation. May occur in east Atlantic more regularly than suspected". Beaman & Madge (1998) beamen dit: "(...) [Labbe de Maccormick/Catharacta maccormicki] pourrait donc être plus régulier dans la partie nord-est de cet océan [atlantique] que ne le suggèrent les quelques mentions connues". Lewington (1991) tenslotte beschrijft de soort als "accidentel, mais peut-être mal identifié". Determinatieproblemen spelen hier een belangrijke rol omdat volgens Harris (1991) Grote jager, die in de Noordzee talrijk voorkomt, "een variabel uiterlijk heeft en sterk op Zuidpooljager kan lijken". (*Bird-watch*, 100 '00)

- Uit een onderzoek, waarbij inbreuk op het territorium gesimuleerd werd, zongen mannetjes Roodborst met vruchtbare wijfjes vaker en verhoogden ze tevens hun waakzaamheid. Bij reeds gepaarde mannetjes nam de agressie niet toe bij een kans op overspel. (*Animal Behaviour*, 60 (2) '00)

- De Zwarte steenloper, een

monogame soort die men aantreft van Alaska tot Californië, is wel bijzonder trouw. Ongeveer 88 % van de mannetjes zoekt hun oude partner op tegenover 79 % van de wijfjes. 88 % van de broedparen zoekt elk jaar hetzelfde plekje. Het aantal echtscheidingen – totaal onafhankelijk van geslacht op leeftijd – bedraagt nauwelijks 11 %. Hoewel de mannetjes eerder terugkeren naar de broedgebieden, overwinteren de partners niet samen. Paren die jaren na elkaar samenblijven kennen ook een hoger broedsucces dan paren gevormd na een overlijden of scheiding. (*Animal Behaviour*, 60 (4) '00)

- Op een archipel in het noorden van Noorwegen wees onderzoek uit dat slechts 10 % van de vliegvlugge Huis-mussen hun geboorteplaats verliet. Het waren in hoofdzaak wijfjes en bijna uitsluitend juvenielen. Noch de datum waarop de jongen uit het ei kwamen, noch broedselgrootte speelden in de groep. Laag geplaatsten vlogen eerder weg. Bij beide seksen lagen de overlevingskansen lager bij juveniele en volwassen thuisblijvers. (*Journal of Animal Ecology*, 69 (5) '00)

- De Javaanse kuifarend, met zijn prachtige veren-kroon; Maleise Visuil, met de jachttechniek van een Havik; Maleo, die zijn eieren in een zandtunnel begraaft en het uitbroeden overlaat aan de vulkanische ondergrond; Kleine Paradijsvogel, met zijn sluierachtige siervoren en Helmkasuaris, met zijn lange blauwe hals, hebben één ding gemeenschappelijk. Het zijn allemaal zéér bedreigde Indonesische soorten. (*Bali Bird Park Magazine*, 2, september-oktober '98)

- In de loop van 2000 werden in Vlaams-Brabant – zowel ten oosten van Leuven als in het zuidwesten van de regio – Bijeneters waargenomen. Men noteerde ook een eerste broedpoging die, ten gevolge van de extreem slechte weersomstandigheden, mislukte. (*Carpodacus*, 1 (3) '00)

- De opmars van Turkse tortel in de Verenigde staten

Paartje Bijeneters

(foto: A.C. Zwaga)

(cfr. *Journal of Field Ornithology*, 71 (1) '00, geciteerd in *Wielewaal* 67: 61) gaat zo snel dat vogelgidzen aldaar moeite hebben om de evolutie bij te benen. Dit onderzocht Marin Bailey, journalist van de *Weyburn, Saskatchewan Newspaper* en plaatselijk ornitholoog. Hij merkte de soort "above the 49th parallel" op en raadpleegde tevergeefs de tweede editie van de *National Geographic Society Field Guide to the Birds of North America*. Gelukkig bezat hij ook een Lars Jonsson. Hij kan voortaan de derde editie van de *National Geographic Society Field Guide* consulteren, de leemte is inmiddels aangevuld. (*Western Birder*, juli-augustus '00)

- Uit een onderzoek naar overwinterende Tureluurs aan de Britse Noordzeekust blijkt het sterftecijfer vrij hoog te liggen in barre winters. Tureluurs zijn niet gewend een vetreserve aan te leggen vóór de winterperiode en zijn bovendien bij hun zoektocht naar voedsel aangewezen op ijsvrije kustgebieden. Door een hoger energieverbruik raken de vetreserves snel uitgeput. (*Journal of Avian Biology*, 31 (4) '00)

- Bij Kleine bonte specht bedraagt het aantal echtscheidingen nauwelijks 3,4 %. Dit cijfer resulteert uit een studie uitgevoerd in 17 territoria in het zuiden van Zweden. Bij monogame paren besteedt het mannetje de meeste tijd aan zijn kroost. Hij staat in voor de nestbouw, de incubatie en broedt ook 's nachts. Overdag nemen beide partners deze laatste taak

op zich. In 42 % van de onderzochte gevallen verliet het wijfje haar broedsel gedurende de laatste week, terwijl het mannetje verder voederde en de jongen vliegklaar maakte. De "nalatige" wijfjes namen dan weer de zorg van de pas uitgevlogen jongen op zich. (*Journal of Avian Biology*, 31 (4) '00)

- In Gambela, het uiterste westen van Ethiopië, werden in december 1999 enkele opmerkelijke waarnemingen verricht: twee Balkansperwers en een Roerdomp. Roerdomp is bijzonder zeldzaam in Ethiopië (Urban E.K. & Brown L.H., *A Checklist of the Birds of Ethiopia*). (*Bulletin of the African Bird Club*, 7 (2) '00)

- Monniksparkieten weten zich niet alleen te handhaven in Noord-Amerika, hun populatie neemt gestaag toe. Dit danken ze in grote mate aan hun zeer gevarieerd dieet dat bestaat uit zaden, fruit en knoppen. Uit een onderzoek naar de soort in Hyde Park (Chicago) viel op hoe de parkieten zich in de wintermaanden te goed deden aan de voedertafels in de tuinen. Meestal werd gefoerageerd in groepen tot 31 individuen, hoewel regelmatig groepjes van tien, of minder vogels geteld werden. Naarmate de groep groter was daalde de waakzaamheid. Groepen waren het grootst in de herfst en bij het begin van de winter. Ze waren beduidend kleiner bij de aanvang van het broedseizoen. (*The Condor*, 102 (4) '00)

- Uit een onderzoek in Prince William Sound (Alaska) blijken aalscholvers, brildui-

kers, zaagbekken, alken en zeekoeten nog steeds de gevolgen van de olieramp met de Exxon Valdez (maart 1989) te ondervinden. Allen taxa die al duikend voedsel zoeken. (*The Condor*, 102 (4) '00)

- Van de zeer bedreigde Geeloorparkiet werd in het Columbiaanse Andesgebirge een populatie van 88 individuen, waaronder 24 paren, ontdekt. De soort is erg afhankelijk van een al even bedreigde inheemse palmsoort, *Ceroxylon quindiuense*. Toch tracht men door beschermingsmaatregelen het aantal vogels binnen de twee jaren op 100 individuen te brengen. Goed nieuws want volgens Del Hoyo "the parrot itself has become so rare that it can no longer be found in Columbia" (HBW, volume 4, p. 427). (*Cotinga*, 14 '00 en *Bird Calls*, 4 (2) '00)

- Bonte kraaien verzamelen zich in groepen alvorens de gemeenschappelijke slaapplaatsen op te zoeken. In periodes van hevige sneeuwval – wat het zoeken naar voedsel bemoeilijkt – nemen de aantallen binnen de groepen toe. Onderzoeken leiden hieruit af dat Bonte Kraaien zich verenigen om de zekerheid te hebben voedsel te vinden en informatie uit te wisselen. (*Canadian Journal of Zoology*, 78 (10) '00)

- De echtelijke trouw ligt bij Grijs strandlopers beduidend hoger dan bij Alaskastrandlopers, die er nagenoeg eenzelfde reproductiebiologie op na houden. In het studiegebied hebenigden zich bij de eerste soort 47 % van de broedparen, bij de tweede soort slechts 25 %. Een scheiding is niet te wijten aan een mislukt seizoen en beïnvloedt geenszins het broedsucces. (*Canadian Journal of Zoology*, 78 (11) '00)

- Omdat Arabische babbeelaars hoegenaamd geen water tot zich nemen is hun dieet hierop aangepast: in de zomer vochtrijk fruit en een energierijk dieet bestaande uit ongewervelden in de wintermaanden. Dit verklaart ook waarom het gewicht voor beide geslachten in de winter hoger ligt dan in de

zomerperiode. (*Functional Ecology*, 14 (5) '00)

- Uit onderzoek uitgevoerd in Polen en Tsjechië werden bij 227 Huismussen (12,34 % van de onderzochte populatie) en 41 Matkoppen (4,9 %) antilichaampjes tegen toxoplasmose aangetroffen. (*Avian Pathology*, 26 (4) '97)

- Over de zang van de Heremietlijster is, ondanks de wijde verspreiding in Noord-Amerika en Mexico, weinig bekend. Uit onderzoek uitgevoerd in Arizona en New Engeland bleek het repertoire van mannetjes uit 6 tot 12 zangtypes te bestaan, waarbij de volgorde van de sequenties onder invloed van context en motivatie duidelijk verschilden. De onderzoekers noteerden zelfs geografische verschillen. (*Journal of Field Ornithology*, 71 (3) '00)

- Ondanks een doorgedreven beschermingsactie van Grauwe kiekendief in Frans Lotharingen, waarbij leden van De Torenavalk vzw uit Tiel, de LPO een handje toesteken bij het lokaliseren van nesten, wordt toch een geleidelijke daling van het aantal nesten en uitgevlogen jongen vastgesteld. (*Mens en Vogel*, 38 (3) '00)

- Uit onderzoek weten we dat vogels, net als vissen, niet in staat zijn tegelijkertijd hun aandacht te vestigen op twee verschillende taken. Dit betekent dat vogels in gebieden met een hoge predatiedruk minder voedsel tot zich kunnen nemen omdat zij teveel op hun hoede moeten zijn om zelf niet ten prooi te vallen. Dit leidt onvermijdelijk tot een slechtere lichaamsconditie. (*Behavioral Ecology*, 11 (5) '00)

- In 1985 werd het eerste broedgeval van Roodmus in Frankrijk (departement Doubs) vastgesteld. Nadien bleef het wachten tot er in 1991 in verscheidene departementen gebroed werd. Het aantal Roodmussen liep in 1994 op tot 34 à 37 individuen. Nadien ging het bergaf: in 1995 werden er nog slechts 31 geteld; 27-28 in 1996; 24 in 1997 en 15 in 1998. In mei 2000 werd nog gedacht dat de soort in opmars was (*Der Falke*, 47 (5)

Grauwe kiekendief

(foto: M. Vos)

'00 in *Wielewaal* 66:221) maar in Frankrijk beperkte de populatie zich tot een tiental zingende mannetjes in de Jura. Ornithologen hebben geen onmiddellijke verklaring voor deze terugval maar hopen op een snelle terugkeer. (*L'Oiseau Magazine*, 60 '00)

- Een recente telling van Kleine trap tijdens de lente, in de Franse regio Poitou-Charentes, leverde 410 zingende mannetjes op: o.a. 120 in de Vienne, 110 in de Charente en 80 in de Charente-Maritime. In het departement Deux-Sèvres is de situatie catastrofaal. De soort is er in vier jaren tijd gehalveerd. (*L'Oiseau Magazine*, 60 '00)

- Tijdens de voorbije juni-maand heeft het koppel Torenavalken, gehuisvest op de torens van de Parijse Notre-Dame, als publiekstrekker gefungeerd. Duizenden Parijzenaars waren op post om het uitvliegen van de jongen mee te maken. Het Centre Ornithologique Ile-de-France (CORIF), een antenne van de Ligue pour la Protection des Oiseaux, maakte van de aanwezigheid van de voornaamste kranten en radiozenders gebruik om de petitie tegen de Franse jachtwetgeving te laten handtekenen. (*L'Epeichette*, 57 '00)

- In verband met deze jachtwetgeving hebben grondeigenaars in Frankrijk tot 27 juli 2001 de mogelijkheid hun privéterrein voor de jacht te verbieden. Een positieve wending in een mank lopende justitie. (*L'Oiseau Magazine*, 60 '00 en *LPO-infos*, 25 '00)

- Eind jaren tachtig was Grauwe kiekendief in Nederland zo goed als opgegeven. Van 50 broedparen in 1979 liep het aantal terug tot 4 in 1987. De soort zocht haar toevlucht in de uitgestrekte landbouwgebieden in Groningen, waar braaklegging van overvloedige landbouwgrond een positief effect had, ook op andere "landbouwvogels", zoals Kwartelkoning, Gele kwikstaart en Veldleeuwerik. In 2000 werden in drie kerngebieden tellingen uitgevoerd waarbij een recordaantal van 44 broedparen Grauwe kiekendief genoteerd werd. De verspreiding beantwoordde aan de tendens die in de jaren 1990-1999 werd ingezet (31 paren in Groningen, 6 voor Flevoland en 7 paren in het Lauwersmeer). Het vastgestelde aantal is zeer behoorlijk voor een soort waarvan tegen het einde van jaren tachtig geopperd werd dat hij als Nederlandse broedvogel uit het zwaar geïntensiverde landschap zou verdwijnen. Nestbescherming over het ganse land en de maatregelen die in Groningen werden getroffen inzake agrarisch natuurbeheer werpen hun vruchten af. Ook is het niet uitgesloten dat de overleving in de Afrikaanse overwinteringsgebieden in de winter 1999-2000 bovengemiddeld waren. Dergelijke factoren kunnen in Nederland tot een toename leiden waarvan niet duidelijk is hoe duurzaam ze is. (*De Takkeling*, 8 (3) '00 en *Trouw*, 10 november '00)

NIEUW VOOR BELGIE

OLIVIER HEYLEN

Klein leermos gebombardeerd door *Corticifraga fuckelii*

Vorige zomer ontdekte Jos Gysels een groeiplaats van Leermos (*Peltigera* sp.) te Tielen bij Kasterlee (in de Antwerpse Kempen). De groeiplaats is in het militair domein 'Balderij' gelegen. Dit domein bestaat voor een groot gedeelte uit dennenbos. Hier en daar komen kleine stukjes (droge) heide voor. Struikheide (*Calluna vulgaris*) domineert lokaal slechts over vrij kleine oppervlakten. Verbossing en vergrassing vormen actuele bedreigingen voor de heide. Op een grotendeels vergraste en volop verbossende heide had Jos enkele plantjes Leermos aangetroffen. Het schaars ingezamelde materiaal had een schurftig uiterlijk en liet niet toe om de soort eenduidig op naam te brengen. Een tweede bezoek aan Balderij was nodig.

BIOTOOP

Op onze gezamenlijke excursie waren we verrast een tijdlang te moeten zoeken naar de bekende groeiplaats: het korstmos was immers zeer goed gecamoufleerd. Tussen Bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*) troffen we uiteindelijk een kleine populatie van amper een vierkante decimeter aan. Het ging hier om abnormale planten: het oppervlak van de planten (thallus) was erg ruw en niet eenvormig van kleur. Het ging toch vrij duidelijk om Klein leermos (*Peltigera rufescens*) ofwel om de verwante *Peltigera ponojensis*. Een verdere zoektocht leverde op dat moment weinig spectaculairs op. Tijdens een later bezoek, nl. in de loop van dit voorjaar, deed ik op precies dezelfde groeiplaats nog een mooie vondst: Gerimpeld mosoortje (*Arrhenia retiruga*) als parasiet op Bleek dikkopmos (*Brachythecium albicans*). [zie verder]

In de buurt van het Leermos groeien nog andere korstmossen waaronder Kronkelheidestaartje (*Cladonia subulata*), Girafje (*C. gracilis*), Elandgeweimos (*C. foliacea*), Bruin heidestaartje (*C. glauca*), Fijn bekermos (*C. chlorophaea*) en Kopjes-bekermos (*C. fimbriata*) naast mossen zoals Gewoon kantmos (*Lophocolea bidentata*), Ge-

woon draadmos (*Cephaloziella divaricata*), Gewoon thujamos (*Thuidium tamariscinum*), Bleek dikkopmos (*Brachythecium albicans*), Gewoon dikkopmos (*Brachythecium rutabulum*), Purpersteeltje (*Ceratodon purpureus*), Gewoon klauwtjesmos (*Hypnum cupressiforme*), Gewoon gaffeltandmos (*Dicranum scoparium*), Groot rimpelmos (*Atrichum undulatum*), Fraai haar-mos (*Polytrichum formosum*), Rondbladig boogstermos (*Plagiomnium affine*), veel Grijs kronkelsteeltje (*Campylopus introflexus*) en massale hoeveelheden Groot laddermos (*Pseudoscleropodium purum*), Bronsmos (*Pleurozium schreberi*) en Gewoon haakmos (*Rhytidiadelphus squarrosus*). De laatste drie soorten bedekken er oppervlakten van meerdere tientallen vierkante meter. Eigenaardig is de aanwezigheid van Smaragdsteeeltje (*Barbula convoluta*). Dit heeft wellicht te maken met enkele aangevoerde (bak)stenen die er reeds lange tijd gedeeltelijk begraven liggen. Onder de hogere planten domineert Bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*). Gewone brem (*Cytisus scoparius*), Klein vogelpootje (*Ornithopus perpusillus*), Echt duizendguldenkruid (*Centaureum erythraea*), Brede wespeorchis (*Epipactis helleborine*) en

Boven: De droge heide wordt bedreigd door verbossing. Bladval resulteert in een rottende laag die uitgestrekte mostapijten verhindert.

Onder: Militair domain Balderij, een terrein met kleinschalig reliëf. Dit komt mossen en korstmossen goed uit; ze profiteren vaak van steile hellingen e.d. (foto's: O. Heylen)

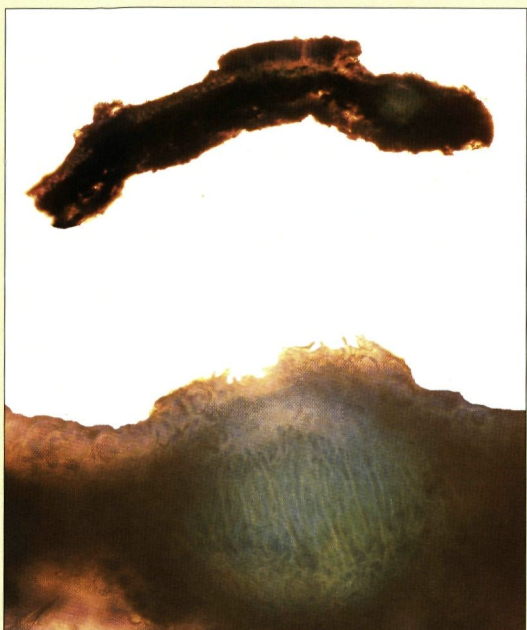
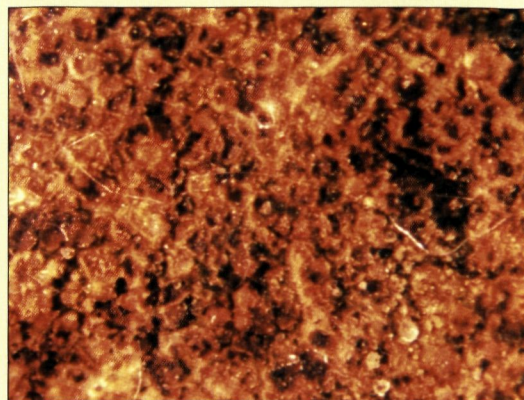

Links: Klein leermos op een steil kantje tussen Bochtige smeie. Dit exemplaar van circa 2x2 dm² heeft de typische kleur van Klein leermos bij vochtig weer. Bij droog weer wordt Klein leermos grijs.

Rechts: Het Leermoszwammetje massaal aanwezig op de uitgedroogde thallus van Klein leermos. Deze thallus krijgt zo een schurftige aanblik. Vergelijk met de normale thalluskleur!

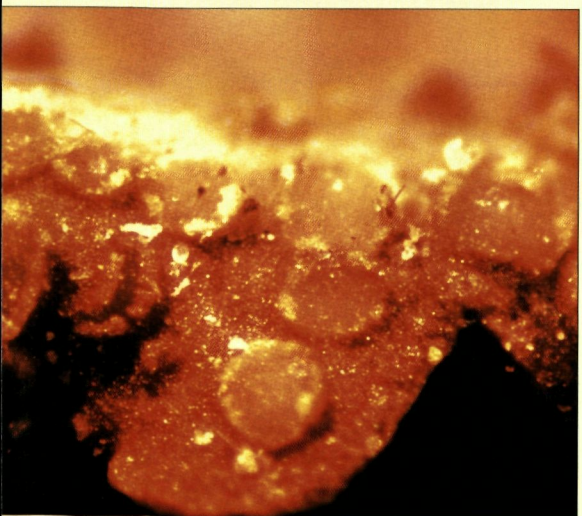
(foto's: O. Heylen)

Boven: Een doorsnede door Klein leermos met een volwassen en een jong Leermoszwammetje. Bovenop de thallus is duidelijk een schoteltje zichtbaar terwijl aan de rechterzijde een schoteltje in wording zich nog in de thallus bevindt. Onderaan is dit uitvergroot. De zwam bevindt zich in en boven de algenlaag van het korstmoss. Merk o phoe het korstmossoppervlak openbarst door de groei van de zwam. (kleuring van methyleenblauw)

Onder: in de maximaal 0,4 mm brede schoteltjes (apotheciën) worden de sporen gevormd. De rand van de apotheciën (excipulum) is lichter van kleur.

(foto's: O. Heylen)

Sint-Janskruid (*Hypericum perforatum*) zijn minder nadrukkelijk aanwezig. Opvallend is de reeds hoge opslag van Zomereik (*Quercus robur*), Grove den (*Pinus sylvestris*) en Ruwe berk (*Betula pendula*); afgevallen bladeren vullen de kleine kuiltjes op en vlakken zo het microreliëf af, waardoor meteen ook de (korst)mossengroei ingeperkt wordt. Duidelijk ook een probleem voor *Peltigera*-soorten!

DETERMINATIE VAN *CORTICIFRAGA FUCKELII*

Onder de binoculaire loep werd na enigen uren duidelijk dat het Leermos op de onderzijde van de thallus zowel over donkere als lichte rhizinen ('worteltjes') beschikt. Het was bijgevolg Klein leermos. Op de bovenzijde van de thallus kwamen talrijke kleine en lage schoteltjes (apotheciën) voor. Deze schoteltjes met een breedte van maximaal 0,4 mm zorgden voor de afwijkende kleur: van beige-lichtbruin tot bruin-zwart. De bovenzijde van Klein leermos is normaal grijsig bij droogte en rood-bruin bij vochtig weer (zie foto).

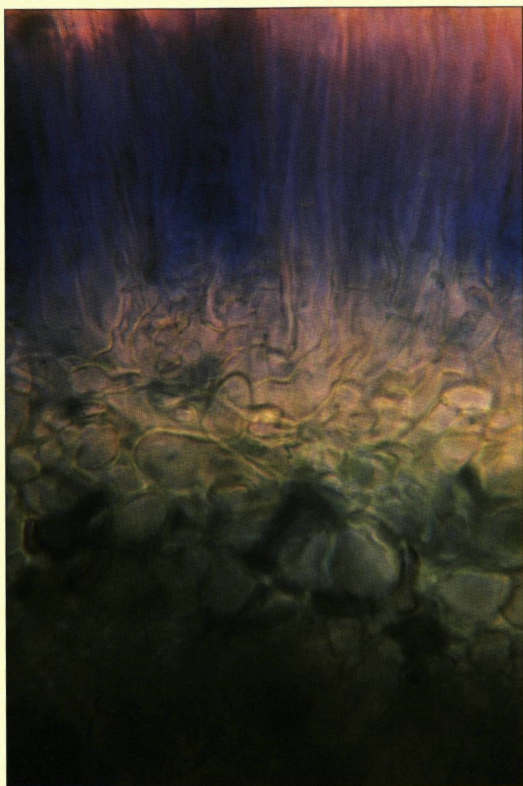
Microscopische doorsneden van de schoteltjes toonden langgerekte sporenvormende cellen, de zogenaamde asci of zakjes van de zakjeszwammen (ascomyceten). Deze zakjeszwam kon ik niet onmiddellijk in diverse handboeken terugvinden. In de sleutel van Hawksworth (1983) -waarin zwammen die op korstmossen groeien behandeld worden- bleek de soort uiteindelijk niet opgenomen te zijn. In de gloednieuwe standaardlijst van korstmossen en zwammen die op korstmossen groeien (d.i. lichenicole fungi; Diederich & Sérusiaux, 2000) staan geen determinatiesleutels. Toch kwam deze lijst goed van pas. Aangezien determinatiesleutels voor lichenicole fungi helemaal niet courant en vaak erg onvolledig zijn, beperkte ik mij tot een overweging van enkele mogelijke soorten waaronder *Corticifraga fuckelii*. Maar dit gaf natuurlijk onvoldoende zekerheid. Overleg met specialist Paul Diederich leverde uiteindelijk met zekerheid *Corticifraga fuckelii* op. Deze soort werd reeds aangetroffen

in Luxemburg (aldaar op *Peltigera rufescens* en op *P. hymenina*) maar nog niet in België. De nieuwe soort krijgt ter popularisering meteen een Nederlandse naam mee: wat denkt u van 'Leermoszwammetje'?

KENMERKEN

Het Leermoszwammetje (*Corticifraga fuckelii* D. Hawksw. & R. Sant.) is een zeer eigenaardige zakjeszwam. Tezamen met zijn broertje *Corticifraga peltigerae* vormt het een heel afzonderlijke groep (Hawksworth & Santesson, 1990) in de orde van de *Lecanorales*; dit is een groep van vooral korstmosvormende zwammen (Alexopoulos, 1996). Over de precieze verwantschap tussen beide *Corticifraga*-soorten en andere zakjeszwammen tasten specialisten nog in het duister. Dat heeft wellicht te maken met de lange ontstaansgeschiedenis tijdens de evolutie en met de sterke specialisatie (groeien alleen op leermossen). Het broertje is eerder een echte parasiet welke de thallus van het korstmoss lokaal doet afsterven. Het Leermoszwammetje zelf veroorzaakt hooguit een zwakke verkleuring van de omringende thallusgedeelten en wordt eerder als een commensaal levende soort beschouwd (zie verder). Beide soorten kunnen alleen op korstmossen leven (obligaat lichenicool) en komen op talloze *Peltigera*-soorten voor (meestal wel op *Soredies* leermos (*P. didactyla*)). Ze komen wijd verspreid voor in de koud-gematigde zones van de wereld (Hawksworth et al., 1995), namelijk in alle werelddelen behalve Azië en Antarctica.

Het Leermoszwammetje is te herkennen aan de licht-beige tot bleekbruine, deels ingezonken apotheciën die bij het ouder worden verkleuren tot bruin-zwart. De apotheciën verschijnen vaak in groep. In het begin bevinden ze zich nog in de thallus van het korstmoss. Ze zijn dan eerder lensvormig (zie foto). Nadien breken ze door het oppervlak en worden ze schotelvormig. De rand van het apothecium (excipulum) is slecht ontwikkeld en kleurloos tot bleekbruin (zonder haren). De steriele weefselra-

Sterke vergroting van een doorsnede door het Leermoszwammetje. Bovenaan het sporenvormende weefsel, in het midden steriel zwamweefsel en onderaan de algenlaag van het korstmoss. (kleuring met methyleenblauw)

(foto's: O. Heylen)

den (parafysen) zijn enkelvoudig. Tal van speciale kenmerkencombinaties typeren beide soorten. De wijze waarop de sporen uit de asci geschoten worden is in elk geval typerend voor de *Lecanorales*. De sporen belanden in de omgeving, dus mogelijk op naburige korstmossen. Klein leermos en andere Peltigera-soorten worden zo blootge-

steld aan een waar bombardement van sporen. Gelukkig voor het Leermoszwammetje is zwaar geschut in een militair domein toegelaten.

DANKWOORD

Ik wens Paul Diederich (National Natural History Museum, Luxemburg) te bedanken voor de hulp bij de determinatie.

Jos Gysels (De Wielewaal Natuurvereniging vzw) wordt bedankt voor het aanwijzen van het interessante biotoop.

Referenties

- Alexopoulos, C.J., Mims, C.W. & M. Blackwell (1996) – *Introductory mycology*. 4e ed. J. Wiley & Sons.
- Arnolds, E., Kuyper, Th.W. & M.E. Noordeloos (1995) – *Overzicht van de paddestoelen in Nederland*. Nederlandse Mycologische Vereniging.
- Bas, C., Kuyper, Th.W., Noordeloos, M.E. & E.C. Vellinga (1995) – *Flora Agaricina Neerlandica*, Vol. 3. A.A. Balkema.
- Diederich, P. & E. Sérusiaux (2000) – *The lichens and lichenicolous fungi of Belgium and Luxembourg. An annotated checklist*. Musée National d'Histoire Naturelle.
- Hawksworth, D.L. (1983) – A key to the lichen-forming, parasitic, parasymbiotic and saprophytic fungi occurring on lichens in the British Isles. *Lichenologist* 15 : 1-44.
- Hawksworth, D.L. & R. Santesson (1990) – A revision of the lichenicolous fungi previously referred to Phragmonaevia. *Bibl. Lichenol.* 38 : 121-143.
- Hawksworth, D.L., Kirk, P.M., Sutton, B.C. & D.N. Pegler (1995) – *Ainsworth & Bisby's Dictionary of the fungi*. 8e ed. CAB International.

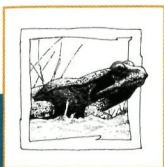
OVER COMMENSALEN EN PARASIETEN: LEERMOSZWAMMETJES VERSUS GERIMPELD MOSOORTJE

In hetzelfde micromilieau waar Leermoszwammetje gevonden werd, groeit eveneens het bijzonder zeldzame Gerimpeld mosoortje (*Arhenia retiruga*). Deze zwam leeft parasitair op slaapmossen, in dit geval op Bleek dikkopmos (*Brachythecium albicans*). De zwam groeit dus ten nadele van het mos dat zelfs kan afsterven. Dit is niet het geval

Gerimpeld mosoortje op Bleek dikkopmos (foto's: O. Heylen)

bij het Leermoszwammetje. Die soort wordt veeleer beschouwd als een commensaal. Commensalisme houdt een levensverband in tussen twee organismen waarbij de ene profiteert van de andere. Deze laatste heeft daar evenwel weinig of geen last van. Leermossen doen hoe dan ook geen voordeel met het bezoek van het Leermoszwammetje. De thallus wordt er zelfs ernstig door toegetakeld. Maar de Leermossen sterven niet. Dat is in extremis wel het geval met de slaapmossen die gaparasiteerd worden door het Gerimpeld mosoortje. Deze laatste is overigens ook in Nederland zeer zeldzaam waardoor ze zelfs in de Rode Lijst opgenomen werd als potentieel bedreigd (cfr. Arnolds et al., 1995; Bas et al., 1995).

amfibieën en reptielen

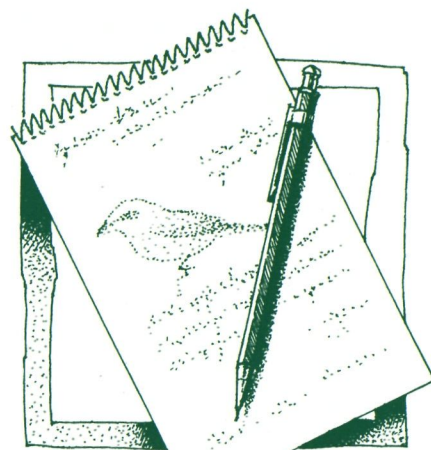
POELEN IN VLAANDEREN

Ondertussen zal u wel al via verschillende kanalen gehoord hebben dat de Wielewaal bezig is met een poelenproject. Dit project bestaat uit een grondige inventarisatie van de amfibieën in poelen in gans Vlaanderen. De resultaten hiervan gaan we vergelijken met de toestand 10 tot 20 jaar geleden (zie vorige Wielewaal of website).

Gekoppeld aan dit project zouden we een databank willen opstellen van alle poelen in Vlaanderen. Vele poelen weten we al liggen omdat ze recentelijk zijn aangelegd via GNOP. Toch moeten er nog heel veel poelen zijn die niet op de overzichtskaart staan. Alle gegevens (ligging, eventueel inventarisaties,...) van nieuwe en oude poelen (maar ook verdwenen poelen) zijn van harte welkom op het Wielewaalsecretariaat.

Famke

famke.valck@wielewaal.be

NATUURHISTORISCH NIEUWS

paddestoelen

VEENMOSVUURZWAMMETJE

Tijdens een excursie op 21 september 2000 in het natuurreservaat De Teut te Zonhoven werden aan de rand van een vennetje enkele tientallen exemplaren van een vlammend rood zwammetje gevonden. Oppervlakkig bekeken, leek het om exemplaren van het Vuurzwammetje (*Hygrocybe miniata*) te gaan, weliswaar met een meer verzadigde kleur dan gewoonlijk. Zoals alle Wasplaten wordt het Vuurzwammetje gekenmerkt door dikke, verwijde en typisch vettig aanvoelende plaatjes. Dus richtten de bliken zich gretig op de onderzijde van de hoed. En jawel, de plaatjes voldeden perfect aan deze definitie. Alleen waren ze niet oranjegeel en bochtig aange-

hecht zoals bij het Vuurzwammetje, maar roomkleurig wit en aflopend. Besluit: zeker geen Vuurzwammetje!

De gids herinnerde zich ruim 20 jaar geleden een 'vuurzwammetje met bleke, aflopende plaatjes' gevonden te hebben aan de rand van een ven in het Eifelgebergte. Toen luidde het verdicht: Veenmosvuurzwammetje (*Hygrocybe coccineocrenata*). Gezien de overeenkomstige groeiplaats werd de wandeling afgerond in de overtuiging dat we deze zeldzame soort ontmoet hadden.

Een spannende ontknopung

Thuisgekomen verdween de neus meteen in een gespecialiseerd werk: 'The Genus *Hygrocybe*' van de Deense mycoloog David Boertmann. Meteen

groeide ook de twijfel. Immers blijken er in de groep rond het Vuurzwammetje een drietal soorten met bleke, aflopende plaatjes te bestaan: de Trechterwasplaat (*H. cantharellus*), het Bruinschubbig vuurzwammetje (*H. turunda*) en het eigenlijke Veenmosvuurzwammetje (*H. coccineocrenata*). De aanwezigheid van bruine, opgewipte schubjes in het hoedcentrum sloot de Trechterwasplaat uit. Bij deze soort zijn de hoedschubjes immers bleek. Restten nog het Bruinschubbig vuurzwammetje en het Veenmosvuurzwammetje, beide met bruine hoedschubjes. Op zoek naar de verschillen tussen beide, stootten we meteen op een verrassing. Er blijken immers geen noemenswaardige microscopisch verschillen tussen beide soorten te bestaan. Meer zelf! Boertmann suggereert dat beide soorten slechts vormen van één en dezelfde soort zijn. Alleen vertonen volwassen exemplaren van het Bruinschubbig vuurzwammetje een gele kleur, vooral op de steel. De vruchtlichamen van De Teut waren echter zonder uitzondering rood op de steel en hoed en bleken bij oude exemplaren vuilwit uit. Daaruit volgde logischerwijs dat het wel degelijk om het Veenmosvuurzwammetje ging. Al bij al een schitterende vondst.

Hans Vermeulen

Foto: Hans Vermeulen

Zoogdieren

HET EEKHOORNPROJECT - STAND VAN ZAKEN EINDE MAART 2001

De gegevens van het eekhoornproject stromen binnen. Dagelijks krijg ik 1, 2, 3 en zelfs meer enveloppen in de brievenbus. Op het ogenblik beschik ik al over informatie van 72 bossen (zie kaartje), verzameld door in totaal 88 deelnemers. In de meeste bossen werden zowel nesten geteld als haarvallen opgehangen; in een aantal bossen werd één van beide methodes toegepast. Daarnaast zijn er ook heel wat mensen die mij lieten weten dat er eekhoorns in hun tuin zitten.

Het is natuurlijk nog te vroeg om iets te zeggen over de resultaten van het project, omdat de gegevens nu eerst ingevoerd worden in een database en verwerking pas mogelijk is als alles binnen is. Ook zijn alle blokjes met kleefband nagekeken, maar een aantal twijfelgevallen moeten eerst nog eens onder de microscoop bekeken worden. Wat we nu al wel weten, is dat de haarvallen in vele bossen succes hadden, maar in andere niet (terwijl er toch eekhoorns aanwezig waren, en soms zelfs een eekhoorn werd waargenomen die bovenop een haarval zat). Of er een algemeen besluit zal kunnen getrokken worden over het succes van de haarvallen, valt nog af te wachten.

Iets waar zeker nog aan gewerkt dient te worden, is het haarvalontwerp. Dankzij de hulp van alle deelnemers zullen we al

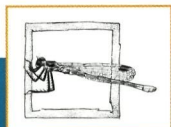
Provincie	Datum en uur	Plaats	Organisatie
Vlaams-Brabant	maandag 7 mei 20.00 u	Vormingscentrum Destelheide Destelheidestraat 1653 Dworp	Natuurreservaten Beersel
Limburg	dinsdag 8 mei 20.00 u	Het Groene Huis Domein Bokrijk 3600 Genk	LIKONA
Antwerpen	woensdag 16 mei 20.00 u	Bioruimte RUCA, gebouw U Groenenborgerlaan 171 2610 Wilrijk	ANKONA
West-Vlaanderen	zondag 17 juni 14.00 u	Natuurcentrum Beisbroek Zeeweg 96 8200 St.-Andries	Samenwerkingsverband Zoogdiereninventarisatie
Oost-Vlaanderen	maandag 18 juni 20.00 u	De Helix Hoogvorst 2 9566 Grimminge (Geraardsbergen)	Samenwerkingsverband Zoogdiereninventarisatie

heel wat meer weten over deze alternatieve methode om eekhoorndensiteiten in te schatten, en zullen we kunnen na gaan of de haarvalmethode bruikbaar is om het tellen van eekhoornnesten te vervangen. Dit zou vooral interessant zijn voor gebieden waar nesten moeilijk te vinden zijn, zoals bv. sparrenbossen. In ieder geval wil ik nu reeds al de deelnemers bedanken voor de enthousiaste medewerking die we van hen kregen om dit project te realiseren.

Ook de cursussen haardeterminatie werden reeds gepland (1 per provincie, zie tabel). Tijdens deze cursussen zullen niet enkel haren van eekhoorns on-

der de microscoop bekeken worden, maar ook van een heleboel andere zoogdieren. We gaan coupes maken en kleuringen toepassen, waardoor we (hopelijk) van elk haar zullen kunnen zeggen bij welk zoogdier het hoort. Als je zelf nog ergens haren van een of ander zoogdier hebt liggen, mag je die natuurlijk ook meebrengen. De cursussen zullen gegeven worden door Sven Verkem en mezelf.

Goedele Verbeylen
(Goedele@uia.ua.ac.be)

ongewervelden

ZWAMMEN OP LOOPKEVERS

Tijdens de insecteninventarisaties met behulp van bodemvallen in Wielewaal-reservaat De Korhaan te Arendonk werd een zeer merkwaardig kevertje waargenomen op 15 augustus 2000.

Het betrof de algemene loopkever *Bradycellus harpalinus*, maar dit diertje had vreemde uitsteekseltjes langs het halsschild. Het leken wel pluimpjes die uit het halsschild tevoorschijn kwamen. Vermoedelijk ging het om een insectenschimmel, maar determinatie dat was een ander paar mouwen.

Gaby Viskens en Jos Breurs besloten het exemplaar mee te nemen naar de werkvergadering van de Koninklijke Antwerpse Vereniging voor Entomologie. De pluimpjes bleken sporendragers te zijn van een schimmel uit de groep van de *Laboulbeniales*. Hans Hendrickx slaagde erin prachtige SEM opnamen (scanning electronen microscoop) van dit fenomeen te maken. Aan de hand van deze afbeeldingen determineerde Dhr. A. De Kesel van de Natio-

nale Plantentuin van België de schimmel als *Laboulbenia eubradycelli*. Dat is een zeer courante ectoparasiet van de loopkever *Bradycellus harpalinus*. Het verschijnsel is algemeen in die zin dat loopkevers met een geschikte levenscyclus en een bepaalde habitatkeuze gemakkelijk geïnfecteerd geraken en blijven. Bepaalde keverpopulaties zijn het ganse jaar door, in meer of mindere mate, geïnfecteerd. De meeste van deze schimmels zijn trouwens specifiek. Dat wil zeggen dat je ze slechts op (een) bepaalde gastheersoort(en) vindt.

De orde van de *Laboulbeniales*, genoemd naar een Frans insectenkenner uit de 19 de eeuw, behoort tot de afdeling van de Fungi of Zwammen en de klasse van de *Ascomycetes* of Zakjeszwammen. Het zijn zeer gespecialiseerde parasitaire zwammen, die leven op de dekschilden van kevers, maar ze schijnen ook wel eens op andere insecten waargenomen te zijn. De sporen ontstaan vooral in zeer vochtige omstandigheden en kunnen eigenaardige

vormen aannemen. De schimmel zelf is onschadelijk voor het insect. De sporen worden gemakkelijk tijdens de paring van het ene op het andere dier overgedragen.

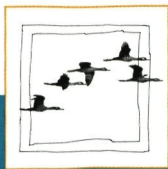
Nobby Thys
(Nobby.thys@wielewaal.be)

Literatuur:

- Heynderycx J., 1998. - *Geslachtsziekte bij kevers*. Atalanta vzw. 26.4. p.81-82. BE, Kruishoutem.
 - Naveau V.F., 1980. - *Praktische Indeling van het Plantenrijk*. 2de uitgave. BE - Antwerpen.
 - Naveau V.F., 2001. - *Laboulbenia eubradycelli op Bradycellus harpalinus*. Entomo-info, driemaandelijks tijdschrift van de Koninklijke Antwerpse Vereniging voor Entomologie jg. 12 nr.1 maart-april-mei 2001
 - Poinar G.O.Jr. & Thomas G.M., 1978. - *Diagnostic Manual for the Identification of Insect Pathogens*. Plenum Press. GB - London.
- Dank aan de K.A.V.E. voor de overname van het artikel in Entomo-info !

OPROEP

Op het Wielewaalsecretariaat zijn Hans Vermeulen en Nobby Thys zeer geïnteresseerd in jou waarnemingen van zwammen op insecten. We kunnen eveneens hulp verschaffen bij de determinatie.

vogels

STEENUILENSYMPOSIUM, VERSLAG

In het weekend van 16 tot 18 maart 2001 organiseerde De Wielewaal Natuurvereniging vzw een internationaal Steenuilensymposium in het NME-centrum De Helix (AMINAL) in Grimminge, Geraardsbergen. De overnachting vond plaats in jeugdhoeve Het Schipken. De organisatie van het symposium werd verzorgd door Dries Van Nieuwenhuysse en Koen en Marc Leysen van De Wielewaal.

De buitenlandse opkomst was goed en de toespraken waren van hoog niveau en zeer interessant. Ook resultaten van het steenuilenonderzoek in Vlaanderen zowel op micro- als op macroschaal werden hier voorgesteld. Meer hierover zal te lezen zijn in het themanummer van Oriolus. Dit belooft extra dik te worden. Het zal de tweede aflevering zijn van jaargang 2001 en is voorzien rond de jaarhelft. Het zal Engelse teksten bevatten en uitgebreide Nederlandse samenvattingen. Bij de artikels over onderzoek in Vlaanderen zullen die extra lang zijn. Ben je niet geabonneerd op Oriolus en wens je dit speciale nummer toch te ontvangen, dan kan dat. Stuur een briefje naar Koen Leysen, Graatakker 11, 2300 Turnhout of mail naar oriolus@wielewaal.be (leden gratis, niet-leden richtprijs 300,-). Het aantal

deelnemers lag op zaterdag een stuk hoger dan op zondag. Hiernaast zie je een groepsfoto die op zondag genomen werd aan De Helix in Grimminge.

Enkele reacties die we ontvingen van aanwezigen:

- Thank you for the splendid weekend. Flanders is a very particular region, a little rainy maybe, but pleasant and really different from what I'm used to. Your team is made of very special and kind people - please say hello to them all and thank them for their commitment.
- Bedankt, dat Peter en Jan zulke leuke dagen gehad hebben. Ze kwamen vrolijk met lacherijke verhalen thuis. Eten en organisatie vonden ze prima. Wat wil jij nog meer.
- 'Well done, for an excellent Little Owl and fun packed weekend. I hope Britain can match this!'

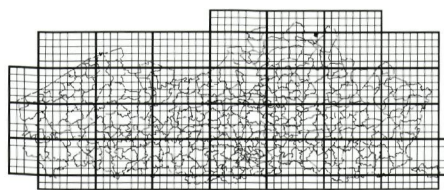
- 'D'un autre côté c'est une aventure existante que tu as dirigé de main de maître. Merci pour l'accueil et la bonne ambiance du groupe. Tout était parfait, même le temps...jusque hier après-midi ! Remets le bonjour à tous tes collaborateurs et à bientôt pour d'autres aventures !!!!! PS: je dois certainement avoir une réputation de gros buveur de vin maintenant ?
- Ik hoop dat de positie van Vlaanderen in de steenuil-populatie nu ook in het buitenland enig onzag zal inboezemen. En verder hoop ik evenzeer dat onze gezagdragers (sic) zullen inzien dat het van enige verantwoordelijkheidszin zou getuigen om ervoor te zorgen dat dat ook zo blijft.

Excursieprogramma Vlaamse Plantenwerkgroepen

Werken mee:

Nationale Werkgroep Botanie
Floristisch Onderzoek voor Natuurbehoud
diverse lokale & provinciale werkgroepen

Met steun van De Wielewaal vzw

planten

PLANTENNIEUWSBRIEF: EXCURSIEPROGRAMMA VLAAMSE PLANTENWERKGROEPEN

Sinds kort is er een plantennieuwsbrief. De nieuwsbrief is een gezamenlijke uitgave van De Wielewaal, Nationale Werkgroep Botanie, Floristisch Onderzoek voor Natuurbehoud en diverse lokale en provinciale plantenwerkgroepen. We streven er naar 3x per jaar een nummer uit te brengen.

De eerste editie is meteen een speciale uitgave met het volledige excursieprogramma van de Vlaamse Plantenwerkgroepen. Het programma omvat de nodige gegevens van meer dan 200 geplande excursies omtrent planten. Deze excursies vinden hoofdzakelijk plaats in Vlaanderen. Een aantal excursies gaan door in Wallonië. In het excursieprogramma wordt een overzicht gegeven van de diverse gemeenten waar in de loop van 2001 inventarisaties e.d. doorgaan (indien deze tenminste niet verhinderd worden t.g.v. de mond- en klauwzeerepidemie). Verder kan u uiteraard plaats van afspraak, datum, excursiethema, werkgroep en contactpersoon terugvinden. Deze lijst vindt je ook op de website (www.wielewaal.be) op de pagina van de plantenwerkgroep onder de rubriek natuurstudie.

Wie in de toekomst verder op de hoogte wil blijven van de diverse plantenactiviteiten en bijgevolg de nieuwsbrief wenst te ontvangen, doet er goed aan een seintje te geven aan Olivier Heylen (Graatakker 11, 2300 Turnhout, tel. 014/47 29 54; e-mail: oliver.heylen@wielewaal.be). De plantennieuwsbrief wordt u dan toegezonden.

DE SNELSTE „BEELDEN- VANGER“ TER WERELD

SWAROVSKI EL 8,5 x 42/10 x 42

De innovatie die U grijpen kunt: de Swarovski EL 8,5 x 42 of 10 x 42. Met de unieke open greep en de slanke body heeft U onmiddellijk alles in beeld en toch nog 1 hand vrij.

Gewoonweg schitterend:

- volledig nieuw berekende optiek voor perfecte beeldscherpte en natuurge-
trouwe kleurweergave.
- extra groot breedhoek ge-
zichts-veld.
- close focus van slechts 2,5 m.
- stof- en waterdicht.
- slechts 780 gr. door extreem lichte en
uiterst stabiele magnesiumbehuizing.
- stof- en regenbeschermkapje dat zich
automatisch aanpast aan de individuele
pupilafstand.

- tegen torsie
bestand verbindings-
stuk met dubbele brug voor
een duurzame assenparallelliteit.

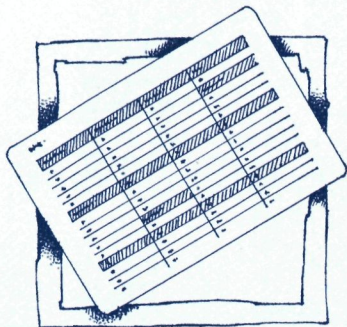
De nieuwe Swarovski EL 8,5x42/10x42 zijn beschikbaar bij Uw Swarovski dealer. Informatie onder www.swarovskioptik.com of direkt bij ons.

SWAROVSKI

OPTIK

MET DE OGEN VAN EEN HAVIK

activiteiten kalender

* Activiteiten aangeduid met een sterretje staan onder begeleiding van cursusleiders van Natuur- en milieu-educatie De Wielewaal.

MEI

WIJZIGING

1

***Oostende.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in 't Bosje –b- 6 u Provinciaal Maritiem Instituut, Mercatorlaan 15, Oostende –l- dhr. Casselman –e- 9 u –m- laarzen en verrekijker –info- facultatief ontbijt om 9 u.

AANVULLING

***Vrienden van Schulensbroek.** 24-uren van het Schulensbroek : Natuureducatieve vroege ochtendwandeling –b- 5u30 kerk van Schu- len, Kiezelweg –l- Koen Leysen 014/47 29 55 –e- 10 u –m- warme kle- dij, laarzen, verrekijker en telescoop.

***Vrienden van Schulensbroek.** 24-uren van het Schulensbroek : Natuureducatieve vogelwandeling –b- 14 u kerk van Schu- len, Kiezelweg –l- Koen Leysen 014/47 29 55 –e- 17 u –m- warme kledij, laar- zen, verrekijker en telescoop.

***Vrienden van Schulensbroek.** 24-uren van het Schulensbroek : Natuureducatieve vogelwandeling –b- 19 u kerk van Linkhout, Link- houtstraat –l- Koen Leysen 014/47 29 55 –e- 22 u –m- warme kledij, laarzen, verrekijker en telescoop.

15

***Gent.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van Baarlevelde –b- 18u30 kerk van Baarle (Drogen), Steenweg Gent- Deinze –l- Jean De Prez –e- 21u30 –m- verrekijker, loop en veldgid- sen.

***Meetjesland.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van Schuurlo te Maria-Aalter (PWG) –b- 19 u P. sporthal, Pussemier- straat, Eeklo of 19u30 kerk van Maria-Aalter –l- William White en Chris Bruggeman 09/377 71 40 –e- 22u30.

***Plantenwerkgroep West-Vlaanderen.** Planteninventarisatie te Sint-Henricus –b- 9 u kerk van Sint-Henricus –l- Hugo Ruysseveldt –e- 15 u –info- enkel na telefonische afspraak bij Hugo 058/52 29 42 (voor 19 u).

18

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve braakbalpluissavond –info- loca- tie telefonisch af te spreken met Axel Neuckermans 054/32 45 29 of Joachim De Maeseneer 054/33 93 16.

***Kievit.** Natuureducatieve vleermuizenwandeling in Merksplas-Kolo- nie –b- 20u30 kapel, Kapelstraat, Merksplas-Kolonie –l- Jorn Van den Bogaert –e- 23 u –m- laarzen, verrekijker, zaklamp en batdetector.

***Lier.** Natuureducatieve Nachtegalenwandeling aan de Netedijken achter het Lisp –b- 19u30 Sint-Bernarduskerk, Lispersteenweg 273, Lisp (Lier) –l- Gommar Verstockt 03/488 40 10 –e- 22 u –m- verrekij- ker.

***Mandelstreke.** Natuureducatieve avondwandeling in de Gasthuis- bossen te Zonnebeke –b- 19 u hoek Meiboomlaan en Lindenstraat, Roeselare –l- Vera Vandewalle 051/20 44 89 –e- 22u30 –m- verrekij- ker en laarzen.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve diavoordracht : "De aardkorst in beweging" –b- 20 u Natuur Educatief Centrum De Vroente, Putse- steenweg 129, Kalmthout –l- Professor Joris Geys –e- 23 u –info- i.s.m. Paleontologische Vereniging, Cultuurraad Essen en AMINAL NEC De Vroente.

19

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling op Fort VII te Wilrijk –b- 8 u Fort VII, Legerstraat 40, Wilrijk –l- Peggy Beers 03/829 07 70 –e- 12 u –m- verrekijker, vogelgids, fototoestel, laarzen bij regenweer of stevig schoeisel.

Brugge. Beheerswerken in de Romboutswerve : Verwijderen van distels –b- 9 u ingang reservaat Romboutswerve, Damme –l- Rudy Deplae 050/37 50 73 –e- 17 u.

Demervallei. Beheerswerken in Asdonk –b- 9 u restaurant Kiewi- thoeve, Goor 12, Engsbergen –l- Florent Mangelschots 013/66 46 18 –e- 12 u of 15 u –m- laarzen, werkhandschoenen en hooivork –info- bij deelname Florent Mangelschots telefonisch verwittigen (na 20 u).

***Kleine Nete.** Natuureducatieve plantenwandeling in het Olens Broek –b- 9 u infobord, Roerdompstraat 2, Olen –l- Eddy Vercammen 014/22 41 70 –e- 12 u.

***Nationale Werkgroep Botanie.** Natuureducatieve plantenwande- ling in de omgeving van het Rood Klooster van Oudergem –b- 9 u kerk van Jezus-Eik, Brusselsesteenweg –l- André Van den Bergh 052/35 05 18 –e- 17 u –m- laarzen, loop, flora's en picknick met drank.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve wandeling op het Groot Schietveld –b- 18u30 kerk van Wuustwezel-Dorp, op P. "Achter de Hoven" –l- Marc Schuermans –e- 22u30 –m- laarzen, verrekijker, telescoop en muggenmelk.

***Plantenwerkgroep Oost-Vlaanderen.** Natuureducatieve planten- wandeling in Den Dotter en omgeving –b- 9 u kerk van Aigem –l- Wal- ter Loy en Olivier Heylen 014/47 29 50 –e- 17 u –m- flora's en loop.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Schilderijen en olieverf van Clement Leybaert –b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dender- monde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve dagtocht in het Bois de Bon-Se- cours (PWG) –b- 9 u kerk van Bleton, nabij Harchies –l- Koen Ver- hoeven 09/380 42 77 –e- 16 u –m- flora's, determinatietabellen, loop en laarzen –info- mits de leiding te verwittigen kan men om 7u30 af- spreken op de Markt van Zottegem.

20

***Brechtse Heide.** Natuureducatieve dagtocht naar de Viroin op zoek naar vlinders en orchideeën –b- 7 u Toverfluit, Kapellei 264, Halle of 13u30 kerk van Nismes –l- Roger Laps en Hugo Van Besauw –e- 17 u –m- loop, flora's, vlindergidsen en picknick –info- mogelijkheid tot op- stappen langs Turnhoutse Baan tot Wijnegem, verdere inlichtingen bij Frank Segers 03/383 49 74.

***Brugge.** Natuureducatieve vogelwandeling in de Achterhaven van Zeebrugge –b- 9 u P. De Jaegher, Havenstraat 7, Brugge –l- Frank De Scheemaeker 050/33 96 09 –e- 12u30 –m- verrekijker, telescoop en veldgidsen.

***Brussel.** Natuureducatieve vogelwandeling op het Noordelijk Ei- land te Wintam –b- 14 u kerk van Wintam –l- C. Nelissen 02/726 49 46 –e- 17 u –m- gepaste kledij en schoeisel, gidsen en verrekijker.

***Denderland.** Natuureducatieve zoogdierenwandeling in het Kra- vaalbos –b- 14 u kerk van Meldert –l- Pauwel De Gols –e- 17 u.

***Denderland.** Natuureducatieve plantenwandeling te Baardegem (PWG) –b- 8u30 P. stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst –l- Paul Van den Bremt, Laurent Annaert en Walter Tolleneer –e- 12 u –m- flora, loop en laarzen.

***Geraardsbergen.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in het Raspaillebos –b- 5u30 P. De Helix, Hoogvorst 2, Grimminge –l- Koen Steenhoudt 054/58 67 58 –e- 9 u –info- men kan na de wande- ling genieten van een ontbijt; vooraf inschrijven door storting van 150 F op rekening 001-2693818-10.

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling te Haaltert gevolgd door een biologisch ontbijtbuffet –b- 5 u Jeugdcent- rum De Kouter, Middelkouter 10, Haaltert –l- Axel Neuckermans –e- 8 u –info- ontbijt tussen 8 en 11 u; kostprijs 300 F.

***Mechelen.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in het Vrijbroek Park -b- 6 u ingang Vrijbroek Park, einde Ridder Dessainlaan, Mechelen, in het park links afdraaien en 150 m verder voor het educatief centrum is afspraakplaats -l- Steven Vansteenkiste 016/65 02 27 -e- 9u30 -m- determinatiewerken en verrekijker -info- wandeling geschikt voor rolstoelen en kinderwagens.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve dagtocht naar de Sint-Pietersberg -b- 8 u P. Clubhouse SCK, aan rotonde links -l- Jef Sas 014/31 26 57 -e- 17 u -info- tijdig inschrijven bij Jef Sas.

***Netevallei.** Natuureducatieve insectenwandeling te Hulshout -b- 13u30 Lodijk, brug over Nete tussen Heist-op-den-Berg en Hulshout, Herentalsesteenweg, Hulshout -l- Nobby Thys 014/47 29 55 -e- 16u30.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling naar De Doort in Echt (NL) -b- 7u30 kerk van Hamont-Centrum -l- P. Van Rooy -e- 12u30.

***Oostende.** Natuureducatieve dagtocht naar het Heuvelland -b- 7 u Provinciaal Maritiem Instituut, Mercatorlaan 15, Oostende -l- Fernand Devos -e- 20 u -m- laarzen, verrekijker en picknick -info- meer gegevens bij Jacqueline Claerhout 059/30 22 09.

***Rupelstreek.** Natuureducatieve dagtocht met de fiets in de omgeving van Doel en Saeftinge -b- 9 u P. Heilig-Hartkerk, Antwerpsestraat (A12), Boom of 10 u Doel-Info-Center, Electrabel kerncentrale Doel, Scheldemolenstraat, Doel -l- Erik De Keersmaecker 03/887 13 72 -e- 16u30 -m- fiets, sportieve kledij, verrekijker en picknick -info- vooraf inschrijven bij Erik De Keersmaecker.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur": Schilderijen en olieverf van Clement Leybaert -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Vlaamse Ardennen.** Natuureducatieve wandeling in het Ingelbos te Kluisbergen -b- 14 u Hotondmolen, hoek Zandstraat en Hotondstraat, Kluisbergen -l- Filip Keirse 055/38 78 83 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker en veldgidsen.

***Waregem.** Natuureducatieve vogelwandeling in de Bourgoyen-Ossemeersen te Gent -b- 13u30 Cultuurcentrum De Schakel, Waregem of 14 u ingang bezoekerscentrum Bourgoyen-Ossemeersen, einde Mahatma Gandhistraat, Gent -l- Peter Depoet 056/61 04 55 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker, telescopen en vogelgidsen -info- kostende- lende vervoer.

***Westkust.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling rond de decantatiebakkens van de Suikerfabriek van Veurne -b- 6 u voor station van Veurne -l- Norbert Nootbaert -e- 8u30.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve dagtocht naar Naturelle de Landelies (ten zuiden van Charleroy) -b- 9 u Markt van Brakel -l- Roger D'Homme 055/42 37 73 -e- 17 u -m- laarzen of stevig schoeisel, verrekijker, loop, veldgidsen en picknick.

21

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Gestel -b- 9u30 Gildenhuis, kerk van Gestel-Meerhout -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

***Plantenwerkgroep Vlaams-Brabant.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van Neerlinter -b- 9u30 kerk van Neerlinter -l- Jos Monnens en Olivier Heylen 014/47 29 50 -e- 17 u -m- flora's en loop.

22

***Paddestoelenwerkgroep Antwerpen.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in Het Goor te Westmeerbeek -b- 9 u kerk van Westmeerbeek -l- Hans Vermeulen 014/47 29 55 -e- 12 u -m- loop, spiegel en paddestoelengids.

***Plantenwerkgroep Vlaams-Brabant.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van Kortenaeken -b- 9u30 kerk van Kortenaeken -l- Jos Monnens en Olivier Heylen 014/47 29 50 -e- 17 u -m- flora's en loop.

23

***Denderland.** Natuureducatieve plantenwandeling te Appels (Meersdam) (PWG) -b- 18u30 P. stedelijk kerkhof, Leo de Bethune- laan, Aalst -l- Paul Van den Bremt, Laurent Annaert en Walter Tolle- neer -e- 22 u -m- flora, loop en laarzen.

***Plantenwerkgroep Vlaams-Brabant.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van Attenhoven -b- 9u30 kerk van Atten- hoven -l- Luc Vervoort en Olivier Heylen 014/47 29 50 -e- 17 u -m- flora's en loop.

24

***Gent.** Natuureducatieve driedaagse van 24 tot 26 mei in de Lorraine -b- 7 u Sint-Pietersplein, Gent -l- Eric Van Renterghem -m- verrekij-

ker, telescoop, loop, veldgidsen -info- inschrijven bij Daniel Danhieux 09/228 06 12.

***Mandelstreek.** Natuureducatieve vierdaagse van 24 tot 27 mei naar Drente en Overijssel (NL) -b- 6 u Wijnendaelstraat 144, Roeselare -l- Antoon Lefevre en Pol Ingelaere 051/20 45 61 -m- verrekijker, vogel- en plantengidsen en picknick.

***Merelbeke-Melle.** Natuureducatieve vierdaagse kampeertocht van 24 tot 27 mei in de Argonne (FR) - info- verdere inlichtingen en in- schrijvingen bij Guy De Meulemeester 09/230 46 46 -m- gidsen, laar- zen en kampeergerief.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in Den Tip en het Rosarium te Lommel-Kerkhoven -b- 14 u -l- Eugène Wellens en L. Simons -e- 17 u.

Plantenwerkgroep West-Vlaanderen. Planteninventarisatie te Gits -b- 9 u kerk van Gits -l- Hugo Ruysseveldt -e- 16 u.

***Westland.** Natuureducatieve driedaagse van 24 tot 26 mei in Sologne -info- inschrijven voor 10 mei bij Erik Vanhee 056/20 17 84 of Patrick Debeuf 056/53 24 62.

25

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve braakbalpluisavond -info- loca- tie telefonisch af te spreken met Axel Neuckermans 054/32 45 29 of Joachim De Maeseneer 054/33 93 16.

***Paddestoelenwerkgroep West-Vlaanderen.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Tillegembos te Loppem -b- 9 u P. Tille- gembos, weg Brugge-Torhout, Loppem -l- Hans Vermeulen 014/47 29 55 -e- 12 u -m- loop, spiegel en paddestoelgids.

***Plantenwerkgroep Vlaams-Brabant.** Natuureducatieve planten- wandeling in de omgeving van Wommersom -b- 9u30 kerk van Wom- mersom -l- Luc Vervoort en Olivier Heylen 014/47 29 50 -e- 17 u -m- flora's en loop.

***s Heerenbosch.** Beheerswerken in de Vlassenbroekse Polder -b- 8u30 Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Jan Van Belle -e- 12 u -m- veiligheidshandschoenen en -laarzen.

26

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve uilenwandeling in de om- geving van het Zoerselbos -b- 20 u Bezoekerscentrum Zoerselbos -l- Eddy D'Huyvetter -e- 23 u -m- laarzen bij regenweer.

***Lier.** Natuureducatieve plantentocht in het Viersels Gebroekt (PWG) -b- 9 u kerk van Emblem -l- Evie Verboven 03/455 35 30 -e- 16u30 -m- flora, loop en picknick met drank.

***Paddestoelenwerkgroep Vlaams-Brabant.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Berchembos -b- 9 u Grot van Poelk, Grotstraat, Roosdaal -l- Hans Vermeulen 014/47 29 55 -e- 12 u -m- loop, spiegel en paddestoelgids.

***Plantenwerkgroep Antwerpen.** Natuureducatieve plantenwande- ling in De Hooiput en omgeving -b- 9 u kerk van Arendonk -l- Louis Schellens en Jan Van den Berghe 014/47 29 50 -e- 17 u -m- flora's en loop.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur": Schilderijen en olieverf van Clement Leybaert -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dender- monde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Zemst.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling te Weerde -b- 6 u kerkplein van Weerde -l- Jeanne Peeters 015/61 20 86 -e- 9 u -m- verrekijker.

27

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in het Molsbroek te Lokeren -b- 9 u Bezoekerscentrum Molsbroek, Molsbergenstraat 1, Lokeren -l- Peter Vanbellinghen 02/640 19 24 -e- 12 u -m- gepaste kledij en schoeisel, gidsen en verrekijker.

***Groot-Haaltert+Zwalmvallei.** Natuureducatieve vroege ochtend- wandeling te Erpe-Mere gevolgd door een biologisch ontbijtbuffet -b- 5 u De Schuur, Populierenstraat 15, Erpe-Mere (Aaigem) of 5 u kerk van Aaigem -l- Axel Neuckermans -e- 8 u -m- laarzen of stevig schoeisel, verrekijker en vogelgids -info- ontbijt tussen 8 en 11 u; kostprijs 300 F.

***Land van Waas-Noord.** Natuureducatieve vierseizoenenwande- ling in en rond het Panneweel -b- 14 u Panneweel, Krekeldijk 2, Sint- Gillis-Waas -l- Chris De Buyzer 03/775 34 18 -e- 17 u -m- verrekij- ker.

***Mechelen.** Reserveert in de kijker: Natuureducatieve wandeling in het Mechels Broek -b- 9 u P. Ciné City, Spuibekstraat, Mechelen -l- Steven Vansteenkiste 016/65 02 27 -e- 12 u -m- laarzen, verrekijker en determinatiewerken.

***NME De Wielewaal i.s.m. Milieudienst Stad Turnhout.** Dag van het Park: Natuureducatieve wandelingen in het Stadspark van Turn- hout -b- 9 u, 11 u, 13 u en 15 u hoofdingang van het Stadspark, Ring, Turnhout -info- Tineke Thijs 014/47 29 55.

***Rupelstreek.** Natuureducatieve wandeling in de Oude Nete-arm (Thema: Water) -b- 14 u ingang natuurgebied Oude Nete-arm, hoek Kerkstraat en Schoolstraat, Rumst -l- Marc Zegels 03/888 31 21 -e- 17 u.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur": Schilderijen en olieverf van Clement Leybaert -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Voorkempem.** Natuureducatieve wandeling in de Vallei van de Visbeek -b- 13u30 kerk van Wechelderzande -l- Werner Van Hoof -e- 16u30 -m- laarzen, loop, flora en verrekijker.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve wandeling aan de watermolen te Ottergem en Gotegeem -b- 13u30 Markt van Zottegem of 14 u watermolen te Ottergem -l- Jan François 09/361 03 00 -e- 17 u -m- laarzen of stevig schoeisel, verrekijker en veldgidsen.

28

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Witgoor -b- 9u30 Pannenkoekenboot, Puttendijk 1A, Witgoor -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

29

***Gent.** Natuureducatieve plantenwandeling rond het "Hoofdgeleed" te Sint-Kruiswinkel -b- 18u30 kerk van Sint-Kruiswinkel -l- Jean De Prez -e- 21u30 -m- verrekijker, loop en veldgidsen.

***Meetjesland.** Natuureducatieve plantenwandeling langsheen de kanaalbermen van het kanaal Gent-Brugge te Merendree (PWG) -b- 19 u P. sporthal, Pussemierstraat, Eeklo of 19u30 Durmenbrug, brug over kanaal Gent-Brugge, Durmstraat, Merendree -l- William White en Chris Bruggeman 09/377 71 40 -e- 22u30 -m- flora's en loop.

Plantenwerkgroep West-Vlaanderen. Planteninventarisatie te Oostnieuwkerke -b- 9 u kerk van Oostnieuwkerke -l- Hugo Ruysseveldt -e- 15 u -info- enkel na telefonische afspraak bij Hugo 058/52 29 42 (voor 19 u).

30

***Denderland.** Natuureducatieve plantenwandeling in het Raspaillebos (PWG) -b- 18u30 P. stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst of 19 u café boven op de Bosberg -l- Paul Van den Bremt, Laurent Annaert en Walter Tolleneer -e- 22 u -m- flora, loop en laarzen.

***Plantenwerkgroep Antwerpen.** Natuureducatieve plantenwandeling in het Springbos -b- 18u30 spoorwegbrug op de Mechelsebaan, Duffel -l- Johan Asselberghs en Olivier Heylen 014/47 29 50 -e- 21u30 -m- flora's en loop.

JUNI

1

***Mandelstreke.** Natuureducatieve avondwandeling in de Blankaart en omgeving -b- 19 u hoek Meiboomlaan en Lindenstraat, Roeselare -l- Cien De Roo 051/50 23 46 -e- 22u30 -m- laarzen en verrekijker.

***Midden-Kempem.** Natuureducatieve avondwandeling in het Griesbroek te Balen-Olmen -b- 19u30 straalmolen Balen-Hulsen, gelegen aan Grote Nete, overgang Watermolenweg naar Straal(straat), Hulsen-Balen -l- T. Schildermans 014/32 28 53 -e- 22u30.

***Westland.** Natuureducatieve driedaagse van 1 tot 3 juni naar het Biesbosch (NL) -info- meer inlichtingen en inschrijvingen bij Mario Hanssens 056/53 05 73 en dit voor 15 mei -m- verrekijker, laarzen, tent, toiletgerief en picknick voor zaterdag!!

2

***Meetjesland.** Natuureducatieve vlinderwandeling in het Drongengoed (VLWG) -b- 13u30 P. sporthal, Pussemierstraat, Eeklo of 14 u café Jagershof, Drongengoedweg 11, Ursel (Knesselare) -l- Diëgo Van De Keere -e- 17 u.

***Nationale Werkgroep Botanie.** Natuureducatieve plantenstudie-week in de Causses de Larzac te St. Eulalie-de-Cernon (FR) -info- inschrijven bij André Van den Bergh 052/35 05 18.

***Plantenwerkgroep Antwerpen.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van Rijkervorsel -b- 9 u kerk van Rijkervorsel -l- Jack Govaerts en Olivier Heylen 014/47 29 50 -e- 17 u -m- flora's en loop.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur": Glas en schilderwerken van Erwin Vanderborcht -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

Zuid-Limburg. Beheerswerken in onze reservaten -b- 9 u Natuur

Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren -l- Roger Nijssen -e- 12 u.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve driedaagse van 2 tot 4 juni in de Vi-roinvallei -info- meer gegevens en inschrijven bij Koen Verhoeyen 09/380 42 77 of Danny Maddelein 09/360 99 24.

3

***Bree.** Natuureducatieve wandeling in De Luysen en omgeving -b- 14 u P. De Luysen, einde Mariahofstraat, Bree -l- Patrick Hermans -e- 17 u.

***Demervallei.** Natuureducatieve wandeling in de omgeving van de abdij van Averbode -b- 14 u binnenplein van abdij van Averbode -l- Noël Gijbels 016/56 93 46 -e- 16u30.

***Denderland.** Natuureducatieve wandeling in het Osbroek (Thema: Natuurontwikkeling) -b- 10 u infobord aan Osbroek, Burg. Blankaertdreef, Aalst -l- Bart Backaert -e- 12 u.

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve insectenwandeling te Heldergerm -b- 14u30 Ouddorp, café De Koterhaak, Heldergerm (Haaltert) -l- Danny Van Schandevijl -e- 17u30.

***Land van Waas-Noord.** Natuureducatieve plantenwandeling in het reservaat d'Eilanden -b- 9 u Natuurhuis Panneweel, Krekeldijk 2, Sint-Gillis-Waas -l- Chris De Buyzer -e- 12 u.

***Mechelen.** Natuureducatieve wandeling in twee natuurgebieden in de omgeving van Turnhout -b- 9 u centraal station NMBS Mechelen, Hanswijkvaart, naast spoorweg of 10 u en 13u30 Bezoekerscentrum De Liereman, Schuurhovenweg, Oud-Turnhout -l- Ludo Huibrechts en Aloïs Van Gorp -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker en picknick.

***Meetjesland.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in het Drongengoed -b- 6 u kruispunt Westvoordestraat en Drongengoedweg, Knesselare -l- Eric Blondia -e- 9 u.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve voormiddagwandeling in de Wateringen -b- 10 u Fam. Wijnen, Bredase Dijk 59, Bergeyk, ten noorden van blok 6 -l- Albert Van Otten -e- 12u15.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve namiddagwandeling in de Vloeiweiden -b- 14 u Wateringhuis, einde Koloniestraat, Lommel-Kolonie -l- A. Janssen en H. Cuuyvers -e- 16u30.

***Pajottenland.** Natuureducatieve seizoenwandeling in het Liedekerkebos -b- 9u30 P. Liedekerkebos, Schelfhoutstraat, Liedekerke -l- Erik De Block 053/68 35 88 -e- 12 u -m- laarzen en verrekijker.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur": Glas en schilderwerken van Erwin Vanderborcht -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Turnhout.** Natuureducatieve wandeling in Weelde-Statie -b- 14 u Oud Station, Weelde Statie, Steenweg op Merksplas, Weelde -l- Gilbert Loos -e- 17 u.

***Vlaamse Ardennen.** Natuureducatieve wandeling naar het Louvierenbos vanuit Opbrakel -b- 14 u kerk van Opbrakel, Sint-Martensstraat -l- Lieven Kinds 09/383 71 39 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker en veldgidsen.

Westland. Watervogeltelling in de Verdrongen Weide -b- 9u30 Vijverhuis, Vijverdreef, Zillebeke -l- Patrick Snick 09/281 08 51 -e- 12 u -m- laarzen, verrekijker en telescoop.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in De Kevie -b- 14 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren -l- Nico Mathias -e- 17 u.

4

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve dagtocht in de omgeving van de Sint-Pietersberg te Maastricht -b- 8 u station Oude God, Lode Dosfellei, Mortsel of 9u30 voor kerk van Eben-Emael -l- Hugo Waelerschoot 03/455 22 12 -e- 17 u -m- loop, potjes, verrekijker, veldgidsen en stevige wandelschoenen -info- mits de leiding te verwittigen kan men om 14 u aansluiten op de P. in het centrum van Kanne.

***Brugge.** Natuureducatieve dagtocht naar de Boulonnais-vallei van de Aa -b- 8 u station van Brugge, kant Sint-Michiels -l- Jef De Kempe 050/27 94 36 -e- 19 u -m- stevige wandelschoenen, flora's en picknick met drank -info- carpooling.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in Berg (Thema: Orchissen en rietvogels) -b- 9 u café Riant, via N21 Brussel-Haacht, Berg -l- M. Janssens -e- 12 u -m- gepaste kledij, laarzen, flora's, vogelgidsen, loop en verrekijker.

***Noorderkempem.** Natuureducatieve wandeling in het domein Cogels -b- 13 u kerk van Essen-Hoek, Moerkantsebaan, Essen of 13u30 zij-ingang Grote Meer -l- René Nelen 03/667 33 83 -e- 17 u -m- laarzen en verrekijker -info- inkom 100 F/persoon.

5

Plantenwerkgroep West-Vlaanderen. Planteninventarisatie te Zaren -b- 9 u kerk van Zaren -l- Hugo Ruysseveldt -e- 15 u -info- enkel na telefonische afspraak bij Hugo 058/52 29 42 (voor 19 u).

7

***Gent.** Natuureducatieve plantenwandeling te Zevergem -b- 18u30 kerk van Zevergem (De Pinte) -l- Jean De Prez -e- 21u30 -m- verrekijker, veldgidsen en loep.

8

***Mandelstreke.** Natuureducatieve avondwandeling in de Schelde-meersen te Zevergem -b- 19 u hoek Meiboomlaan en Lindenstraat, Roeselare of 19u45 P. café Doornhammeke, Pont Zuid -l- Piet Desmet 051/22 58 52 -e- 22u30 -m- laarzen en verrekijker.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve diavoordracht : "Terug naar het water" -b- 20 u Natuur Educatief Centrum De Vroente, Putsesteenweg 129, Kalmthout -l- L. Dobbels -e- 23 u -info- i.s.m. Paleontologische Vereniging, Cultuurraad Essen en AMINAL NEC De Vroente.

9

Avelgem. Beheerswerken in de Reytsmeersen en geven van uitleg aan geïnteresseerden -info- Dirk Dubois 056/35 57 75.

***Brugge.** Natuureducatieve nachtvlienderwandeling in de Romboutswerve -b- 21u30 ingang Romboutswerve, Damme -l- Roland Van nieuwenhuyze 050/82 64 79 -e- 0u30 -m- insectengidsen -info- deze kennismaking met nachtvinders wordt gevolgd door een aanvullende theoretische cursus.

***Merelbeke-Melle.** Natuureducatieve plantentocht in De Putten te Merelbeke -b- 9 u kerk van Schelderode of 13 u ingang De Putten, gelegen aan grens Melsen-Schelderode en de Schelde -l- Fernand Daenekynt en Olivier Heylen 014/47 29 50 -e- 16 u -m- plantengidsen, loep, laarzen en picknick.

***Plantenwerkgroep Antwerpen.** Natuureducatieve plantenwandeling in de Langendonk -b- 9 u Netebrug langs de ring van Herentals -l- Eddy Vercammen en Louis Schellens -e- 12 u -m- flora's en loep.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Glas en schilderwerken van Erwin Vanderborcht -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

Turnhout. Educatieve fietstocht naar de Bleke Heide -b- 6 u Koffiebranderij Miko, Noord-Brabantlaan, Turnhout -l- Mark Smets -e- 18 u.

***Westland.** Natuureducatieve inventarisatiewandeling in de Plankebeek (Fauna en flora) -b- 14 u achterkant Lystex, Industriezone, Werf -l- Luc De Poortere 056/31 47 17 -e- 18 u -m- laarzen en verrekijker.

10

Antwerpen-Centrum. Educatieve fietstocht in de Baronnie (NL) -b- 8u30 kruispunt Driehoek (genaamd Stabroekse Steenweg) en Kapelsesteenweg -l- Louis Vanhooydonck -e- 17 u -m- regenkleidij en picknick met drank.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve dagtocht in de Voorkempen -b- 8 u station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel -l- Luc Van Schoor 03/353 09 77 -e- 17 u -m- verrekijker, telescoop, veldgidsen, flora, vogelgids, fototoestel, laarzen bij regenweer, stevig schoeisel en picknick -info- men kan om 13u30 aansluiten aan de kerk van Pulderbos.

Avelgem. Beheerswerken in de Reytsmeersen en geven van uitleg aan geïnteresseerden -info- Dirk Dubois 056/35 57 75.

***Brugge.** Natuureducatieve steltvogelwandeling in de Voorhaven van Zeebrugge -b- 9 u P. De Jaegher, Havenstraat 7, Brugge -l- Frank De Scheemaeker 050/33 96 09 -e- 12u30 -m- laarzen, verrekijker en telescoop.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in de beemden te Wolvertem -b- 14 u P. van de Sportschuur, Driesstraat, Wolvertem -l- P. Van Elewijck 02/269 37 24 -e- 17u30 -m- gepaste kledij, wandelschoenen, flora's en loep.

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling te Westerlo (Thema: Geneeskragtige kruiden) -b- 14 u jeugdherberg Het Boswachtershuis, Papedreef 1, Westerlo -l- Hilde Peeters 014/54 14 38 -e- 17 u.

***Kievit.** Natuureducatieve wandeling in de Luysterborg en de Vogelenzang -b- 9 u kerk van Beerse (Den Hout), Schransdriesstraat, Beerse -l- Ludo Berckvens -e- 12 u -m- laarzen, gidsen en verrekijker.

***Land van Waas-Noord.** Natuureducatieve dagtocht naar het Dal van de Jeker in Nederlands Limburg -b- 7u30 voor de kerk van Sint-Gillis-Waas of 7u30 aan het politiekantoor te Beveren -l- Chris De Buyzer -e- 17 u -m- verrekijker en picknick met drank -info- inschrijven door storting van 450 F op rekening 000-0105608-72 van afdeling Waasland-Noord, Reoletteaan 22, De Klinge met vermelding "Busreis".

***Mandelstreke.** Natuureducatieve dagtocht naar het Naardermeer en Ankeveense plassen -b- 6 u hoek Meiboomlaan en Lindenstraat, Roeselare -l- Cien De Roo 051/50 23 46 -e- 20u30 -l- verrekijker en picknick.

***Meetjesland.** Natuureducatieve wandeling in de Canisvliet -b- 13u30 P. sporthal, Pussemierstraat, Eeklo of 14u15 ingang van Canisvliet -l- Marc Boone en Arsène Van Veerdegem -e- 17 u.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve dagtocht naar de Vallei Holzwarche (Oostkantons) -b- 8 u P. Clubhouse SCK, aan rotonde links -m- geschikte kledij en picknick -info- voor meer inlichtingen en inschrijvingen bellen naar Jef Sas 014/31 26 57.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve plantenwandeling in de Oude Landen -b- 8u30 P. De Vroente, Putsesteenweg 129, Kalmthout of 9 u ingang kasteel Veltwijck, Veltwijcklaan 27, Ekeren -l- Dré Vansteenvoort 03/666 55 74 -e- 12 u -m- flora's en loep.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in de Dommelvallei te Eksel en Peer -b- 8 u kerk van Eksel -l- Gerard Jannis -e- 12 u.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Glas en schilderwerken van Erwin Vanderborcht -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Turnhout.** Natuureducatieve insectenwandeling op de Cartierheide -b- 13 u hoofdingang Abdij van Postel, Postel (Mol) -l- Gilbert Loos -e- 17 u.

***Vlaamse Ardennen.** Natuureducatieve wandeling in de wijk Rorvorst van Brakel -b- 14 u rondpunt Nederbrakel, kruispunt met de weg Ronse-Brakel en Oudenaarde-Geraardsbergen -l- Eddy Saveyn 09/380 03 00 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker en veldgidsen.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve landschapswandeling in de omgeving van Brakel -b- 9 u Markt van Brakel -l- Roger D'Homme 055/42 37 73 -e- 17 u -m- laarzen of stevig schoeisel, verrekijker, loep, veldgidsen en picknick.

11

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Herenthout -b- 9u30 't Schipke aan de Nete, Niemandshoek 12, Herenthout -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

12

***Meetjesland.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van Assenede (PWG) -b- 19 u P. sporthal, Pussemierstraat, Eeklo of 19u30 begin Hollekensdijk(straat), Assenede -l- William White en Chris Bruggeman 09/377 71 40 -e- 22u30.

Plantenwerkgroep West-Vlaanderen. Planteninventarisatie te Kortemark -b- 9 u kerk van Kortemark -l- Hugo Ruysseveldt -e- 15 u -info- enkel na telefonische afspraak op 058/52 29 42 (voor 19 u).

13

***Brechtse Heide.** Natuureducatieve plantenwandeling in de Hooi-donkse Beemden te Zoersel -b- 18u40 P. dienstencentrum, Schoolstraat, Schilde of 19 u Boshuis, Zoersel -l- Mark Vandenvan -e- 22 u -m- loep, flora en laarzen.

***Denderland.** Natuureducatieve plantenwandeling te Hekelgem (PWG) -b- 18u30 P. stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst -l- Paul Van den Bremt, Laurent Annaert en Walter Tolleneer -e- 22 u -m- flora, loep en laarzen.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve Nachtzwaluwenwandeling op de Kalmthoutse heide -b- 21 u P. Natuur Educatief Centrum De Vroente, Putsesteenweg 129, Kalmthout -l- Herman Lieckens 03/666 90 33 -e- 23u30 -m- verrekijker en wandelschoenen.

14

***Plantenwerkgroep Oost-Vlaanderen.** Natuureducatieve plantenwandeling in het Stedelijk Domein De Campagne te Drongen -b- 18u30 kerk van Drongen -l- Hugo Notebaert -e- 21u30 -m- flora's en loep.

15

Mandelstreke. Educatieve avondfietstocht : Gierzwaluwinventarisatie -b- 19 u hoek Meiboomlaan en Lindenstraat, Roeselare -l- Piet Desmet 051/22 58 52 -e- 22u30 -m- fiets en verrekijker.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve diavoordracht : "Uitsterven is voor eeuwig" -b- 20 u Natuur Educatief Centrum De Vroente, Putsesteenweg 129, Kalmthout -l- Professor Joris Geys -e- 23 u -info- i.s.m. Paleontologische Vereniging, Cultuurraad Essen en AMINAL NEC De Vroente.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in Het Pijnven te Eksel-Lommel -b- 20u30 P. staatsbos Het Pijnven, weg van Eksel naar Kerkhoven -l- Albert Geuens -e- 23 u.

16

***Nationale Werkgroep Botanie.** Natuureducatieve plantentocht in de Dommelvallei met broekbossen en graslanden -b- 9 u kerk van

Wijchmaal, Sint-Trudostraat -I- Olivier Heylen 014/47 29 50 -e- 17 u -m- laarzen, loep, flora's en picknick met drank.

***Ronse.** Natuureducatieve observatietoeltocht van weidebroedvogels en Boomkijkers aan de Oostkust -b- 14 u station van Ronse, Stationstraat of 14u30 kerk van Petegem-Deinze, rotonde Kortrijksebaan of 15u15 kerk van Dudzele -I- Philippe Moreaux 055/21 88 87 -e- 24 u -m- stevig schoeisel, verrekijker, vogelgidsen, aangepaste kledij en picknick met drank.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve zeevogelobservatiewandeling te Zeebrugge -b- 10 u kerk van Petegem-Deinze, rotonde Kortrijksebaan -I- Nico Geiregat 0476/98 33 39 -e- 15 u -m- laarzen, verrekijker, ev. telescoop, 2x picknick -info- we kunnen om 15u15 aansluiten bij afdeling Ronse voor observatie van weidebroedvogels en Boomkijkers.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Glas en schilderwerken van Erwin Vanderborght -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -I- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

17

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve wandeling in Ter Bronnen en het Torfbroek -b- 12u30 gemeentehuis van Mortsel -I- Luk Smets 03/289 73 66 -e- 17 u -m- loep, verrekijker, laarzen en veldgids.

***Bree.** Natuureducatieve wandeling in De Luysen en in de A-beekvallei -b- 7u30 stadsplein, aan fontein, Bree of 7u45 P. De Luysen, einde Mariahofstraat, Bree -I- Leo Corstjens en Jannie Neyens -e- 9 u.

***Brugge.** Natuureducatieve wandeling rond Clairmarais in het reservaat, weiland en bos -info- Guido Orbie 050/39 60 92.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in het Brusselse Neerpede -b- 14 u kerkje van Pede -I- Lut Mertens 02/524 28 52 -e- 17 u -m- gepaste kledij, wandelschoenen, gidsen en verrekijker.

***Gent.** Natuureducatieve wandeling in de Damvallei op zoek naar libellen -b- 14 u kerk van Destelbergen-Centrum -I- Bernard Van Elieghem -e- 17u30 -m- verrekijker, loep en veldgidsen.

***Meetjesland.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Park van Poeke (PAWG) -b- 14 u P. sporthal, Pussemierstraat, Eeklo of 14u30 kerk van Poeke -I- Etienne Van Aelst -e- 17u30 -m- loep, spiegel en paddestoelgidsen.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve wandeling in het Schepsveld te Balen-Scheps -b- 9 u Bleukenshoeve, De Reit, Balen -I- M. Van Buggenhout 014/81 12 53 -e- 12 u.

***Netevallei.** Natuureducatieve wandeling in de Langdonken -b- 13u30 Wielewaallokaal, Hallaar of 14 u kerk van Ramsel -I- Staf De Roover 016/69 94 40 -e- 16u30 -m- laarzen en anti-muggenzalf.

***Oostende.** Natuureducatieve dagtocht naar de Maasvallei -b- 7 u Provinciaal Maritiem Instituut, Mercatorlaan 15, Oostende -I- Fernand Devos -e- 20 u -m- laarzen, verrekijker en picknick.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve wandeling langs de oude Leie te Astene met bezoek aan het reservaat Leyhoek -b- 14 u sas van Astene, einde Hellestraat -I- Daniël Packet 056/60 15 94 -e- 17 u -m- stevig schoeisel of laarzen bij regenweer, verrekijker en veldgidsen.

***s Heerenbosch.** Educatieve fietstocht door Hamme met bezoek aan privé archeologische museum -b- 9u25 stipt aan kerk van Baasrode (Dendermonde), Scheldeveer -I- François Van den Broeck 052/47 99 89 -e- 17 u -info- fiets kan gehuurd worden en middagmaal kan besteld worden.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Glas en schilderwerken van Erwin Vanderborght -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -I- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve insectenwandeling te Wetteren -b- 14 u Markt van Zottegem -I- Frank De Waele 055/42 78 40 -e- 17 u -m- laarzen of stevig schoeisel, verrekijker, potjes, loep en veldgidsen.

18

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Averbode -b- 9u30 't Schaap, P. school, Boonstraat 1, Averbode -I- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

19

***Gent.** Natuureducatieve plantenwandeling rond de Schelderodeput te Schelderode -b- 18u30 kerk van Schelderode (Merelbeke) -I- Jean De Prez -e- 21u30 -m- verrekijker, loep en veldgidsen.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve diavoordracht : "Ons klimaat in beroering" -b- 20 u Natuur Educatief Centrum De Vroente, Putsessteenweg 129, Kalmthout -I- Professor H. Poppe -e- 23 u -info- i.s.m. Paleontologische Vereniging, Cultuurraad Essen en AMINAL NEC De Vroente.

Plantenwerkgroep West-Vlaanderen. Planteninventarisatie te Geite -b- 9 u kerk van Geite -I- Hugo Ruysseveldt -e- 15 u -info- enkel na telefonische afspraak bij Hugo 058/52 29 42 (voor 19 u).

20

***Denderland.** Natuureducatieve plantenwandeling te Moorsel (PWG) -b- 18u30 P. stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst -I- Paul Van den Bremt, Laurent Annaert en Walter Tolleneer -e- 22 u -m- flora, loep en laarzen.

21

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van de oude Scheldemeander te Meilegem (PWG) -b- 18u30 Natuur Educatief Centrum De Kaaihoeve, Oude Scheldestraat 16, Meilegem -I- Koen Verhoeven 09/380 42 77 -e- 21u30 -m- laarzen, loep, flora's en determinatietabellen.

22

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve midzomeravondwandeling in de Zwalmvallei -b- 20 u kerk van Sint-Goriks-Oudenhove -I- Peter De Vos 09/360 98 22 -e- 23 u -m- laarzen of stevig schoeisel, verrekijker en veldgidsen.

23

***Fruitstreek.** Natuureducatieve dagtocht naar Nismes -b- 8 u P. station van Tienen -I- André Roelants -e- 20 u -info- inschrijven door storting van 450 F op rekening 330-0116265-16.

***Lier.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van Poederlee -b- 9 u kerk van Poederlee -I- Evie Verboven 03/455 35 30 -e- 16u30 -m- flora's, loep en picknick met drank.

Moervaart-Zuidlede. Beheerswerken in de Turfmeersen : Maaïen -b- 9 u ingang Turfmeersen, achter de suikerfabriek van Moerbeke-Waas -I- Gerrit Naudts 09/355 66 26.

***Plantenwerkgroep Antwerpen.** Natuureducatieve plantenwandeling in de Inslag -b- 9 u kerk van Maria-ter-Heide -I- Jan Van Sanden en Louis Schellens -e- 12 u -m- flora's en loep.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Glas en schilderwerken van Erwin Vanderborght -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -I- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***s Heerenbosch.** Beheerswerken in de Vlassenbroekse Polder -b- 8u30 Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -I- Jan Van Belle -e- 12 u -m- veiligheidsschoenen en laarzen.

***Stern.** Natuureducatieve uilenwandeling in de Scheldemeersen -b- 20 u Scheldebrug, Eke-Semmerzake op linkeroever -I- Walter Galle 09/281 05 94 -e- 23 u.

***Waregem.** Natuureducatieve Ransuilenwandeling in de Spitaelsbossen te Wortegem -b- 20u30 café 't Stokerijtje, steenweg Wortegem-Waregem -I- Norbert Desmet 055/38 96 72 -e- 23 u -m- laarzen, verrekijker en ev. zaklamp.

24

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve wandeling in het Zoerselbos en kennismaking met het bezoekerscentrum en de boerenbloementuin -b- 8u30 station Oude God, Lode Dosfellei, Mortsel of 9u15 Bezoekerscentrum, Boshuisweg 2, Halle (Zoersel) -I- Tuur Wuyts 03/449 99 11 -e- 16 u -m- loep, verrekijker, veldgidsen, flora, fototoestel, laarzen, stevig schoeisel, 50 F/persoon en picknick.

Brugge. Educatieve fietstocht langs de Leiemeersen (Thema: Dagvlinders) -b- 13u30 P. Katelijne Poort -I- Roland Vannieuwenhuyze 050/82 64 79 -e- 18u30.

***Kievit.** Natuureducatieve planten- en insectenwandeling in de Duivelskuil en op de Gemeenteheide -b- 14 u kerk van Beerse-Centrum, Kerkplein -I- Daniel Josten -e- 17 u -m- laarzen, gidsen en verrekijker.

***Mechelen.** Natuureducatieve wantsen- en keverwandeling in Den Brede Zeyp te Koningshooikt -b- 14 u centraal station NMBS Mechelen, Hanswijkvaart, naast spoorweg of 14u30 ingang Den Brede Zeyp, Berlaarbaan, Koningshooikt -I- Nobby Thys 014/47 29 55 -e- 17 u -m- loep, laarzen en determinatiewerken.

***Mechelen.** Natuureducatieve wandeling in Den Battelaer -b- 14 u Gentsesteenvweg, ter hoogte van het voetbalveld en P. van Covée (nr. 171), Mechelen -I- Rudy Willockx -e- 17 u -m- laarzen en verrekijker.

Moervaart-Zuidlede. Beheerswerken in de Turfmeersen : Maaïen -b- 9 u ingang Turfmeersen, achter de suikerfabriek van Moerbeke-Waas -I- Gerrit Naudts 09/355 66 26.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve rondleiding in de heemtuin te Rucphen (NL) -b- 13 u kerk van Essen-Horendonk, Dreveneind -I- Dré Vansteenvoort 03/666 55 74 -e- 16 u -m- loep en flora -info- inkom bedraagt 50 F of 2,5 gulden.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling naar de Veewey te

Eksel -b- 8 u P. van autokeuring langs baan Hasselt-Eindhoven -l- P. Waelbers en Luc Winters -e- 12 u.

***Plantenwerkgroep Vlaams-Brabant.** Natuureducatieve plantenwandeling in het Zwartbos -b- 9 u kerk van Bierbeek -l- Georges Buelens en André Van den Bergh -e- 17 u -m- flora's en loop.

***Rupelstreek.** Natuureducatieve dagtocht naar de Kalmthoutse Heide -b- 9 u P. Heilig-Hartkerk, Antwerpsestraat (A12), Boom of 10 u Natuur Educatief Centrum De Vroente, Putsesteenweg 129, Kalmthout -l- Marc Zegels 03/888 31 21 -e- 16u30 -m- laarzen bij regenweer en verrekijker -info- deelname is gratis.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve wandeling langs de ruilverkavelingspaadjes in Woutergem -b- 14 u kerk van Woutergem (Deinze), Dentergemstraat -l- Paul Cardon 055/31 19 92 -e- 17 u -m- stevig schoeisel of laarzen bij regenweer, verrekijker en veldgidsen.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur": Glas en schilderwerken van Erwin Vanderborght -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

25

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve verrassingstocht -info- meer inlichtingen bij Oscar Toelen 014/23 43 37.

26

***Plantenwerkgroep Oost-Vlaanderen.** Natuureducatieve plantenwandeling in de Sint-Elooisput -b- 18u30 Cultureel Centrum, Brandegems Ham, Merelbeke -l- Serge Hoste -e- 21u30 -m- flora's en loop.

Plantenwerkgroep West-Vlaanderen. Planteninventarisatie te Torhout -b- 9 u P. Kasteel van Wijnendale -l- Hugo Ruyssveldt -e- 15 u -info- enkel na telefonische afspraak bij Hugo 058/52 29 42 (voor 19 u).

27

***Denderland.** Natuureducatieve plantenwandeling te Baardegem (PWG) -b- 18u30 P. stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst -l- Paul Van den Bremt, Laurent Annaert en Walter Tolleneer -e- 22 u -m- flora, loop en laarzen.

***Vlaamse Ardennen.** Natuureducatieve insectenwandeling in het Paddenbroek -b- 14 u P. Paddenbroek, Paddenstraat, Berchem-Kluisbergen -l- Filip Keirse 055/38 78 83 -e- 17 u -m- laarzen, ev. vlindernetje en insectengidsen.

***Voorkempem.** Natuureducatieve plantendeterminatieavond (Thema: Initiatie zeggen) -b- 19u30 VMPA-lokaal, uiterst rechts van orangerie, in park van Schilde, De Pont 45, Schilde -l- Hilde Lembrechts 03/353 21 68 -e- 22 u -m- flora met determinatietabel en loop.

28

***Gent.** Natuureducatieve plantenwandeling rond 'station Beervelde' -b- 18u30 kerk van Beervelde -l- Jean De Prez -e- 21u30 -m- verrekijker, loop en veldgidsen.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van de Makkegemdries (PWG) -b- 18u30 kerk van Munkzwalm -l- Koen Verhoeyen 09/380 42 77 -e- 21u30 -m- flora's, determinatietabellen, loop en laarzen.

29

***Brechtse Heide.** Natuureducatieve avondwandeling op het Groot Schietveld -b- 18u30 P. Toverfluit, Kapellei 264, Halle (Zoersel) of 19 u P. gemeentehuis van Brecht, Venusstraat -l- Hans Frijters 03/313 50 81 -e- 22u30 -m- loop en verrekijker.

***Plantenwerkgroep Antwerpen.** Natuureducatieve plantenwandeling in de Babbelbeekse Beemden -b- 9 u station van Duffel -l- Johan Asselberghs en Olivier Heylen 014/47 29 50 -e- 17 u -m- flora's en loop.

30

Antwerpen-Zuid. Beheerswerken op Fort VII te Wilrijk -b- 9 u Fort VII, Legerstraat 40, Wilrijk -l- Peggy Beers 03/829 07 70 -e- 12 u -m- verrekijker, veldgidsen, fototoestel, laarzen, stevig schoeisel, ev. werkhandschoenen en drank.

***Demervallei.** Natuureducatieve dagtocht naar de Schwalmvallei (D) -b- 7u30 kerk van Engsbergen (Tessenderlo), Dorpsplein -l- Florent Mangelschots 013/66 46 18 -e- 18 u -m- stevige wandelschoenen, planten- en vogelgids en picknick -info- carpooling.

Denderland. Beheerswerken in de Wellemers -b- 9 u depot, Wellemersstraat, Denderleeuw -l- Bruno De Bruyn -e- 16 u -info- voor de deelnemers is er een gratis barbecue.

***Mandelstreek.** Natuureducatieve poelendag: Wat leeft er in een poel -b- 8u30 hoek Meiboomlaan en Lindenstraat, Roeselare of 9 u BLOSO-centrum De Rille, Woumen -l- Bart Verhaeghe -e- 12 u -m- laarzen, loop en schepnetje.

Moervaart-Zuidlede. Beheerswerken in de Turfmeersen: Maaien

-b- 9 u ingang Turfmeersen, achter de suikerfabriek van Moerbeke-Waas -l- Gerrit Naudts 09/355 66 26.

***Nationale Werkgroep Botanie.** Natuureducatieve plantenwandeling op het 'Eiland' te Merendree -b- 9 u kerk van Merendree, Merendredorp -l- Hugo Notebaert 09/226 02 50 -e- 17 u -m- laarzen, loop, flora's en picknick met drank.

***Plantenwerkgroep Antwerpen.** Natuureducatieve plantenwandeling in de Netebocht te Rumst -b- 9 u kerk van Rumst -l- Nico Wijsmantel en Olivier Heylen 014/47 29 50 -e- 12 u -m- flora's en loop.

***s Heerenbosch.** Vlassenbroek Open 2001: Wandeltentoonstelling monumentale beeldende kunst: 30 kunstenaars stellen hun werk tentoon op de Scheldedijk en in het centrum van Vlassenbroek. De opbrengst is bestemd voor aankoop van natuurgebied. Gratis toegankelijk van 30 juni t.e.m. 16 september. Galerij Salix is open zaterdag en zondag van 14 tot 18 u. Een bezoek aan deze tentoonstelling kan gecombineerd worden met deelname aan de natuurzoektocht -info- meer inlichtingen bij Pol Meert 052/41 18 85.

***Vlaamse Ardennen.** Natuureducatieve insectenwandeling langs de oude Scheldearm te Waarmaarde -b- 14 u kerk van Waarmaarde, Onze-Lieve-Vrouwstraat -l- Nico Geiregat 0476/98 33 39 -e- 17 u -m- insectennetje, loop, determinatiesleutels, potjes en laarzen.

Waregem. Maai- en hooibeheer op de oude spoorwegberm -b- 8 u Waterzuiveringsinstallatie, Slekkeputstraat, Waregem, dichtbij het station -l- Peter Depodt 056/61 04 55 en J.M. V.D. Meerschaut 09/383 87 12 -e- 17 u -m- aangepaste werkkledij, werkhandschoenen, stevig schoeisel en ev. picknick -info- drank (koffie, frisdrank, bier) wordt gratis aangeboden; iedereen is op gelijk welk moment van de dag van harte welkom.

JULI

1

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve dagtocht naar het Vorsendonckbos en de Demervallei -b- 9u30 kerk van Testelt -l- Filippie Meyerman -e- 17 u -m- laarzen bij regenweer en picknick.

Brugge. Educatieve fietstocht: Op zoek naar de Huiszwaluw -b- 9 u Dampoort, Brugge -l- Frank De Scheemaeker.

***Brussel.** Natuureducatieve exotewandeling in het Brusselse -b- 9 u kerk van Meise -l- M. Segers 02/269 78 16 -e- 11u45 -m- verrekijker en wandelschoenen.

***Denderland.** Natuureducatieve wandeling in het Osbroek (Thema: Ecologie in het bos) -b- 10 u infobord aan Osbroek, Burg. Blanckaertdreef, Aalst -l- Antonia Geerts -e- 12 u.

***Gent.** Natuureducatieve libellentocht naar de moerassen van Harchieën en omgeving -b- 8 u Sint-Pietersplein, Gent -l- Bernard Van Eleghem -e- 16 u -m- verrekijker, telescoop, loop, veldgidsen en picknick met drank -info- carpooling.

***Geraardsbergen.** Natuureducatieve rondleiding in de museumtuin van Gaasbeek -b- 13 u Vesten, Geraardsbergen of 14 u bezoekerscentrum, in achthoekig paviljoen van het Domein van Gaasbeek -l- Rudy Stevens 054/41 97 02 -e- 16 u -info- inschrijven door storting van 100 F op rekening 001-2693818-10 met vermelding van aantal deelnemers en dit voor 20 juni.

***Krekel-Anzegem.** Natuureducatieve dagtocht naar Maarke-Kerkem -b- 9u30 kerk van Maarke-Kerkem -l- Erik Cooman 056/68 12 60 -e- 17 u -m- picknick -info- inschrijven door storting van 100 F/persoon of 150 F/gezin op rekening 462-1105061-35 met vermelding van naam; inschrijvingen zijn beperkt!

***Meetjesland.** Natuureducatieve plantenwandeling in het Drongengoed -b- 9 u kruispunt Westvoordestraat en Drongengoedweg, Knesselare -l- Eric Blondia -e- 12 u.

Moervaart-Zuidlede. Beheerswerken in de Turfmeersen: Maaien -b- 9 u ingang Turfmeersen, achter de suikerfabriek van Moerbeke-Waas -l- Gerrit Naudts 09/355 66 26.

***s Heerenbosch.** Natuureducatieve wandeling in de Vlassenbroekse Polder: Waarnemen van vogels in hun biotoop -b- 10 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Peter Van de Putte -e- 12 u -m- laarzen en verrekijker.

***s Heerenbosch.** Zomerzoektocht van 1 juli tot eind september in Vlassenbroek (Dendermonde) -info- Paul Van Geet 052/35 73 50 -m- schrijverij -info- opbrengst bestemd voor aankoop natuurgebied.

***Turnhout.** Natuureducatieve wandeling in het Frans Segers Reservaat te Turnhout -b- 9 u brug achter restaurant 't Spookhuis, Steenweg op Gierle 441, Turnhout -l- Paul Prinsen -e- 12 u.

Westland. Watervogeltelling in de Verdrongen Weide -b- 9u30 Vijverhuis, Vijverdreef, Zillebeke -l- Rudy Claeys 057/20 24 54 -e- 12 u -m- laarzen, verrekijker en telescoop.

***Zemst.** Natuureducatieve familiewandeling in het Torfbroek -b- 14 u kerkplein van Weerde -l- Jeanne Peeters 015/61 20 86 -e- 17 u.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in De Kevie -b- 14 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren -l- Nico Mathias -e- 17 u.

2

***Plantenwerkgroep Limburg.** Natuureducatieve plantenwandeling op de Riebosserheide -b- 18u30 brug aan kanaal te Lommel -l- Olivier Heylen 014/47 29 50 -e- 22u30 -info- i.s.m. plantenwerkgroep Lihona.

3

***Meetjesland.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van de Moerkes te Waarschoot (PWG) -b- 19 u P. sporthal, Pussemierstraat, Eeklo of 19u30 spoorwegovergang van spoorlijn Gent-Eeklo met het Jagerspad, Waarschoot -l- William White en Chris Bruggeman 09/377 71 40 -e- 22u30.

4

***Denderland.** Natuureducatieve plantenwandeling te Appels (PWG) -b- 18u30 P. stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst -l- Paul Van den Bremt, Laurent Annaert en Walter Tolleneer -e- 22 u -m- flora, loep en laarzen.

Plantenwerkgroep West-Vlaanderen. Planteninventarisatie te Zilverberg (Roeselare) -b- 9 u kerk van Zilverberg (Roeselare) -l- Pol Ingelaere en Olivier Heylen 014/47 29 50 -e- 16 u.

5

***Noorderkempen.** Natuureducatieve Gierzwaluwenwandeling te Kalmthout -b- 20 u kerk van Kalmthout -l- Jaak Brosens -e- 22 u -m- verrekijker -info- bij regenweer gaat deze activiteit niet door.

***Plantenwerkgroep Oost-Vlaanderen.** Natuureducatieve plantenwandeling in de Turfmeersen -b- 18u30 kerk van Eksaarde -l- Jean Deprez en Olivier Heylen 014/47 29 50 -e- 21u30 -m- flora's en loep.

6

***Krekel-Anzegem.** Natuureducatieve glimwormen- en Ransuilenwandeling in het Bassegembos te Anzegem -b- 21 u café 't Fontein-tje, Kapellestraat 6, Tiegem -l- Erik Cooman 056/68 12 60 -e- 24 u.

7

Dubbelloof-Westerlo. Deelname aan de Kasteelfeesten te Westerlo via infostand -b- 14 u Park, Kasteel de Merode, Westerlo -info- Marc Van den Bruel 014/54 97 54.

***Lier.** Natuureducatieve plantentocht in de omgeving van Arendonk (PWG) -b- 9 u kerk van Arendonk -l- Evie Verboven en Olivier Heylen 014/47 29 50 -e- 16u30 -m- flora, loep en picknick met drank.

***Meetjesland.** Natuureducatieve vlinderwandeling op de Schobbejakshoogte te Assebroek (VLWG) -b- 13u30 P. sporthal, Pussemierstraat, Eeklo of 14 u westelijke ingang van Schobbejakshoogte, in buurt van Ryckvelde -l- Diëgo Van De Keere -e- 17 u -m- vlinder-gids.

Zuid-Limburg. Beheerswerken in De Kevie -b- 9 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren -l- Roger Nijssen -e- 12 u.

8

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve Open Fortwandeling -b- 9 u Fort VII, Legerstraat 40, Wilrijk -l- Tuur Wuyts 03/ 449 99 11 -e- 12 u -m- loep, verrekijker, veldgidsen, flora, fototoestel, laarzen bij regenweer, stevig schoeisel en insectengids.

***Avelgem.** Natuureducatieve vlinder- en libellenwandeling in De Coupure Deweer te Avelgem -b- 9 u De Coupure Deweer, Meersstraat 45, Avelgem -l- Alex Libbrecht 056/75 60 87 -e- 12 u.

Avelgem. Permanentie in de natuurklas -b- 14 u De Coupure Deweer, Meersstraat 45, Avelgem -l- Alex Libbrecht 056/75 60 87 -e- 18 u.

***Brugge.** Natuureducatieve dagtocht naar Noord-Frankrijk -b- 7u30 station van Brugge -l- Johan Debuck en Valérie Goethals.

Dubbelloof-Westerlo. Deelname aan de Kasteelfeesten te Westerlo via infostand -b- 14 u Park, Kasteel de Merode, Westerlo -info- Marc Van den Bruel 014/54 97 54.

***Fruitstreek.** Natuureducatieve dagtocht naar de Kalmthoutse Heide -b- 7 u station van Sint-Truiden -info- Yvon Princen 016/56 84 35 -e- 21 u.

***Ronse.** Natuureducatieve wandeling in het Patersbos te Ronse -b- 15 u Paterskerkje, Steenweg op Elzele, tegenover Mgr. Beylstraat -l- Walter Vandermeulen 055/21 32 22 -e- 18 u -m- laarzen, verrekijker en veldgidsen.

***s Heerenbosch.** Natuureducatieve wandeling in de Vlassenbroekse Polder (Thema: Gewone en ongewone insecten) -b- 10 u Galerij

Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Ruben Meert -e- 12 u -m- vangnet, bokaaltje en laarzen.

***Voorkempen.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van Viersel -b- 13u40 P. dienstencentrum, Schoolstraat, Schilde of 14 u P. kerk van Viersel -l- Agnes Ligtvoet -e- 17 u -m- loep, flora's en verrekijker.

10

***Gent.** Natuureducatieve plantenwandeling rond de 'Stropbrug' te Gent -b- 18u30 Sint-Pietersplein, kant van het Schoolmuseum, Gent -l- Jean De Prez -e- 21u30 -m- verrekijker, veldgidsen en loep.

11

***Brechtse Heide.** Natuureducatieve plantendeterminatieavond (Thema: Initiatie zeggen) -b- 19u30 VMPA-lokaal, uiterst rechts van orangerie, in park van Schilde, De Pont 45, Schilde -l- Hilde Lembrechts 03/353 21 68 -e- 22 u -m- flora met determinatietabel en loep.

Schelde-Leie. Vergadering van de vogelwerkgroep -b- 20 u vergaderzaalje achteraan het Stedelijk Centrum, Heurnestraat, tegenover de Maalderijstraat, Heurne -l- Nico Geiregat 0476/98 33 39 -e- 22u30.

14

Plantenwerkgroep West-Vlaanderen. Planteninventarisatie te Houthulst -b- 9 u kerk van Houthulst -l- Hugo Ruysseveldt 058/52 29 42 -e- 16 u.

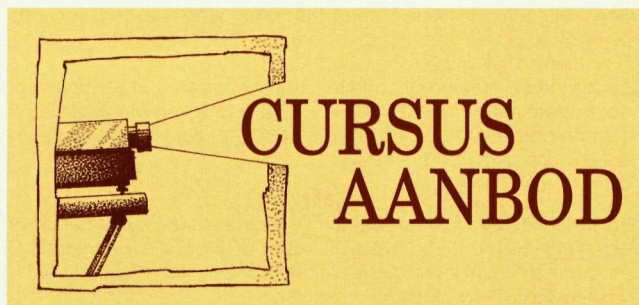
***Zemst.** Natuureducatieve plantenwandeling in de Weybeemd en omgeving -b- 14 u kerk van Weerde -l- Jeanne Peeters 015/61 20 86 en Olivier Heylen 014/47 29 50 -e- 17 u -m- flora's en loep.

15

***Noorderkempen.** Natuureducatieve vlinder- en libellenwandeling in bos en heide -b- 14 u P. Natuur Educatief Centrum De Vroente, Putsesteenweg 129, Kalmthout -l- Michaël Vandevenne en Joris Pinseel 03/667 57 97 -e- 17 u -m- verrekijker, loep, stevige schoenen, determinatiegidsen.

***s Heerenbosch.** Natuureducatieve wandeling in de Vlassenbroekse Polder (Thema: Water) -b- 10 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Ruben Meert en Frans Arijns -e- 12 u -m- laarzen en ev. schepnetje.

***Stern.** Natuureducatieve landschapswandeling in de Scheldevallei met aandacht voor zomerbloeiërs en libellen -b- 14 u dorp van Zevergem -l- Pieter Blondé en Walter Galle 09/281 05 94 -e- 17 u.

Het cursusaanbod wordt georganiseerd door NME De Wielewaal en staat onder begeleiding van cursusleiders van NME De Wielewaal.

PLANTEN

Bezoekerscentrum Landschap De Liereman i.s.m. NME De Wielewaal vzw

Cursus "Planten voor beginners"

Theorie: op 05/06 en 12/06, telkens van 9 tot 12 u

Bezoekerscentrum Landschap De Liereman, Broederpleinen, Schuurhoven, Oud-Turnhout

Praktijk: Excursies op 19/06 en 26/06, telkens van 9 tot 12 u

Bezoekerscentrum Landschap De Liereman, Broederpleinen, Schuurhoven, Oud-Turnhout

Prijs: 400 F/leden Wielewaal en leden samenwerkende partners van Bezoekerscentrum Landschap De Liereman en 700 F/niet-leden, eerst schriftelijk of telefonisch inschrijven bij Tineke Thijs, Graatakker 11, Turnhout, tel 014/47 29 55, fax 014/47 29 51, e-mail nme@wielewaal.be. Volgens bedrag storten op NME-rekening 068-2218241-72, Graatakker 11, Turnhout met vermelding "cursus planten Liereman" + telefoonnummer.

Info: Elfriede Schotsmans : 014/47 29 55

Brussel

Cursus "Planten in en om de stad"

Theorie: op 05/05 van 14 tot 17 u

In het Brusselse

Praktijk: excursies op 12/05, 19/05 en 09/06, telkens van 14 tot 17 u

In het Brusselse

Inschrijven: telefonisch bij Lut Mertens

Info: Lut Mertens : 02/524 28 52

Schelde-Leie+Vlaamse Ardennen

Cursus "Schermbloemen"

Praktijk: excursies op 07/07 en 15/09, telkens van 14 tot 17 u

- 07/07 : kerk van Kerkem, Kerkemstraat

- 15/09 : kerk van Leupegem, Dr. De Wolfplein

Prijs: gratis

Inschrijven: is niet nodig

Info: Karel De Waele : 09/386 45 60

Meebrengen: laarzen, loop en flora's

GRASSEN, ZEGGEN EN RUSSEN

Halle i.s.m. NME De Wielewaal vzw

Cursus "Grassen, zeggen en russen"

Theorie: op 30/05 en 06/06, telkens van 20 tot 23 u

CC Destelheide, Destelheidestraat 66, Dworp (Beersel)

Praktijk: excursies op 09/06, 16/06, 23/06 en 30/06, telkens van 14 tot 17 u

Plaats nog te bepalen

Prijs: 600 F/leden en 1000 F/niet-leden

Inschrijven: bij Pierre Kestemont : 02/377 52 10

Info: Hans Vermeulen : 014/47 29 55

Land van Waas-Zuid

Cursus "Grassen"

Theorie: op 01/06 en 08/06, telkens van 20 tot 23 u

VTS 3 (Vrije Technische School), Breedstraat, Sint-Niklaas

Praktijk: excursies op 09/06, 16/06 en 23/06, telkens van 14 tot 17 u

Prijs: 600 F

Inschrijven: telefonisch bij Tine Crève : 03/772 65 47 en storten op rekening 001-2187669-07, Belseledorp 16 bus 4, Belsele

Info: Tine Crève : 03/772 65 47

Provincie Oost-Vlaanderen

Cursus "Grassen, zeggen en russen"

Theorie: op 21/05 en 28/05, telkens van 9 tot 12 u

Cultureel Centrum van Merelbeke, Brandegems Ham

Praktijk: excursies op 04/06, 11/06, 18/06 en 25/06, telkens van 9 tot 12 u

Plaats nog te bepalen

Prijs: 600 F/leden en 1000 F/niet-leden

Inschrijven: telefonisch inschrijven bij Tineke Thijs 014/47 29 55 en vervolgens storten op rekening 068-2218241-72, NME De Wielewaal, Graatakker 11, Turnhout, met vermelding "grassen, zeggen en russen" en de juiste provincie

Info: Tineke Thijs : 014/47 29 55

Provincie Antwerpen

Cursus "Grassen, zeggen en russen"

Theorie: op 22/05 en 29/05, telkens van 14 tot 17 u

Wielewaalhuis, Graatakker 11, Turnhout

Praktijk: excursies op 05/06, 12/06, 19/06 en 26/06, telkens van 14 tot 17 u

Plaats nog te bepalen

Prijs: 600 F/leden en 1000 F/niet-leden

Inschrijven: telefonisch inschrijven bij Tineke Thijs 014/47 29 55 en vervolgens storten op rekening 068-2218241-72, NME De Wielewaal, Graatakker 11, Turnhout, met vermelding "grassen, zeggen en russen" en de juiste provincie

Info: Tineke Thijs : 014/47 29 55

Provincie West-Vlaanderen

Cursus "Grassen, zeggen en russen"

Theorie: op 25/05 en 01/06, telkens van 9 tot 12 u

Den Anklap, Leffingestraat 85, Oostende

Praktijk: excursies op 08/06, 15/06, 22/06 en 29/06, telkens van 9 tot 12 u

Plaats nog te bepalen

Prijs: 600 F/leden en 1000 F/niet-leden

Inschrijven: telefonisch inschrijven bij Tineke Thijs 014/47 29 55 en vervolgens storten op rekening 068-2218241-72, NME De Wielewaal, Graatakker 11, Turnhout, met vermelding "grassen, zeggen en russen" en de juiste provincie

Info: Tineke Thijs : 014/47 29 55

Schelde-Leie

Cursus "Grassen"

Theorie: op 09/06 en 23/06, telkens van 14 tot 17 u

- 09/06 : kerk van Dikkelvenne, hoek Kerkstraat en Gemeentehuisstraat

- 23/06 : kerk van Munte, Munteplein

Prijs: gratis

Inschrijven: is niet nodig

Info: Karel De Waele : 09/386 45 60

Meebrengen: laarzen, loop en flora's

Westkust

Cursus "Russen en zeggen"

Theorie: op 08/06 van 19u30 tot 22u30

Natuur Educatief Centrum van I.W.V.A., Doornpanne, Oostduinkerke-Koksijde

Praktijk: excursies op 09/06 en 17/06

- 09/06 : Westhoekreservaat, P. Koningsplein, De Panne van 9 u

- 17/06 : P. Sunparks, Kinderlaan, Oostduinkerke van 7u30

Prijs: gratis/leden Wielewaal afdeling Westkust, 300 F/leden Wielewaal en 700 F/niet-leden

Inschrijven: bij Godfried Warreyn, 058/51 80 80 of

godfried.warreyn@pi.be en storten op rekening 000-0147711-77 van

René Billiau, Westhoeklaan 13, De Panne

Info: Godfried Warreyn : 058/51 80 80

ONGEWERVELDEN**Antwerpen-Zuid**

Cursus "Libellen"

Theorie: op 20/06 en 27/06, telkens van 20 tot 23 u

Fort VII, Lokaal De IJsvogel, Legerstraat 40, Wilrijk

Prijs: 300 F

Inschrijven: door storting op rekening 000-0178083-88 van afdeling Antwerpen-Zuid, J.F. Kennedylaan 22, Aartselaar met vermelding "Libellen-cursus" + naam + telefoonnummer

Info: Catherine Vandercruyssen : 03/288 81 07

Bijen- en Insectencentrum Lieteberg

Cursus "Sprinkhanen"

Theorie: op 12/06 en 26/06, telkens van 19u30 tot 22u30

Bijen- en insectencentrum De Lieteberg, Stalkerweg z/n, Zutendaal

Praktijk: excursies op 22/07 en 26/08, telkens van 14 tot 17 u

Prijs: 300 F

Inschrijven: bij Raymond Lambie : 089/71 64 45, ter plaatse te betalen

Info: Raymond Lambie : 089/71 64 45

Halle i.s.m. NME De Wielewaal vzw

Cursus "Sprinkhanen"

Theorie: op 20/06 en 27/06, telkens van 9u30 tot 12u30

CC Destelheide, Destelheidestraat 66, Dworp (Beersel)

Praktijk: excursies op 25/07 en 01/08, telkens van 14 tot 17 u

Prijs: 400 F/leden en 700 F/niet-leden

Inschrijven: telefonisch bij Pierre Kestemont : 02/377 52 10

Info: bij Pierre Kestemont : 02/377 52 10

NME De Wielewaal vzw i.s.m. Likona

Cursus "Libellen"

Theorie: op 07/07 en 14/07, telkens van 14 tot 17 u

Groene Huis, Domein Bokrijk, Genk

Praktijk: excursies op 21/07 en 28/07, telkens van 14 tot 17 u

Prijs: 500 F/leden Wielewaal en JNM en 800 F/niet-leden

Inschrijven: bij Tineke Thijs : 014/47 29 55 en storten op rekening 068-2218241-72 met vermelding "Libellen - Bokrijk"

Info: Nobby Thys : 014/47 29 55

Noorderkempen

Cursus "Libellen"

Theorie: op 22/05 en 29/05, telkens van 19 tot 22 u

Natuur Educatief Centrum De Vroente, Putsesteenweg 129, Kalmthout

Praktijk: excursies op 10/06 en 04/08, telkens van 14 tot 17 u

Natuur Educatief Centrum De Vroente, Putsesteenweg 129, Kalmthout

Prijs: 400 F/leden en 500 F/niet-leden

Inschrijven: telefonisch inschrijven bij Joris Pinseel 03/667 57 97 en vervolgens inschrijvingsgeld storten op rekening 000-0415380-26 van afdeling Noorderkempen, Hofstraat 59, Essen, met vermelding "cursus libellen" + naam

Info: Joris Pinseel : 03/667 57 97

Provincie Antwerpen

Cursus "Sprinkhanen"

Theorie: op 10/07 en 17/07, telkens van 14 tot 17 u

Wielewaalhuis, Graatakker 11, Turnhout

Praktijk: excursies op 24/07 van 14 tot 17 u en 31/07 van 9 tot 12 u

Prijs: 400 F/leden en 700 F/niet-leden

Inschrijven: telefonisch inschrijven bij Tineke Thijs 014/47 29 55 en vervolgens storten op rekening 068-2218241-72, NME De Wielewaal, Graatakker 11, Turnhout, met vermelding "Sprinkhanen" en de juiste provincie

Info: Tineke Thijs : 014/47 29 55

Provincie West-Vlaanderen

Cursus "Sprinkhanen"

Theorie: op 12/07 en 19/07, telkens van 14 tot 17 u

Provinciaal Domein Bulskampveld, Beernem

Praktijk: excursies op 26/07 van 14 tot 17 u en 02/08 van 9 tot 12 u

Prijs: 400 F/leden en 700 F/niet-leden

Inschrijven: telefonisch inschrijven bij Tineke Thijs 014/47 29 55 en vervolgens storten op rekening 068-2218241-72, NME De Wielewaal, Graatakker 11, Turnhout, met vermelding "Sprinkhanen" en de juiste provincie

Info: Tineke Thijs : 014/47 29 55

Provincie Oost-Vlaanderen

Cursus "Sprinkhanen"

Theorie: op 12/07 en 19/07, telkens van 9 tot 12 u

Biologisch Centrum De Elzenhoeve, A. Catriestraat 183, 9031 Drongen (Gent)

Praktijk: excursies op 26/07 van 9 tot 12 u en 02/08 van 14 tot 17 u

Prijs: 400 F/leden en 700 F/niet-leden
Inschrijven: telefonisch inschrijven bij Tineke Thijs 014/47 29 55 en vervolgens storten op rekening 068-2218241-72, NME De Wielewaal, Graatakker 11, Turnhout, met vermelding "Sprinkhanen" en de juiste provincie
Info: Tineke Thijs : 014/47 29 55

Provincie Limburg

Cursus "Sprinkhanen"
Theorie: op 10/07 en 17/07, telkens van 9 tot 12 u
Gemeentezaal De Geer, Groenstraat z/n, Eksel
Praktijk: excursies op 24/07 van 9 tot 12 u en 31/07 van 14 tot 17 u
Prijs: 400 F/leden en 700 F/niet-leden
Inschrijven: telefonisch inschrijven bij Tineke Thijs 014/47 29 55 en vervolgens storten op rekening 068-2218241-72, NME De Wielewaal, Graatakker 11, Turnhout, met vermelding "Sprinkhanen" en de juiste provincie
Info: Tineke Thijs : 014/47 29 55

Scheldevallei

Cursus "Insecten"
Theorie: op 10/05 en 17/05, telkens van 19u30 tot 22u30
Stedelijk Centrum, Heurnestraat 227, Heurne (Oudenaarde), nabij de kerk
Praktijk: excursies op 23/06 van 9 tot 12 u en 01/07 van 14 tot 17 u
- 23/06 : kerk van Heurne om 8u45
- 01/07 : kerk van Huise-Lozer om 14 u
Prijs: 400 F/leden en 600 F/niet-leden
Inschrijven: bij Jacques Vanheeuverswijn : 09/324 09 42 en storten op rekening 891-2540092-60 van afdeling Scheldevallei, Ceuterickstraat 18, Asper, met vermelding "Cursus insecten"
Info: Jacques Vanheeuverswijn : 09/324 09 42

Vrienden van Schulensmeer i.s.m. NME De Wielewaal vzw

Cursus "Libellen"
Theorie: op 02/07 en 04/07, telkens van 19u30 tot 22u30
Zaal Sconelo, Kerkstraat 25, Schulen (Herk-de-Stad)
Praktijk: excursie op 08/07 van 14 tot 17 u
- 08/07 : kerk van Schulen (Herk-de-Stad)
Prijs: 500 F
Inschrijving: bij Tom Hoebrechts of Marcel Claes; ter plaatse te betalen
Info: Tom Hoebrechts : 013/32 69 34 of Marcel Claes : 013/44 36 07

Westland

Cursus "Insecten"
Theorie: op 10/07 en 12/07, telkens van 20 tot 22 u
Sterrenwacht, bij Hoeve Hagereke, Palingbeek, Zillebeke
Info: Rudy Claeys : 057/20 24 54

Zuid-West-Brabant

Cursus "Libellen"
Theorie: op 28/06 en 05/07, telkens van 19u30 tot 22u30
CC Destelheide, Destelheidestraat 66, Dworp (Beersel)
Praktijk: 15/07 en 05/08, telkens van 14 tot 17 u
Prijs: 400 F/leden en 700 F/niet-leden
Inschrijven: telefonisch bij Pierre Kestemont : 02/377 52 10
Info: bij Pierre Kestemont : 02/377 52 10

ZOOGDIEREN

Midden-Kempen

Cursus "Zoogdieren"
Theorie: op 03/05, 10/05 en 17/05, telkens van 20 tot 23 u
Ecocentrum De Goren, Postelsesteenweg, Mol
Praktijk: excursies op 11/05 van 21 tot 24 u en 19/05 van 6 tot 9 u
Prijs: 500 F/leden en 700 F/niet-leden
Inschrijven: telefonisch bij Jef Sas 014/31 26 57 en storten op rekening 001-1577791-65 van afdeling Midden-Kempen, Vennestraat 27 bus 2, Mol, met vermelding "Cursus zoogdieren"
Info: Jef Sas : 014/31 26 57

Natuurreservaten Oosterzele i.s.m. NME De Wielewaal vzw

Cursus "Vleermuizen"
Theorie: op 09/06 van 20 tot 23 u
't Heel-Al, Wijschoolstraat 21, Scheldewindeke
Praktijk: excursie op 23/06 van 21 tot 24 u
P. Labo voor Bosbouw, Geraardsbergsesteenweg, Gontrode
Info: Pascale Steurbaut : 0495/23 25 24

Scheldevallei

Cursus "Vleermuizen"
Theorie: op 05/06 van 20 tot 23 u
Stedelijk Centrum, Heurnestraat 227, Oudenaarde, nabij kerk van Heurne
Praktijk: excursie op 12/06 van 21 tot 24 u
Kerk van Heurne om 20u45!
Prijs: 150 F/leden en 200 F/niet-leden
Inschrijven: bij Jacques Vanheeuverswijn : 09/324 09 42 en door storting op rekening 891-2540092-60 van afdeling Scheldevallei, Ceuterickstraat 18, Asper
Info: Jacques Vanheeuverswijn : 09/324 09 42

Zemst

Cursus "Zoogdieren"
Theorie: op 18/05 en 15/06, telkens van 20 tot 23 u
'd Oude School, Damstraat 49, Weerde (Zemst)

Praktijk: excursies op 08/06 en 22/06, telkens van 21 tot 24 u
Telkens samenkomst aan de kerk van Weerde (Zemst)
Prijs: vrijwillige bijdrage
Inschrijven: zo mogelijk inschrijven bij Jeanne Peeters
Info: Jeanne Peeters : 015/61 20 86

VEGETATIEKUNDE

Natuurreservaten IJzervallei i.s.m. NME De Wielewaal vzw

Cursus "Vegetatiekunde"
Theorie: op 08/06 en 15/06, telkens van 19 tot 22 u
De Blankaart, Iepersesteenweg 56, Woumen-Diksmuide
Praktijk: excursies op 22/06 en 23/06
- 22/06 : De Blankaart, Iepersesteenweg 56, Woumen-Diksmuide om 19 u
- 23/06 : kerk van Maria-ter-Heide om 9 u
Prijs: 600 F
Inschrijven: eerst telefonisch contact opnemen met Sigrid Verhaeghe, De Blankaart, 051/54 52 44 en vervolgens storten op rekening 979-9722407-05 van afdeling IJzervallei NR met vermelding van naam en "Cursus vegetatiekunde". Aantal deelnemers is beperkt tot 20.
Info: Sigrid Verhaeghe : 051/54 52 44

AQUA-TEKENEN

Land van Waas-Noord

Cursus "Aqua-tekenen"
Praktijk: op 06/07, 07/07 en 08/07, telkens van 16 tot 21 u
Natuurhuis Panneweel, Krekeldijk 2, Meerdonk (Sint-Gillis-Waas)
Prijs: 1800 F
Inschrijven: telefonisch contact op 03/770 62 38 (na 18 u) en storten op rekening 000-0105608-72 van afdeling Waasland-Noord, De Klinge
Info: Jan D'Hollander : 09/770 64 26

HAARDETERMINATIE

Provincie Vlaams-Brabant

Cursus "Haardeterminatie"
Theorie en praktijk: op 07/05 van 20 tot 23 u
CC Destelheide, Destelheidestraat 66, Dworp (Beersel)
Inschrijven: bij Tineke Thijs, Graatakker 11, Turnhout, tel 014/47 29 55, fax 014/47 29 51, e-mail nme@wielewaal.be.
Info: Sven Verkem : 014/47 29 50

Provincie Limburg

Cursus "Haardeterminatie"
Theorie en praktijk: op 08/05 van 20 tot 23 u
Groene Huis, Domein Bokrijk, Genk
Inschrijven: bij Tineke Thijs, Graatakker 11, Turnhout, tel 014/47 29 55, fax 014/47 29 51, e-mail nme@wielewaal.be.
Info: Sven Verkem : 014/47 29 50

Provincie Antwerpen

Cursus "Haardeterminatie"
Theorie en praktijk: op 16/07/05 van 20 tot 23 u
Bioruimte RUCA, gebouw U, Groenenborgerlaan 171, Wilrijk
Inschrijven: bij Tineke Thijs, Graatakker 11, Turnhout, tel 014/47 29 55, fax 014/47 29 51, e-mail nme@wielewaal.be.
Info: Sven Verkem : 014/47 29 50

Provincie West-Vlaanderen

Cursus "Haardeterminatie"
Theorie en praktijk: op 17/06 van 14 tot 17 u
Natuurcentrum Beisbroek, Zeeweg 96, Sint-Andries
Inschrijven: bij Tineke Thijs, Graatakker 11, Turnhout, tel 014/47 29 55, fax 014/47 29 51, e-mail nme@wielewaal.be.
Info: Sven Verkem : 014/47 29 50

Provincie Oost-Vlaanderen

Cursus "Haardeterminatie"
Theorie en praktijk: op 18/06 van 20 tot 23 u
NEC De Helix, Hoogvorst 2, Grimminge
Inschrijven: bij Tineke Thijs, Graatakker 11, Turnhout, tel 014/47 29 55, fax 014/47 29 51, e-mail nme@wielewaal.be.
Info: Sven Verkem : 014/47 29 50

VERENIGINGSBERICHTEN

PRIJS HENRI FRANCKX, ZEVENDE EDITIE

Het Fonds Henri Franckx werd opgericht om jaarlijks een geldprijs toe te kennen aan de afdeling van De Wielewaal, die in het afgelopen jaar het meest verdienstelijke project heeft uitgewerkt voor het promoten van de vereniging.

De prijs bedraagt 25.000 F. Hij werd voor de eerste maal uitgereikt op de natuurstudiedag van 19 maart 1995 in Antwerpen.

Het ingediende project moet verband houden met de doelstellingen van De "Wielewaal": natuurbeleving, natuurstudie en natuurbehoud.

In 1995 werden 4 projecten ingediend. De prijs ging naar afdeling Ninove voor haar initiatief in verband met de ledenwerking. Het ledenactieplan werd overgenomen door de nationale Wielewaal.

In 1996 werden 11 dossiers ingediend. De prijs ging naar afdeling Rupelstreek, die een actie voerde voor de aanplant van streekeigen hagen en houtkanten. Deze actie werd in 1997 overgenomen door vele afdelingen en gemeenten van de provincie Antwerpen.

In 1997 waren er 7 inzendingen. De prijs werd gewonnen door afdeling Regio Lier voor het project over reservatenwerking, tevens ledenactie en naambekendheid.

In 1998 werden 4 projecten ingediend. Winnaar was afdeling 'sHeerenbosch, met haar vijfde project over het reservaat Vlassenbroek. Het project had een voorbeeldfunctie, omdat hierdoor andere doelgroepen bereikt werden.

In 1999 werden slechts 3 projecten ingediend. De prijs werd toegekend aan de afdeling Zemst. Het doel van het project was het behoud van het 80 ha grote natuurgebied De Dorent, eigendom van de gemeente Eppegem.

In 2000 waren er 5 inzendingen. De prijs werd toegekend aan WA Noorderkempen. Het project omvatte de inventarisatie en de uitbreiding van de gierzwaluwbroedplaatsen in Essen en Kalmthout.

Er was ook in 2001 een ruime belangstelling met 9 inzendingen. Hiermee wordt de zevendelige reeks over promotie voor De Wielewaal afgesloten.

De Raad van Beheer van De Wielewaal is van oordeel dat de prijs moet blijven bestaan en gaat aan de nieuwe vereniging voorstellen om het bedrag van het fonds te gebruiken voor bekroning van projecten die nauw aansluiten bij het levenswerk van Henri Franckx. De prijs kan dan vanaf volgend jaar toegekend worden aan een project van de nieuwe natuurbehouds-entiteit dat verband houdt met natuurstudie of de promotie ervan.

De inzendingen van de zevende editie zijn de volgende:

1. WA Geraardsbergen

Ophangen van mestplanken voor een grote kolonie Huiszwaluwen in de historische hoeve Ten Wambos.

2. WA Zoniën

Aanleggen van tunnels en geleidingsroosters en inplanten van verkeersdrempels ter bescherming van amfibieën.

3. WA Klein-Brabant

Medewerking aan het omvormen van een voormalig mili-

tair bouwwerk tot een speeltuin en natuureducatief reservaat.

4. WA Noorderkempen

Beheer van het hersteld Bergenven als Wielewaal-reservaat.

5. WA Schelde-Leie

Opstarten van een website over vogelwaarnemingen in de streek.

6. WA Regio Lier

Uitbreiding, beheer en bestudering van het Viersels Gebroekt.

7. WA Regio Mechelen.

Ontwikkeling van de natuurwaarden in de vloeibeemden van Den Battelaer, eigendom van de stad Mechelen en beheerd door De Wielewaal.

8. WA Denderland.

Goed nabuurschap van het natuurreservaat Honegem in de omgeving en met de buurtbewoners.

9. WA Zuid-Limburg

Promoten van natuur-educatie en -beleving voor kleuters, senioren en anders-validen door de aanleg van een kort en gemakkelijk pad in het natuurreservaat De Kevie.

De juryleden gaven individueel en zelfstandig punten voor de ingezonden projecten, zich baserend op eigenheid, originaliteit, voorbeeldfunctie, promotie-effect en presentatie. Na grondige deliberatie werd de winnende afdeling **Denderland**. De jury wenst ze hiervoor oprecht geluk, maar benadrukt tevens dat de andere inzendingen eveneens van een hoge kwaliteit waren!

Henri Franckx

DE WOLF, OOK VOLGENDE WINTER IN DE KIJKER. HELPT U MEE ?

Neen, we voorspellen hier niet dat tegen het jaareinde ergens in Vlaanderen opnieuw een ontsnapte of losgelaten Wolf zal gaan rondwalen, tot groot verdriet van schapentelers. Wel zal er van 12 december tot in de helft van 2002 in het Wielewaalmuseum een tentoonstelling te bezichtigen zijn over dit roofdier. Momenteel wordt volop gewerkt aan de voorbereiding ervan.

Twee facetten zullen alvast behandeld worden. De opening van de tentoonstelling valt namelijk samen met de Turnhoutse stripdags. Naar aanleiding daarvan worden in deze stad een aantal thematentoonstellingen gehouden. In het Wielewaalmuseum zal daarom ook "de Wolf in het stripverhaal" aan bod komen (ook aspecten zoals weerwolven, wolfskinderen enz.).

Daarnaast zal in de tentoonstelling bijzondere aandacht besteed worden aan het uitstervingsproces van de Wolf in Vlaanderen. Hierover werd inmiddels al heel wat literatuur verzameld. Zeker voor de provincie Antwerpen is dit al goed gestoffeerd. Voor de andere provincies, en dan in het bijzonder Limburg en West-Vlaanderen, zijn er nog grote hiaten. U kan meehelpen, door ons gegevens over het vroeger voorkomen van wolven in uw streek op te zenden. Dit kan op onderstaand adres. Vooral in tijdschriften van de plaatselijke heemkundige kringen, werd/wordt aan dit aspect wel eens aandacht besteed. Het gaat dan meestal om gegevens (afkomstig uit het gemeentelijk archief) met betrekking tot het uitreiken van premies aan wolvenjagers (periode 16de-19de eeuw). Via de analyse van die erg versnipperde gegevens willen we komen tot een totaalbeeld over het verdwijnen van de Wolf in Vlaanderen (en de aangrenzende streken in Noord-Brabant en Nederlands-Limburg). Dit proces is geleidelijk aan gebeurd en verliep in grote lijnen van west naar oost.

Alle informatie over dit thema wordt in dank aanvaard. Het is de bedoeling dit onderwerp, zoals reeds gezegd, niet alleen extra te belichten in de tentoonstelling, maar begin december zal er tevens een publicatie in onze natuurhistorische reeks aan worden gewijd.

Gie Luyts, Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout (tel. 014/41 67 45)

De landschapsatlas, baken voor een verruimd landschapsbeleid

Symposium - Vrijdag 15 juni 2001

De Vlaamse Minister bevoegd voor Monumenten en Landschappen stelt de landschapsatlas voor aan een ruimer publiek en brengt de gebruiksmogelijkheden onder de aandacht van de openbare besturen, studiebureaus, planologen, milieuambtenaren, en tal van verenigingen die begaan zijn met het landschappelijk erfgoed. Een gebruiksvriendelijke CD-ROM en het toegankelijk en rijk geïllustreerd boek "Nieuwe impulsen voor de landschapszorg" worden tijdens het symposium voorgesteld.

Programma :

Het project landschapsinventarisatie

Methodologie en begrippenkader

Resultaten van de inventarisatie en voorstelling van enkele relictzones en ankerplaatsen

Technische voorstelling : gebruik CD-ROM-versie, Internet-versie en Geoloket

Toepassingsmogelijkheden voor beleid en onderzoek

workshops toepassingsmogelijkheden

(Ruimtelijke structuurplanning, Ruimtelijke uitvoeringsplanning, Landschapszorg, Plattelandsbeleid, Studies o.a. MER en kwetsbaarheidskaarten, andere beleidstoepassingen)

WAAR?

De Montil, 1790 Essene (Affligem)

INSCHRIJVINGSGELD:

3.000 F (symposium, lunch, boek en CD-ROM inbegrepen)

Inschrijven voor 1 juni 2001

INFO:

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, AROHM, Afdeling Monumenten en Landschappen, Koning Albert II-laan 20 bus 7, 1000 Brussel Tel 02/553 82 41, Fax 02/553 82 05

Email : Els.Hofkens@lin.vlaanderen.be

TE KOOP

ZEISS Nachtlager Design Selection (8 x 65B); lichtsterk, water- en stofdicht, bestand tegen extreem hoge/lage temperaturen; aangekocht in '96 en nu (als nieuw) te koop omwille van gezondheidsredenen.

Nieuwprijs: 57.995 F, vraagprijs: 37.000 F.

Voor meer info: 015/55 09 43, Tony Gooijer, liefst na 20 uur.

TE KOOP

Professionele nachtkijker, fijne korrel, scherp beeld; zeer goed zicht 's nachts.

Nieuwprijs: ± 160.000 F, vraagprijs 75.000 F

Tel. 014/63 40 41, gsm 0496/45 80 85

TE KOOP

Kijker Vixen Ultima 10 x 42. 3 jaar oud. Vraagprijs: 6.000 F
Weg wegens aanschaf Swarovski.

Tel. 014/63 40 41, gsm 0496/45 80 85

TE KOOP

Swarovski AT-80. Zoom-oculair 20-60x. Originele Swarovski draagtas. Statief Manfrotto 144B met kop 128 LP. Alles als nieuw, zeer weinig gebruikt.

Prijs: 43.000 F (nieuwswaarde: 62.825 F, De Wielewaal: 56.543 F)
Tel. 011/42 57 98

0031 186 693939 www.farmlator.hu

Farm Lator

Natuur Station op de...

... grens van berg en steppe

Uw lokale specialist én gastheer met actuele kennis van de bergen, steppen en wetlands in noordoost Hongarije. Programma 2001: Grote trap reis (12/5-20/5), Kraanvogels (20/10-28/10), vlinderreizen (zomer), combinatie vogels/vlinder, combinatie natuur/cultuur of individueel (dagexcursies!). U verblijft in gegarandeerd stille omgeving in gerestaureerde boerderijen of op natuurlagercamping.

van aalscholver tot ZEIS

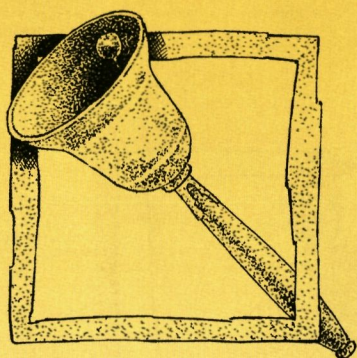

Reservaataankopen in 2000

Ook tijdens het laatste jaar van de vorige eeuw werden weer heel wat terreinen aangekocht. Meer bepaald gaat het om de uitbreiding van 49 bestaande reservaten en daarnaast de eerste aankopen voor 5 nieuwe projecten. Deze laatsten zijn onderstreept in onderstaande lijst. Meer dan 30 afdelingen hebben zich hiervoor ingezet en in het totaal kon ons patrimonium aldus uitgebreid worden met bijna 160 hectaren natuur.

Reservaat, gemeente(n)	ha a ca	Reservaat, gemeente(n)	ha a ca
Beerzelbroek (Krankebossen), Putte	1 05 10	Astgemete, Sint-Niklaas	80 18
Broekelst, Berlaar	84 95	Dotter, Erpe-Mere	1 26 80
Dongen, Turnhout	86 10	<u>Gijzegem Paardemeers</u> , Aalst/Dendermonde	75 24
Griesbroek, Balen	4 07 80	Hayesbos, Brakel	8 76 64
Halschen Bemd	3 54 31	H. Geestgoed, Merelbeke	1 27 35
Hoge Miertse heide, Oud-Turnhout	4 65 55	Honegem, Aalst	6 78 02
Korhaan, Arendonk	53 75	Langemeersen, Wortegem-Petegem	66 40
Kwarekken, Westerlo	65 95	Middenloop van de Zwalm, Brakel	2 43 18
Laenenbemd, Puurs	2 08 20	Middenloop van de Zwalm, Zottegem	12 26 34
Laksheide, Oud-Turnhout	2 83 75	Patersbos, Ronse	1 76 28
Neerhelst, Geel	2 68 46	Putten, Merelbeke	3 62 08
Olen gebroekt, Olen	40 15	<u>Reygersbosch</u> , Kluisbergen	69 10
Saertloopvallei, Westerlo	22 20	Rietbeemd, Geraardsbergen	14 00
<u>Schooren</u> , Sint-Amands	31 20	Saleghem, Sint-Gillis-Waas	3 74 00
Schrieken, Beerse	25 95	Schouselbroek, Temse	2 79 92
Spierbroek, Bornem	37 05	Steenbergbos, Brakel	21 30
Vallei van de Grote Nete, Heist-op-den-Berg	3 06 06	Trimpontbos, Brakel	29 70
Vallei Molenbeek, Puurs	28 97	Vallei Sassegem Broeckhaem, Brakel	1 54 20
Viersels gebroekt, Zandhoven	3 21 82	<u>Zwijn</u> , Hamme	1 41 50
Vlasrootputten + K.L.E.K.B., Sint-Amands	52 05		
<u>Vuilvoort</u> , Herentals	8 30	Beerendries, Halle	56 60
Winkelsbroek, Kasterlee	1 47 67	Lombergbos-Kesterheide, Gooik	5 55 40
Zegge, Geel	87 95	Pimpernelgraslanden van de Zenne, Zemst	33 70
Bronnen van de Herk, Tongeren	11 65 32	Avelgemse Scheldemeersen, Avelgem	3 31 70
Dommelvallei, Hechtel-Eksel/Peer	4 66 49	Romboutswerve, Damme	3 32 30
Kevie, Tongeren	23 86 47		
Sint-Maartensheide, Bree/Bocholt	12 97 19	Hartelijk dank aan al degenen die hiertoe op één of andere manier hebben bijgedragen.	
Spoorwegbedding naar Tienen, Tongeren	43 40		
Veewei, Hechtel-Eksel	4 50 00		
Wijvenheide, Heusden-Zolder	2 02 20		

Gie Luyts en Koen Grolus

GOED OM TE WETEN

SNIPPERWEEKJE IN DE VLAAMSE ARDENNEN

Het Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen organiseert voor de vierde maal een Snipperweekje in de Vlaamse Ardennen. Van 27 t/m 31 augustus 2001 gaan we op ontdekkingsstocht doorheen het schitterende landschap, de verrassende natuur en de boeiende cultuur van de Vlaamse Ardennen! Een streek die echt uitnodigt om eens op de fiets te springen, de wandelschoenen aan te trekken, te proeven van een streek eigen natje en droogje.

Aan activiteiten ontbreekt het zeker niet! Geleide wandelingen met natuurgids, fietstochten, archeologie, streekproducten proeven, stadswandelingen (Ronse, Oudenaarde en Zottegem), een boottocht, een brouwerijbezoek, een avondlijke vleurmuizentocht, en nog veel meer...

Voor de prijs hoeft je het zeker niet te laten: 6.500 F per persoon voor 5 da-

gen verblijf in volpension, inclusief de activiteiten en begeleiding! Bovendien genieten kinderen jonger dan 12 jaar maar liefst 25% korting.

Er wordt gelogeerd in 'De Fiertel', prachtig gelegen nabij het Muziekbos. De locatie is makkelijk bereikbaar met de wagen of per trein. In het laatste geval is gratis vervoer voorzien tussen het station Oudenaarde en 'De Fiertel'.

Er vlug bij zijn is de boodschap, want het maximum aantal deelnemers is beperkt tot 25 personen.

Wie meer wil weten over dit arrangement en zich wil inschrijven, kan dit bij het RLVA, De Biesestraat 5, tel. 055/20 72 65, fax 055/20 61 87, e-mail-adres: RLVA@village.uunet.be

MAG HET IETS WILDER?

De nieuwe natuurbeheerders lopen op vier poten en zorgen grazend en knabbelend voor meer variatie in de

Vlaamse natuur. Het gaat om halfwilde paarden en runderen, die het hele jaar door hun werk doen.

Deze "Grote Grazers" maken niet het soort natuur met boompjes op een rij of immer groene weiden, maar ruige natuur met kronkelende paadjes en veel variatie. Voor iedereen die het graag wat wilder ziet, een boeiende evolutie. Voor anderen blijven vaak nog veel vragen: deert de winterkou hen niet en waarom geen rood-bonte melkkoe om de klus te klaren?

Een nieuwe kleurrijke folder van de vzw Regionaal Landschap Kempen en Maasland geeft antwoord op de 5 meest gestelde vragen over grote grazers in het natuurbeheer, verduidelijkt wat het uiteindelijk doel is en leert het onderscheid tussen een Galloway en een Konik.

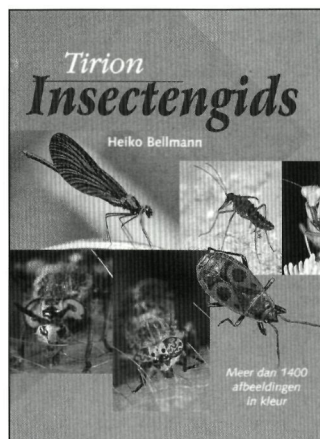
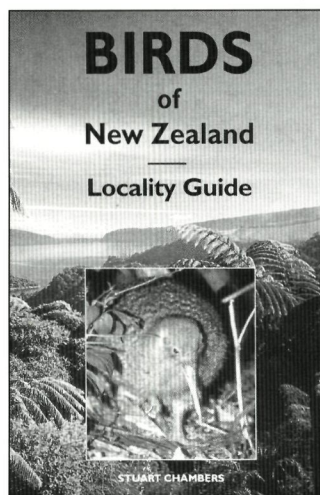
De folder is het resultaat van een grensoverschrijdende samenwerking tussen de Limburgse gemeenten Kinrooi (B), Hunsel (NL) en Thorn (NL), de vzw Natuurreservaten en het Regionaal Landschap Kempen en Maasland vzw, in het kader van het Europees Interregproject "Drie Eigen".

De folder is vooral een ideaal hulpmiddel voor iedereen die in het veld actief is rond natuur-educatie en voorlichting in "iets wildere natuur".

Folders kunnen gratis bekomen worden bij de vzw Regionaal Landschap Kempen en Maasland, Winterslagstraat 87, B-3600 Genk (tel. 089/32 28 10), info@rlkm.be

NIEUWS UIT DE BOEKHANDEL

Code	Titel	Auteur	Prijs	Ledenprijs
VOGELS				
VOGAUS0024	The Hand Guide to the Birds of New Zealand	ROBERTSON	1365	1229
VOGAUS0025	Birds of New Zealand, a Locality Guide	CHAMBERS	1695	1526
VOGEUR0491	Inventaris van de vogels van België	HERROELEN	200	200
VOGEUR0492	Handbook of the birds of the world Volume 6: Mousebirds to Hornbills	DEL HOYO	5395	4856
VOGEUR0493	Threatened Birds of The World	STATTERSFIELD	3840	3456
VOGEUR0494	Mussen in beeld	VAN DER PLAS	195	195
VOGEUR0495	Europas Geier	BAUMGART	690	621
VOGEUR0500	Vogels in het Dilleland	HENS	440	396
VOGEUR0501	In Search of Ross's Gull	DENSLEY	3085	2777
VOGEUR0502	De Steenuil in NL (Handl. vr. onderzoek)		450	405
PLANTEN				
PLAEUR0263	Nordic Macromycetes Vol. 2	KNUDSEN	3485	3137
PLAEUR0264	Nordic Macromycetes Vol. 3	KNUDSEN	3485	3137
PLAEUR0265	Genera Russula in Europa (Ital.) Vol. 1	SARNARI	5540	4986
PLAEUR0266	Lichens on Trees, a Guide to the Commonest Species	ORANGE	460	414
ONGEWERVELDEN				
ONGEUR0204	Dagvlinders in beeld	BOS	195	176
ONGEUR0205	Die Käfer Mitteleuropas - Larven 6, Poly	KLAUSNITZER		
ONGEUR0206	A Coleopterist's Handbook	CRIBB	2080	1872
ONGEUR0207	600 Käfer	SAUER	1233	1110
ONGEUR0208	Wanzen und Zikaden (nach Farbfotos erkannt)	SAUER	950	855
ONGEUR0209	Wasserinsekten (nach Farbfotos erkannt)	SAUER	959	863
ONGEUR0210	Collecting Lacewings	FRASER	250	250
ONGEUR0211	De plooiwingsvliegen	HENSEN	208	208
ONGEUR0212	Fliegen und Mücken (nach Farbfotos erkannt)	SAUER	951	856
ONGEUR0213	Host Plants of British Beetles	BULLOCK	275	248
ONGEUR0214	The Hymenopterist's Handbook	CRIBB	1183	1065
ONGEUR0215	Insectengids (Tirion)	BELLMANN	1250	1125
ZOOGDIEREN				
ZOOEUR0068	Gids v.d. vleermuizen v. Europa, Azoren & Canarische Eilanden	SCHOBER	995	896
VARIA				
VAREUR0185	Natuurtochten in NL Deel 3 (Z.-Holland)	VAN LAAKE	590	531
VAREUR0186	Organiseer je eigen natuur	VAN LEEUWEN	995	896
VAREUR0205	Over het Ontstaan van Soorten	DARWIN	1195	1076
VAREUR0206	Jaarboek Ecologische Geschiedenis 1998 De Relatie tss. economie en ecologie	CASTRYCK	670	603
VAREUR0207	Jaarboek Ecologische Geschiedenis 1999 De Relatie tss. economie en ecologie	THOEN	670	603
VAREUR0208	Time tested plants, 30 years in a garden	HARPER	2315	2084
VAREUR0209	In Search of Nature	RATCLIFFE	2563	2307
JEUGD EN EDUCATIE				
ALLJEE001	Het Waterboek	DUIZER	770	693
ALLJEE002	Het Natuurboek voor kinderen	VAN LIER	770	693
ALLJEE003	Op ware grootte, 101 dieren levensecht	PARKER	770	693
ALLJEE004	De Kleine Plantengids	IVEN	640	576
ALLJEE005	De Kleine Strandgids	IVEN	640	576
ALLJEE006	De Kleine Zoogdierengids	IVEN	640	576
ALLJEE007	De Kleine Bomengids	KLINTING	640	576
ALLJEE008	De Kleine Insectengids	KLINTING	640	576
ALLJEE009	De Kleine Vogelgids	KLINTING	640	576
VAREUR0187	"Zoekkaart in kleur; Bomen in knop"		45	45
VAREUR0188	"Zoekkaart in kleur; Bomen in blad"		45	45
VAREUR0189	"Zoekkaart in kleur; Waterdieren"		45	45
VAREUR0190	"Zoekkaart in kleur; Waterplanten"		45	45
VAREUR0191	"Zoekkaart in kleur; Bodemdieren"		45	45
VAREUR0192	"Zoekkaart in kleur; Vlinders"		45	45
VAREUR0193	"Zoekkaart in kleur; Hommels"		45	45
VAREUR0194	"Zoekkaart in kleur; Muizen"		45	45
VAREUR0195	"Zoekkaart in kleur; Landbouwgewassen"		45	45
VAREUR0196	"Zoekkaart in kleur; Paddenstoelen"		45	45
VAREUR0197	"Zoekkaart in kleur; Rupsen"		45	45
VAREUR0198	"Zoekkaart in kleur; Libellen"		45	45
VAREUR0199	"Zoekkaart in kleur; Vogels"		45	45
VAREUR0200	"Zoekkaart in kleur; Boomvruchten"		45	45
VAREUR0201	"Zoekkaart in kleur; Bermplanten"		45	45
VAREUR0202	"Zoekkaart in kleur; Diersporen"		45	45
VAREUR0203	"Zoekkaart in kleur; Nachtvinders"		45	45
VAREUR0204	"Zoekkaart in kleur; Schelpen"		45	45
EIGEN PUBLICATIES				
NATHIS003	De Argonne - Toekomst van een verleden	DESMET	1250	1125
COMPACT-DISC				
FONCDR013	Vogels in Parken en Tuinen v2	MEDIAMIX	1520	1368
FONCDR014	Vogels van Bergen en Bossen	MEDIAMIX	1520	1368
FONCDR015	Watervogels	MEDIAMIX	1520	1368
FONCDR016	CD-ROM Dagvlinders van Europa	KOSMOS	1880	1692

Openingsuren Wielewaalwinkel: dinsdag tot zaterdag van 9 tot 12 uur en van 13 tot 17 uur.

<http://www.wielewaal.be>

Website De Wielewaal, Natuurvereniging vzw en NME De Wielewaal vzw

Sinds de Zevende Vlaamse Natuurstudiedag van 3 maart jl. is de nationale website van De Wielewaal een feit.

Er werd geopteerd voor een strakke, heldere, informatieve en toch omvangrijke site. De navigatie is eenvoudig en overzichtelijk. De pagina's zijn zo licht mogelijk gehouden, met een evenwichtige keuze tussen korte, bondige teksten en illustratief materiaal, zodat je snel alles te weten kan komen over heel de vereniging en haar activiteiten. De webstek is het beste te bekijken met Internet Explorer. Gebruik je een andere browser, zoals bijvoorbeeld Netscape, kan het zijn dat bepaalde karakters en de lay-out niet volledig tot hun recht komen.

De site is opgesplitst naar de twee zusterverenigingen: De Wielewaal, Natuurvereniging vzw enerzijds en Natuur- en Milieu-Educatie De Wielewaal vzw anderzijds. Op de startpagina wordt je via de twee logo's gevraagd welke je wil bezoeken. Tussen beide ligt er constant een zichtbare link.

Wat vind je op de site van NME De Wielewaal vzw?

Het natuurhistorisch museum krijgt een belangrijke plaats, met een kort overzicht van de laatste tentoonstellingen. Heb je de tentoonstelling "Biodiversiteit in Vlaanderen" gemist? Of wil je eens kijken wat je kan verwachten van "Vogels van diverse pluimage"? Laat je dan verleiden tot een interactief kijkje.

De rubriek van de bezoekerscentra zal binnenkort verder worden uitgebouwd, maar beschrijft voorlopig enkel dat van De Liereman in Turnhout.

Uiteraard valt er ook de cursuskalender te raadplegen en kan je de volledige cursusfolder downloaden.

Onder colofon vind je alle NME-werknemers terug met hun functies, specialiteiten, juiste mail-adressen en telefoonnummers. Met de sitemap kan je je laten leiden doorheen de structuur van de site.

Wat vind je op de site van De Wielewaal, Natuurvereniging vzw?

Hier vind je een uitgebreid overzicht van wat De Wielewaal als natuurvereniging allemaal in haar mars heeft. De hoofdindex is visueel gegroepeerd in enkele blokken.

In een eerste blok kan je op het prikbord een reeks snelberichten vinden. Zo kon je er tijdens de mond- en klauwzeer-crisis dagelijks nieuwe maatregelen en richtlijnen lezen. Handig is ook de pagina what's new waarop je kan kijken wat er de laatste weken werd aangepast, zodat je niet de ganse site hoeft door te struinen op zoek naar nieuwe informatie.

Een tweede reeks behelst een aantal praktische kanten: het lidmaatschap, de tijdschriften, de plaatselijke afdelingen met contactadressen en links naar hun websites, de activiteitenkalender.

Een derde groepering omvat de drie pijlers van de natuurvereniging: beleid, natuurstudie en reservaten. Vooral de natuurstudie is zwaar uitgebouwd met aandacht voor alle werkgroepen en projecten. Inventarisatieformulieren en handleidingen zijn downloadbaar, waarnemingen kunnen worden doorgestuurd, net als inschrijvingen voor werkgroepen. Onder reservaten kan je per provincie enkele typische reservaten bezoeken.

Het volgende blok omvat de meer klant- en lidgerichte diensten. Je kan er de eigen publicaties van De Wielewaal bekijken of het opzet van de Vogellijn lezen. Ook de winkel bevindt zich hier. Het volledige aanbod van boeken, verrekijkers e.d. is er te vinden en online te bestellen.

Op de contact-pagina staat de colofon met de coördinaten van alle werknemers en werkgroepen van De Wielewaal en een overzichtje van alle waarnemingsformulieren en handleidingen die binnen de site vervat zitten. De sitemap en een link-pagina sluiten de hoofdindex af.

***De website wordt continu ge-updated en moet een kanaal worden voor informatie-doorstroming en niet enkel voor een "toeristisch cyber-bezoekje".
Maak dus gebruik van deze kans om je vereniging op de voet te volgen.***

Je bent meer dan welkom!